

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

СОЛОДЖУК ВІТАЛІЙ ВАСИЛЬОВИЧ

УДК 343.5

ДИСЕРТАЦІЯ
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ІНФОРМАЦІЇ
У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Спеціальність 081 «Право»

Подається на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ В.В. Солоджук

Науковий керівник **Балобанова Дар'я Олександрівна**, доктор юридичних наук,
професор

Львів – 2025

АНОТАЦІЯ

Солоджук В.В. Кримінально-правова охорона інформації у сфері господарської діяльності. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2025.

Принципова зміна ролі інформації в сучасному суспільстві призводить до виникнення потреби в нормативно-правовому відображенні таких змін, адже без належного регулювання інформаційних прав і свобод людини, за відсутності високого рівня їх охорони, стає неможливим ефективний механізм реалізації інформаційних відносин. Однією з найважливіших складових такого механізму є кримінально-правова охорона інформації.

Кримінальне законодавство містить низку норм, що забезпечують захист інформаційних відносин. Сюди можна віднести й окремий Розділ XVI Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку», й норми, якими передбачено кримінальну відповідальність за незаконні дії з інформацією з обмеженим доступом (наприклад, ст.ст. 111, 114, 114², 132, 158, 182, 329, 330 КК України), й норми, якими визначаються кримінальні правопорушення, предметом яких є різного роду інформація (наприклад, ст.ст. 171, 243, 256, 351, 351¹, 366² КК України).

Окрему увагу привертають положення кримінального законодавства, якими забезпечується охорона інформації, що використовується в господарській діяльності (ст.ст. 200, 205¹, 209¹, 220¹, 220², 222, 223¹, 231, 232, 232¹, 232², 232³ КК України), оскільки їх тлумачення, а отже й практика застосування не є усталеною, потребує звернення до положень регулятивного законодавства, яке, своєю чергою, є величезним за обсягом, суперечливим і вкрай нестабільним. Зміни, які вносяться до КК України в частині охорони господарської діяльності, також неможна

охарактеризувати як обґрунтовані та системні. Інформація як предмет кримінальних правопорушень саме у сфері господарської діяльності виступала предметом лише поодиноких наукових розробок, в контексті аналізу окремих складів кримінальних правопорушень, але не узагальнено щодо всієї групи правопорушень.

Окрім цього, за останні роки внесені численні зміни до КК України: з'явилися як нові склади кримінальних правопорушень, які вказують на інформацію, як предмет відповідного посягання, так й набули нової редакції вже наявні кримінально-правові норми. Ураховуючи наведене вище, актуальними і важливими є питання комплексної характеристики кримінально-правової охорони інформації у сфері господарської діяльності, що сприятиме системному тлумаченню кримінального закону, забезпечуватиме єдність та правильність практики його застосування, а також вдосконаленню законодавства України про кримінальну відповідальність. Це обумовило доцільність проведення відповідного дослідження, за результатами якого були зроблені наступні висновки.

Була проаналізована група кримінальних правопорушень, пов'язаних з обігом інформації у сфері господарської діяльності, виокремлених за критерієм визначення інформації в якості предмету відповідних кримінальних правопорушень, до якої належать: незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200 КК України); підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб - підприємців (ст. 205¹ КК України); умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (ст. 209¹ КК України); порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності (ст. 220¹ КК України); фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи (ст. 220² КК

України); шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК України); підроблення документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів (ст. 223¹ КК України); незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231 КК України); розголошення комерційної, банківської таємниці або професійної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках (ст. 232 КК України); незаконне використання інсайдерської інформації (ст. 232¹ КК України); приховування інформації про діяльність емітента (ст. 232² КК України); незаконне використання інсайдерської інформації щодо оптових енергетичних продуктів (ст. 232³ КК України). Це дозволило уніфікувати підхід до розуміння такої інформації та запропонувати зміни до кримінального законодавства.

Запропоновано поділяти інформацію в кримінальних правопорушеннях у сфері господарської діяльності на таку, що: 1) подається чи іншим чином використовується для вчинення різного роду дій (ст.ст. 200, 205¹, ч. 1 ст. 209¹, ст.ст. 220¹, 220², 222, 223¹, 232² КК України); 2) становить певну таємницю (ч. 2 ст. 209¹, ст.ст. 231, 232, 232¹, 232³ КК України).

Запропоновано внести зміни до КК України в частині застосування заходів кримінально-правового характеру за вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з обігом інформації у сфері господарської діяльності, а саме вдосконалити положення щодо застосування покарань у виді штрафу та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, застосування спеціальної конфіскації та заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб.

З урахуванням міжнародного досвіду, національного регулятивного законодавства та вітчизняної судової практики, з метою уніфікації положень кримінального законодавства та зменшення кількості спеціальних норм, запропоновано виключити з тексту КК України кримінально-правові норми, передбачені ст.ст. 205¹, ч. 1 ст. 209¹, 220¹, 220², 232³.

Було удосконалено положення про те, що видовими об'єктами кримінальних правопорушень, пов'язаних з обігом інформації у сфері господарської діяльності,

можуть бути система грошового обігу, фондового ринку та обігу окремих документів (ст.ст. 200, 223¹, 232¹, 232², 232³ КК України); порядок зайняття господарською діяльністю (ст.ст. 205¹, 209¹ КК України); сфера кредитування (ст.ст. 220¹, 220², 222 КК України); порядок здійснення добросовісної конкуренції (ст.ст. 231, 232 КК України).

Удосконалено розуміння ознак суб'єкта всіх різновидів складів кримінальних правопорушень, пов'язаних з обігом інформації у сфері господарської діяльності в Україні, з точки зору їх поділу на ознаки загального та спеціального суб'єкта та врахування при призначенні покарання.

Розвинуті особливості врахування підстав та принципів криміналізації при встановленні кримінальної відповідальності за суспільно небезпечні діяння, які вчиняються у сфері господарської діяльності, що полягає в необхідності визначення їх суспільної небезпечності за розміром заподіяної шкоди та уніфікації підходів до обрахування цієї шкоди, а також уникнення криміналізаційної надмірності.

Набула подальшого розвитку ідея щодо уніфікації положень окремих норм щодо різних видів інформації з обмеженим доступом та пропозиція створити одну загальну кримінально-правову норму, санкцію якої доцільно встановлювати залежно не від виду інформації з обмеженим доступом, а від розміру спричиненої шкоди.

Доповнені пропозиції щодо удосконалення положень Розділу VII Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» та окремих його норм, що стосуються кримінальних правопорушень, пов'язаних з обігом інформації.

Ключові слова: інформація, кримінальне правопорушення, кримінально-правова охорона, господарська діяльність, відомості, таємниця, заходи кримінально-правового характеру.

ANNOTATION

Solodzhuk V.V. Criminal law protection of information in the field of economic activity. Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081 "Law". Lviv State University of Internal Affairs. Lviv, 2025.

The fundamental change in the role of information in modern society leads to the need for regulatory and legal reflection of such changes, since without proper regulation of information rights and freedoms, in the absence of a high level of their protection, an effective mechanism for the implementation of information relations becomes impossible. One of the most important components of such a mechanism is criminal law protection of information.

Criminal law contains a number of provisions that ensure the protection of information relations. This includes a separate Section XVI of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine «Criminal offences related to the use of electronic computing machines (computers), systems and computer networks and telecommunication networks», and provisions that provide for criminal liability for illegal actions with restricted information (e.g., Art. 111, 114, 114-2, 132, 158, 182, 329, 330 of the Criminal Code of Ukraine), and provisions defining criminal offences, the subject of which is various types of information (for example, Art. 171, 243, 256, 351, 351-1, 366-2 of the Criminal Code of Ukraine).

Special attention should be paid to the provisions of the criminal law that ensure the protection of information used in business activities (Art. 200, 205-1, 209-1, 220-1, 220-2, 222, 223-1, 231, 232, 232-1, 232-2, 232-3 of the Criminal Code of Ukraine), since their interpretation, and therefore the practice of application, is not established, requiring reference to the provisions of regulatory legislation, which, in turn, is huge in scope, contradictory and extremely unstable. The changes made to the Criminal Code of Ukraine in terms of protection of economic activity cannot be described as reasonable and systematic either. Information as a subject of criminal offences in the field of economic

activity was the subject of only a few scientific developments, in the context of analysis of certain elements of criminal offences, but not in general for the entire group of offences.

In addition, in recent years, numerous amendments have been made to the Criminal Code of Ukraine: both new corpus delicti of criminal offences that indicate information as the subject of the relevant encroachment and new versions of existing criminal law provisions have been introduced. Given the above, the issues of comprehensive characterisation of criminal law protection of information in the field of economic activity are relevant and important, which will facilitate a systematic interpretation of criminal law, ensure unity and correctness of its application practice, and improve the legislation of Ukraine on criminal liability. This led to the expediency of conducting a relevant study, which led to the following conclusions.

The author analysed a group of criminal offences related to the circulation of information in the field of economic activity, which were identified by the criterion of determining information as the subject of the relevant criminal offences, including: illegal actions in respect of remittance documents, payment cards and other means providing access to bank accounts, electronic money and equipment for their production (Art. 200 of the Criminal Code of Ukraine); forgery of documents submitted for state registration of legal entities and individual entrepreneurs (Art. 205-1 of the Criminal Code of Ukraine); willful violation of the law on prevention and counteraction to legalisation (laundering) of proceeds from crime, terrorist financing, and financing of weapons of mass destruction (Art. 209-1 of the Criminal Code of Ukraine); violation of the procedure for maintaining a database of depositors or the procedure for reporting (Art. 220-1 of the Criminal Code of Ukraine); falsification of financial documents and reporting of a financial organisation, concealment of insolvency of a financial institution or grounds for revocation (cancellation) of a financial institution's license (Art. 220-2 of the Criminal Code of Ukraine); financial fraud (Art. 222 of the Criminal Code of Ukraine); counterfeit of documents submitted for registration of securities (Art. 223-1 of the Criminal Code of Ukraine); illegal collection for the purpose of use or use of information that constitutes banking or trade secrets (Art. 231 of the Criminal Code of Ukraine); disclosure of trade

or banking secrets (Art. 232 of the Criminal Code of Ukraine); illegal use of insider information (Art. 232-1 of the Criminal Code of Ukraine); non-disclosure of the issuer information (Art. 232-2 of the Criminal Code of Ukraine); illegal use of insider information regarding wholesale energy products (Art. 232-3 of the Criminal Code of Ukraine). This made it possible to unify the approach to understanding such information and propose changes to criminal legislation.

The author proposes to divide information in criminal offences in the field of economic activity into the following types: 1) submitted or otherwise used for various types of actions (Art. 200, 205-1, part 1 of Art. 209-1, Art. 220-1, 220-2, 222, 223-1, 232-2 of the Criminal Code of Ukraine); 2) constituting a certain secret (part 2 of Art. 209-1, Art. 231, 232, 232-1, 232-3 of the Criminal Code of Ukraine).

The author proposes to amend the Criminal Code of Ukraine in terms of application of criminal law measures for criminal offences related to the circulation of information in the field of economic activity, namely, to improve the provisions on the application of penalties in the form of fines and deprivation of the right to hold certain positions or engage in certain activities, application of special confiscation and criminal law measures with respect to legal entities.

Taking into account international experience, national regulatory legislation and national judicial practice, with a view to unifying the provisions of criminal law and reducing the number of special provisions, it is proposed to exclude from the text of the Criminal Code of Ukraine the criminal law provisions provided for in Art. 205-1, Part 1 of Art. 209-1, 220-1, 220-2, 232-3.

The provisions stating that the specific objects of criminal offences related to the circulation of information in the field of economic activity may include the system of money circulation, the stock market and the circulation of certain documents (Art. 200, 223-1, 232-1, 232-2, 232-3 of the Criminal Code of Ukraine); the procedure for engaging in economic activity (Art. 205-1, 209-1 of the Criminal Code of Ukraine); the credit sector (Art. 220-1, 220-2, 222 of the Criminal Code of Ukraine); the procedure for fair competition (Art. 231, 232 of the Criminal Code of Ukraine).

The author improves the understanding of the characteristics of the subject of all types of criminal offences related to the circulation of information in the field of economic activity in Ukraine in terms of their division into characteristics of a general and special subject and consideration in sentencing.

The author develops the peculiarities of taking into account the grounds and principles of criminalisation when establishing criminal liability for socially dangerous acts committed in the field of economic activity, which is the need to determine their social danger by the amount of damage caused and unify approaches to calculating this damage, as well as to avoid criminalisation redundancy.

The idea of unifying the provisions of separate rules on different types of restricted information and the proposal to create one general criminal law provision, the sanction of which should be established depending not on the type of restricted information, but on the amount of damage caused, have been further developed.

Proposals on improvement of provisions of Section VII of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine «Economic criminal offences» and its separate provisions concerning criminal offences related to information circulation have been supplemented.

Key words: information, criminal offense, criminal law protection, economic activity, details, secrecy, criminal law measures.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

публікації, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Солоджук В. Інформація та інформаційна безпека в світлі кримінально-правової охорони. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. Збірник наукових статей. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». 2023. Випуск 61. С. 1.60-1.71. DOI [https://doi.org/ 10.15330/apiclu.61.1.60-1.71](https://doi.org/10.15330/apiclu.61.1.60-1.71);
2. Солоджук В. Класифікація кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, пов'язаних з обігом інформації. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. Збірник наукових

статей. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». 2023. Випуск 63. С. 1.116-1.124. DOI [https://doi.org/ 10.15330/apiclu.63.1.116-1.124](https://doi.org/10.15330/apiclu.63.1.116-1.124);

3. Солоджук В. Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності, пов'язані з обігом інформації, за Проектом КК України. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. Збірник наукових статей. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». 2024. Випуск 65. С. 1.73-1.81. DOI [https://doi.org/ 10.15330/apiclu.65.1.73-1.81](https://doi.org/10.15330/apiclu.65.1.73-1.81);

публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Солоджук В.В. Кримінально-правова охорона інформації у сфері господарської діяльності: до постановки проблеми. *Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи*: матеріали Круглого столу (м. Львів, 23 вересня 2022 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2022. С. 79-81;
2. Солоджук В.В., Балобанова Д.О. Динаміка кримінального законодавства в частині охорони господарської діяльності в умовах воєнного стану. *Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні уроки*: зб. тез міжн. круглого столу (м. Львів, 22-23 лютого 2024 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2024. с.856-860.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	13
ВСТУП.....	14
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ІНФОРМАЦІЇ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	21
1.1. Інформаційна безпека та інформація як об'єкти кримінально-правової охорони.....	21
1.2. Соціальна обумовленість кримінально-правової охорони інформації у сфері господарської діяльності в Україні.....	36
1.3. Міжнародні тенденції та досвід зарубіжних країн щодо охорони інформації у сфері господарської діяльності.....	61
Висновки до першого розділу.....	85
РОЗДІЛ 2. ЮРИДИЧНИЙ АНАЛІЗ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ОБІГОМ ІНФОРМАЦІЇ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	91
2.1. Об'єктивні ознаки кримінальних правопорушень, пов'язаних із обігом інформації у сфері господарської діяльності.....	91
2.2. Суб'єктивні ознаки кримінальних правопорушень, пов'язаних із обігом інформації у сфері господарської діяльності.....	141
Висновки до другого розділу.....	155
РОЗДІЛ 3. ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ОХОРОНУ ІНФОРМАЦІЇ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	160
3.1. Покарання, передбачені санкціями статей про кримінальні правопорушення, пов'язані з обігом інформації у сфері господарської діяльності.....	160
3.2. Інші заходи кримінально-правового характеру, що можуть застосовуватися за кримінальні правопорушення, пов'язані з обігом інформації у сфері господарської діяльності.....	179

Висновки до третього розділу.....	193
ВИСНОВКИ.....	196
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	203
ДОДАТКИ.....	225

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АРК – Автономна Республіка Крим

ВДР – внутришньодобовий ринок

ВР України – Верховна Рада України

ВС (ВСУ) – Верховний суд (Верховний суд України)

ГК України – Господарський кодекс України

ЄС – Європейський Союз

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

ЗУ – закон України

КВК України – Кримінально-виконавчий кодекс України

КК України – Кримінальний кодекс України

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

КСУ – Конституційний суд України

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

НБУ – Національний банк України

НКРЕКП – Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг

НКЦПФР – Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку

нмдг – неоподаткований мінімум доходів громадян

РДН – ринок «на добу наперед»

РЄ – Рада Європи

ЦК України – Цивільний кодекс України

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. В сучасному суспільстві відбувається принципова зміна ролі інформації: вона стає основним ресурсом в економіці, без неї є неможливим політичне, культурне, приватне життя людини, через що таке суспільство навіть отримало назву «інформаційне суспільство». Це призводить до того, що виникає потреба в нормативно-правовому відображенні таких змін, адже без належного регулювання інформаційних прав і свобод людини, за відсутності високого рівня їх охорони, стає неможливим ефективний механізм реалізації інформаційних відносин. Безсумнівно, однією з найважливіших складових такого механізму є кримінально-правова охорона інформації, адже від цього буде залежати напрямок, інтенсивність розвитку та ефективність суспільних відносин.

Кримінальне законодавство містить низку норм, що забезпечують захист інформаційних відносин. Сюди можна віднести й окремий Розділ XVI Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку», й норми, якими передбачено кримінальну відповідальність за незаконні дії з інформацією з обмеженим доступом (наприклад, ст.ст. 111, 114, 114², 132, 158, 182, 329, 330 КК України), й норми, якими визначаються кримінальні правопорушення, предметом яких є різного роду інформація (наприклад, ст.ст. 171, 243, 256, 351, 351¹, 366² КК України).

Окрему увагу привертають положення кримінального законодавства, якими забезпечується охорона інформації, що використовується в господарській діяльності (ст.ст. 200, 205¹, 209¹, 220¹, 220², 222, 223¹, 231, 232, 232¹, 232², 232³ КК України), оскільки їх тлумачення, а отже й практика застосування не є усталеною, потребує звернення до положень регулятивного законодавства, яке, своєю чергою, є величезним за обсягом, суперечливим і вкрай нестабільним. Зміни, які вносяться до КК України в частині охорони господарської діяльності, також неможна охарактеризувати як обґрунтовані та системні. Інформація як предмет

кримінальних правопорушень саме у сфері господарської діяльності виступала предметом лише поодиноких наукових розробок, в контексті аналізу окремих складів кримінальних правопорушень, але не узагальнено щодо всієї групи правопорушень.

Окремі аспекти теоретичного знання та характеристики особливостей кримінально-правової охорони інформації досліджували такі науковці, як Д.С. Азаров, В.С. Батиргарєєва, Ю.В. Баулін, П.С. Берзін, В.І. Борисов, А.В. Горностай, Л.М. Демидова, М.В. Карчевський, А.А. Музика, В.О. Навроцький, М.І. Панов, Н.А. Савінова, В.Я. Тацій, П.Л. Фріс та інші. Кримінальним правопорушенням в сфері господарської діяльності та такому їх предмету, як інформація, присвячені праці Д.О. Балобанової, І.І. Бартош, А.М. Бойка, Р.А. Волинця, Н.О. Гуторової, О.О. Дудорова, Д.В. Каменського, І.Б. Медицького, Р.О. Мовчана, Л.В. Павлик, О.Е. Радутного, А.М. Ришелюка, О.І. Саско, Є.Л. Стрельцова, М.І. Хавронюка тощо.

Однак, комплексна характеристика кримінально-правової охорони інформації саме у сфері господарської діяльності ще не проводилась. Окрім цього, за останні роки внесені численні зміни до КК України: з'явилися як нові склади кримінальних правопорушень, які вказують на інформацію, як предмет відповідного посягання, так й набули нової редакції вже наявні кримінально-правові норми. Ураховуючи наведене вище, актуальними і важливими є питання комплексної характеристики кримінально-правової охорони інформації у сфері господарської діяльності, що сприятиме системному тлумаченню кримінального закону, забезпечуватиме єдність та правильність практики його застосування, а також вдосконаленню законодавства України про кримінальну відповідальність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до напрямів науково-дослідної роботи факультету № 1 Львівського державного університету внутрішніх справ «Протидія кримінальним правопорушенням, підслідним Національній поліції: правові, кримінологічні та криміналістичні аспекти» на період 2021–2024 рр. (номер державної реєстрації 0121U113930).

Мета і завдання дослідження. *Мета дисертації:* шляхом комплексного дослідження кримінальних правопорушень, пов'язаних з обігом інформації у сфері господарської діяльності, сформулювати науково обґрунтовані рекомендації щодо кримінально-правової кваліфікації відповідних посягань та пропозиції щодо удосконалення кримінального законодавства у цій сфері. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі основні *завдання*:

- проаналізувати стан дослідження проблем кримінально-правової охорони інформації;
- дослідити соціальну обумовленість кримінально-правової охорони інформації у сфері господарської діяльності в Україні;
- визначити сучасні міжнародні тенденції та проаналізувати досвід окремих зарубіжних країн щодо охорони інформації у сфері господарської діяльності;
- охарактеризувати об'єктивні ознаки кримінальних правопорушень, пов'язаних із обігом інформації у сфері господарської діяльності;
- проаналізувати суб'єктивні ознаки кримінальних правопорушень, пов'язаних із обігом інформації у сфері господарської діяльності;
- проаналізувати заходи кримінально-правового характеру, що забезпечують охорону інформації у сфері господарської діяльності.

Об'єкт дослідження: кримінально-правова охорона інформації в Україні.
Предмет дослідження: кримінально-правова охорона інформації у сфері господарської діяльності в Україні.

Методи дослідження обрано з урахуванням мети і завдань дисертації, а також її об'єкта та предмета. Під час підготовки дисертації застосовувалося поєднання загальнонаукових і спеціальних юридичних методів дослідження, зокрема: *порівняльно-правовий метод* – для дослідження питань відповідальності за незаконні дії з інформацією у сфері господарської діяльності за законодавством окремих світових держав з метою відшукування позитивного досвіду кримінально-правової охорони інформації в інших країнах та використання найкращих зразків такої охорони у кримінальному законодавстві України (підрозділ 1.3); *системний метод* – у процесі комплексного дослідження кримінально-правової охорони

інформації у сфері господарської діяльності в Україні як системи відповідних норм, встановлення їхнього співвідношення як між собою, так і з іншими нормами кримінального права, а також при дослідженні санкцій аналізованих кримінально-правових норм (розділи 2, 3); *метод юридичної герменевтики* – під час тлумачення окремих положень КК України та понять теорії кримінального права (усі розділи); *догматичний* – для виявлення проблем кримінально-правової регламентації відповідальності за незаконні дії з інформацією у сфері господарської діяльності, формулювання пропозицій щодо удосконалення КК України (розділи 2, 3); *метод документального аналізу* – у рамках дослідження судової практики, що стосується предмета дослідження (розділ 2, 3); *методи формальної логіки, в тому числі аналіз, синтез, порівняння та узагальнення* – під час встановлення змісту об’єктивних та суб’єктивних ознак складів кримінальних правопорушень, пов’язаних з охороною інформації у сфері господарської діяльності в Україні; у процесі зіставлення наукових позицій щодо вирішення дискусійних питань; для формулювання висновків та пропозицій (усі розділи дисертації). Ці та інші методи наукового пізнання використано у взаємозв’язку.

Емпіричною базою дослідження є матеріали судової практики із Єдиного державного реєстру судових рішень та Базу правових позицій Верховного Суду (досліджено доступні вироки та ухвали судів першої та апеляційної інстанцій, постанови Верховного Суду, що стосуються предмета дослідження), звіти судів першої інстанції про розгляд справ у порядку кримінального судочинства за 2018-2023 рр., а також рішення Конституційного Суду України та постанови Пленуму Верховного Суду України.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в тому, що дисертація є першим комплексним дослідженням кримінально-правової охорони інформації у сфері господарської діяльності в Україні, в якому містяться рекомендації щодо правильної кримінально-правової кваліфікації відповідних посягань, а також пропозиції, спрямовані на удосконалення кримінального законодавства в цій частині. Основні положення, що становлять наукову новизну дисертації та виносяться на захист, полягають в тому, що:

вперше:

- проаналізована група кримінальних правопорушень, пов'язаних з обігом інформації у сфері господарської діяльності, виокремлених за критерієм визначення інформації в якості предмету відповідних кримінальних правопорушень, що дозволило уніфікувати підхід до розуміння такої інформації та запропонувати зміни до кримінального законодавства;

- запропоновано поділяти інформацію в кримінальних правопорушеннях у сфері господарської діяльності на таку, що: 1) подається чи іншим чином використовується для вчинення різного роду дій (ст.ст. 200, 205¹, ч. 1 ст. 209¹, ст.ст. 220¹, 220², 222, 223¹, 232² КК України); 2) становить певну таємницю (ч. 2 ст. 209¹, ст.ст. 231, 232, 232¹, 232³ КК України);

- запропоновано внести зміни до КК України в частині застосування заходів кримінально-правового характеру за вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з обігом інформації у сфері господарської діяльності, а саме вдосконалити положення щодо застосування покарань у виді штрафу та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, застосування спеціальної конфіскації та заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб;

- з урахуванням міжнародного досвіду, національного регулятивного законодавства та вітчизняної судової практики, з метою уніфікації положень кримінального законодавства та зменшення кількості спеціальних норм, запропоновано виключити з тексту КК України кримінально-правові норми, передбачені ст.ст. 205¹, ч. 1 ст. 209¹, 220¹, 220², 232³;

удосконалено:

- положення про те, що видовими об'єктами кримінальних правопорушень, пов'язаних з обігом інформації у сфері господарської діяльності, можуть бути система грошового обігу, фондового ринку та обігу окремих документів (ст.ст. 200, 223¹, 232¹, 232², 232³ КК України); порядок зайняття господарською діяльністю (ст.ст. 205¹, 209¹ КК України); сфера кредитування (ст.ст. 220¹, 220², 222 КК

України); порядок здійснення добросовісної конкуренції (ст.ст. 231, 232 КК України);

- розуміння ознак суб'єкта всіх різновидів складів кримінальних правопорушень, пов'язаних з обігом інформації у сфері господарської діяльності в Україні, з точки зору їх поділу на ознаки загального та спеціального суб'єкта та врахування при призначенні покарання;

- особливості врахування підстав та принципів криміналізації при встановленні кримінальної відповідальності за суспільно небезпечні діяння, які вчиняються у сфері господарської діяльності, що полягає в необхідності визначення їх суспільної небезпечності за розміром заподіяної шкоди та уніфікації підходів до обрахування цієї шкоди, а також уникнення криміналізаційної надмірності;

набули подальшого розвитку:

- ідея щодо уніфікації положень окремих норм щодо різних видів інформації з обмеженим доступом та пропозиція створити одну загальну кримінально-правову норму, санкцію якої доцільно встановлювати залежно не від виду інформації з обмеженим доступом, а від розміру спричиненої шкоди;

- пропозиції щодо удосконалення положень Розділу VII Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» та окремих його норм, що стосуються кримінальних правопорушень, пов'язаних з обігом інформації.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що висновки та рекомендації, наведені у дисертації, можуть бути використані:

- у правотворчій діяльності — для удосконалення кримінального законодавства України в частині нормативної регламентації відповідальності за кримінальні правопорушення, пов'язані з обігом інформації у сфері господарської діяльності;

- у *правозастосовній діяльності* – для розв’язання компетентними органами проблемних питань кваліфікації кримінальних правопорушень, пов’язаних з обігом інформації у сфері господарської діяльності;

- у *науково-дослідній діяльності* – для подальших наукових досліджень проблематики кримінально-правової охорони інформації у сфері господарської діяльності в Україні;

- в *освітньому процесі* – для підготовки підручників, навчальних посібників і методичної літератури та викладання навчальних дисциплін кримінально-правового циклу (Акт впровадження результатів дисертації в освітній процес ЛьвДУВС № 17 від 05.03.2025 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є результатом власних розробок автора. Наукові положення, розробки прикладного характеру, висновки та пропозиції, що виносяться на захист, отримані автором самостійно.

В тезах доповіді, підготовлених спільно з Д.О. Балобановою, автором був здійснений аналіз динаміки кримінального законодавства в частині охорони господарської діяльності в умовах воєнного стану. Наукові ідеї та висновки, що належать співавтору опублікованої наукової праці, у дисертації не використовувалися.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення і результати дисертації доповідалися автором на засіданнях кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 з підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України ЛьвДУВС та апробовані автором на круглому столі «Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи» (м. Львів, 23 вересня 2022 року) та Міжнародній науково-практичній конференції «Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні уроки» (м. Львів, 22-23 лютого 2024 року).

Публікації. Основні результати дисертації висвітлено у п’яти наукових працях. Серед них три статті, опубліковані в журналах, визнаних Міністерством освіти і науки України науковими фаховими виданнями з юридичних наук категорії «Б», та 2 праці апробаційного характеру.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які поділяються на сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 231 сторінка, з яких основний текст – 201 сторінка, список використаних джерел (213 найменувань) – 22 сторінки, додатки – 7 сторінок.

РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ІНФОРМАЦІЇ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Інформаційна безпека та інформація як об'єкти кримінально-правової охорони

Інформаційні суспільні відносини стрімко розвиваються, постійно зростають їх кількісні характеристики, змінюються якісні. Динаміка трансформації інформаційних явищ сьогодні є найвищою, що зумовлює необхідність їх дослідження в нових реаліях суспільного життя. Інформатизація та комп'ютеризація привели до збільшення кількості цінної інформації, яка обробляється в автоматизованих системах, від якості, достовірності й оперативності одержання якої залежить більшість важливих рішень, що приймаються на різних рівнях – від глави держави до громадянина [200, с. 3]. Ця інформація з'являється в різних сферах життя, що, крім розвитку суспільних відносин, призводить до появи й нових видів протиправних посягань. При цьому їх небезпечність визначається важливістю таких сфер, що дає підстави стверджувати про необхідність правової охорони останніх.

Категорії «інформація», «інформаційна безпека» у комплексі наукових проблем, пов'язаних із правовою охороною інформаційних суспільних відносин, займають ключове місце. Вони є значущими для багатьох гуманітарних і технічних наук і в межах кожної з них існує власне бачення та визначення, яке відповідає предмету тієї чи іншої науки. В межах суміжних юридичних наук, зокрема в цивільному, адміністративному та інформаційному праві здійснено досить велику кількість досліджень з питань визначення інформації як об'єкта регулювання та охорони [17; 74; 81; 95]. Визначення інформаційної безпеки та інформації як об'єктів кримінально-правової охорони було зроблено М.В. Карчевським [68], а також висвітлено в роботах Н.А. Савінової [163], Д.С. Азарова [1] та ін.

Первинно, увага до інформації та інформаційної безпеки в сфері кримінального права привертається в межах вирішення проблем захищеності від витоку відомостей, що містять державну таємницю. Так, М.І. Хавронюк зазначає, що безпосереднім об'єктом державної зради є національна безпека переважно у сфері державної безпеки, інформаційній, економічній, науково-технологічній і військовій сферах, уточнюючи при цьому, що інформаційна безпека, в контексті ст. 111 КК України, перш за все означає захищеність України від витоку інформації, що складає державну таємницю [103, с. 257-258]. Е.М. Кісілюк та В.І. Павловський при аналізі складу злочину державної зради зазначають, що під загрозами національній (у тому числі державній) безпеці України в інформаційній сфері слід розуміти витік інформації, яка становить державну таємницю [86, с. 31]. Подібні позиції займають й інші науковці [87, с. 10, 26].

В сучасних умовах такий підхід не відповідає тенденціям інформатизації суспільства та викликаним ними потребам у правовому регулюванні й охороні суспільних відносин. Як зазначає М.В. Карчевський, в умовах, коли можливі загрози у сфері інформаційної безпеки далеко не вичерпуються витоком відомостей, що складають державну таємницю, кримінальне право, як нормативна база охорони суспільних відносин від кримінально протиправних посягань, не повинне розглядати інформаційну безпеку настільки вузько [68, с. 10].

Поява категорії «інформаційна безпека» у вітчизняному правовому полі пов'язана зі ст. 17 КУ, у якій зазначено: «Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу» [78].

В Указі Президента України від 31.07.2000 р. «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» [140] поняття інформаційної безпеки вже не обмежувалося тільки захистом інформаційного ресурсу, а вже вказувалося на недопущення поширення інформації, розповсюдження якої заборонено відповідно до законодавства. Мова йде як про «негативну» інформацію (порнографія, пропаганда культу насильства або жорстокості тощо), так й про

«позитивну» інформацію, яка належить певним суб'єктам, які не бажають її розповсюдження (комерційна або банківська таємниця, державна таємниця, таємниця приватного життя тощо).

В подальшому поняття інформаційної безпеки було розвинуто в Законі України від 09.01.2007 р. «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» – це «стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації» [147]. Мова йде вже не просто про технічний захист інформації, а про стан захищеності від загроз інформаційного та технологічного характеру.

Указом Президента України від 08.07.2009 р. № 514/2009 було затверджено Доктрину інформаційної безпеки України [151] (втратила чинність на підставі Указу Президента від 28.12.2021 р. № 685/2021), яка, по-перше, визначала інформаційну безпеку одночасно як невід'ємну складову кожної зі сфер національної безпеки та як самостійну сферу національної безпеки, а по-друге, класифікувала життєво важливі інтереси в інформаційній сфері за суб'єктами (особа, суспільство та держава). До таких інтересів особи було віднесено: забезпечення конституційних прав і свобод людини на збирання, зберігання, використання та розповсюдження інформації; недопущення несанкціонованого втручання в зміст, процеси обробки, передачі та використання персональних даних; захищеність від негативного інформаційно-психологічного впливу.

ЗУ від 21.06.2018 р. «Про національну безпеку України» [145] передбачено створення Стратегії національної безпеки України (ст. 26), яка «є основою для розроблення таких документів щодо планування у сферах національної безпеки і оборони, які визначатимуть шляхи та інструменти її реалізації» (п. 66) [180]. Одним з таких документів є Стратегія інформаційної безпеки [179]. Вона визначає актуальні виклики та загрози національній безпеці України в інформаційній сфері,

стратегічні цілі та завдання, спрямовані на протидію таким загрозам, захист прав осіб на інформацію та захист персональних даних. Метою Стратегії є посилення спроможностей щодо забезпечення інформаційної безпеки держави, її інформаційного простору, підтримки інформаційними засобами та заходами соціальної та політичної стабільності, оборони держави, захисту державного суверенітету, територіальної цілісності України, демократичного конституційного ладу, забезпечення прав та свобод кожного громадянина. Досягнення мети здійснюватиметься шляхом ужиття заходів щодо стримування та протидії загрозам інформаційній безпеці України та нейтралізації інформаційної агресії, у тому числі спеціальних інформаційних операцій держави-агресора, спрямованих на підірив державного суверенітету, територіальної цілісності України, забезпечення інформаційної стійкості суспільства та держави, створення ефективної системи взаємодії між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та суспільством, а також розвиток міжнародної співпраці у сфері інформаційної безпеки на засадах партнерства та взаємної підтримки.

Інформаційна безпека України в Стратегії визначається як складова частина національної безпеки України, стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу, інших життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, за якого належним чином забезпечуються конституційні права і свободи людини на збирання, зберігання, використання та поширення інформації, доступ до достовірної та об'єктивної інформації, існує ефективна система захисту і протидії нанесенню шкоди через поширення негативних інформаційних впливів, у тому числі скоординоване поширення недостовірної інформації, деструктивної пропаганди, інших інформаційних операцій, несанкціоноване розповсюдження, використання й порушення цілісності інформації з обмеженим доступом.

Отже, аналіз національного законодавства дозволяє стверджувати, що наявною є тенденція розширення змісту законодавчого визначення поняття «інформаційна безпека» від вузького, найпростішого її розуміння як технічного захисту інформації, до складної розгалуженої системи характеристик [68, с. 15].

Істотну частину визначень інформаційної безпеки, представлених у науковій літературі, сконструйовано за принципом розуміння цієї категорії як стану захищеності від певних небажаних наслідків. В той же час, один із провідних українських дослідників у цій сфері Б.А. Кормич визначає інформаційну безпеку як «захищеність встановлених законом правил, за якими відбуваються інформаційні процеси в державі, що забезпечують гарантовані конституцією умови існування і розвитку людини, всього суспільства і держави» [80, с. 92]. Подібного розуміння дотримується й А.І. Марущак, який визначає інформаційну безпеку через комплекс прав людини: вільно, безперешкодно, на власний розсуд бути суб'єктом інформаційних процесів (шукати, одержувати та поширювати інформацію) та отримувати захист від неправомірного інформаційного втручання [95, с. 82]. Такий підхід акцентує увагу на значенні правового регулювання інформаційної сфери, а отже й її охорони. Метою правового регулювання інформаційних відносин є, з одного боку, розширення вільного доступу до інформації, а з іншого – збереження окремих регламентованих обмежень на її поширення [73, с. 304].

На необхідності захисту інформації наголошує А.В. Бегун, який відносить до нього питання, пов'язані з побудовою системи захисту від несанкціонованих дій з інформацією [15, с. 9].

Розглядаючи інформаційну безпеку як об'єкт кримінально-правової охорони М.В. Карчевський зазначив, що за суттю вона є не певним станом або захищеністю, а системою суспільних відносин. Крім цього, дуже важливою її ознакою є її динамічність, оскільки вона являє собою забезпечення стабільності та розвитку інформаційної сфери, яка постійно змінюється через різноманіття потреб учасників інформаційних відносин [68, с. 24-25]. Слід підтримати позицію вченого, що суспільні відносини, що складають інформаційну безпеку як об'єкт кримінально-правової охорони, слід визначати так, щоб висновок щодо необхідності застосування кримінально-правових засобів для охорони саме цих відносин був чітким і послідовним. Тобто особу слід вважати такою, що перебуває в стані інформаційної безпеки тоді, коли її потреба в інформації забезпечена належним

чином, коли особа має можливість одержувати достовірну та достатню для здійснення ефективної діяльності інформацію. А суспільно небезпечними слід визнавати такі посягання у сфері інформаційної безпеки, які виключають або значно ускладнюють реалізацію інформаційної потреби [176].

Крім того, враховуючи різноманіття відносин, які утворюють інформаційну безпеку, можемо говорити й про те, що її кримінально-правова охорона забезпечується за допомогою норм, що передбачають посягання на різноманітні родові об'єкти, одним з яких є відносини у сфері господарської діяльності. Тобто мова йде не лише про кіберпростір як середовище, створюване інформаційними системами, об'єднаними в локальні або глобальні комп'ютерні мережі або реалізованими на окремих комп'ютерах та інших пристроях [120, с. 191], а й про циркуляцію будь-якої інформації, з використанням якої може бути вчинене правопорушення (правові і технічні протоколи створення, фіксації, зберігання, управління та ін. дій з інформацією). Наприклад, незаконне розголошення інформації з обмеженим доступом (розголошення відомостей, що становлять професійну (службову) таємницю, особою, якій ці відомості були довірені або стали відомі у зв'язку з виконанням службових або професійних обов'язків (ст.ст. 231, 232 КК України та ін.) або навпаки, приховування чи перекручування певних відомостей (інформації) (ст.ст. 220², 232² КК України та ін.).

Інформація, створена чи виявлена, систематизована, зареєстрована й накопичена у перетвореній формі, є інформаційним ресурсом [68, с. 24-25]. Інформаційним ресурсом слід вважати всю сукупність об'єктивованої інформації, тобто інформації, яка знаходиться на певному носіїві й може слугувати задоволенню інформаційної потреби людини, держави або суспільства [68, с. 26].

Визначивши інформаційну безпеку як систему суспільних відносин щодо забезпечення реалізації інформаційних потреб громадян, суспільства, держави, яка включає: 1) відносини щодо забезпечення доступу до інформаційних ресурсів; 2) відносини щодо формування інформаційного ресурсу; 3) відносини щодо забезпечення функціонування інформаційних технологій як засобів доступу до інформаційного ресурсу та його функціонування, М.В. Карчевський дійшов

висновку, що суб'єкт перебуває в стані інформаційної безпеки тоді, коли ефективність його діяльності забезпечена повною, достовірною та достатньою для прийняття рішень інформацією [68, с. 28]. Такий стан досягається соціальною активністю в трьох взаємопов'язаних групах суспільних відносин, що складають інформаційну безпеку: у сфері використання інформаційних технологій, у сфері забезпечення доступу до інформаційного ресурсу й у сфері формування інформаційного ресурсу. Ті суспільні відносини, які охороняються законом про кримінальну відповідальність, складають зміст інформаційної безпеки як об'єкта кримінально-правової охорони.

Відповідно до чинного законодавства суспільні відносини в сфері інформаційної безпеки відносяться до значної кількості різних родових об'єктів. Це зумовлено тим, що інформація є необхідною передумовою будь-якої діяльності людини, тому наслідки посягання в інформаційній сфері можуть наставати в достатньо великій кількості інших різноманітних сфер. Не є виключенням й сфера господарської діяльності, в якій інформаційна складова відіграє неабияку роль.

Отже, у вчених виникає ідея модернізації наявного правового матеріалу через його систематизацію та визначення місця відповідних протиправних діянь. «Найпростішим» шляхом до цього видається створення окремого розділу в Особливій частині КК України або трансформація вже наявного з його істотними доповненнями і змінами. Разом із тим, наприклад, В.С. Батиргарєєва вказує на такі складнощі конструювання удосконаленої моделі кримінально-правової охорони інформаційного простору:

- відсутність чіткого й однозначного розуміння об'єкта правової охорони, у т.ч. кримінально-правової, внаслідок розмитості меж охоронюваної сфери суспільних відносин та полідисциплінарності останніх;
- не розробленість термінологічного апарата для позначення й опису істотних елементів розглядуваних суспільних відносин;
- недостатність досвіду законотворчої та правозастосовної діяльності під час захисту останніх, зокрема, в умовах цифрової трансформації;

- поєднання різновекторних завдань з охорони інформаційного простору – захист доброякісної інформації та убезпечення від шкідливої (недоброякісної) інформації;

- кримінально-правова рефлексія не лише на дії, пов'язані зі змістом інформації, а й на порушення різних режимів і протоколів циркуляції останньої (відкрита – максимально закрита, соціально значуща тощо) [13, с. 16].

Вчена пропонує змінити назву розділу XVI Особливої частини КК України на таку: «Кримінальні правопорушення проти інформаційної безпеки особи, суспільства, держави» та віднести туди: 1) всі так звані комп'ютерні правопорушення, що містяться натеper у відповідному розділі (ст.ст. 361, 361¹, 361², 362, 363, 363¹ КК України); 2) правопорушення, пов'язані із внесенням неправдивих відомостей або будь-яким втручанням у роботу баз даних державних реєстрів (ст.ст. 158, 376¹ КК України); 3) правопорушення, які пов'язані з протиправними діями щодо різних видів таємниць, а також таємниці волевиявлення (ст.ст. 132, 145, 159, 168, 209¹, 231, 232, 232¹, 232², 232³, 330, 381, 387 КК України); 4) правопорушення, пов'язані з порушенням державної таємниці (ст.ст. 328, 329, 422 КК України) [13, с. 17-18].

Є ще низка складів кримінальних правопорушень, які можливо також доцільно включити у відповідний розділ, але ці питання є досить об'ємними та виходять за межі нашого дослідження.

М.В. Карчевський також вбачає проблему кримінально-правової охорони відносин інформаційної безпеки у сфері забезпечення доступу до інформації у надмірній кількості кримінально-правових заборон. Предметом значної кількості кримінальних правопорушень, передбачених чинним КК України, є інформація з обмеженим доступом, об'єктивна сторона таких посягань полягає у різноманітних формах порушення обмеженого доступу до такої інформації (ст.ст. 111, 114, 132, 145, 159, 163, 168, 182, 231, 232, 232¹, 232², 232³, 328, 361² КК України тощо). Існування такої кількості окремих норм для різних видів інформації з обмеженим доступом є невиправданим і таким, що потребує оптимізації. Способом розв'язання даної проблеми вчений бачить заміну наявних у КК спеціальних заборон однією

загальною. Інтенсивність покарання в такому випадку, на його думку, доцільно визначати не за видом інформації з обмеженим доступом, а за спричиненою шкодою [69, с. 125].

В контексті кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності проблеми кримінальної відповідальності за посягання на інформаційну безпеку розглядалися фрагментарно, переважно щодо інформації з обмеженим доступом (О.Е. Радутний [158, с. 183-199], С.О. Харламова [196, с. 188-206], П.С. Берзін [14]).

Традиційно в науці кримінального права при визначенні предмету кримінального правопорушення вказується на те, що ним може бути лише річ матеріального світу [82, с. 128; 40, с.173]. І тільки останнім часом набуває розвитку підхід, започаткований О.Е. Радутним [158, с. 5-6, 10], за яким предметом злочину можуть бути і феномени, які не являють собою річ – наприклад, інформація. Предмет кримінального правопорушення – це факультативна ознака об'єкта, яка знаходить свій прояв у матеріальних цінностях (які людина може сприймати органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами), з приводу яких та/або шляхом безпосереднього впливу на які вчинюється діяння [101, с. 110-111].

Така позиція базується на наступних аргументах:

- відповідно до філософського розуміння матерії, до неї відносять усю об'єктивну реальність, що існує поза людської свідомістю і незалежно від неї, яку можна сприйняти органами відчуття або за допомогою відповідних приладів;
- кримінально протиправне діяння являє собою акт поведінки людини, спрямований на здійснення впливу на ті субстанції, які перебувають поза особою, існують об'єктивно на момент вчинення кримінального правопорушення;
- вплив на об'єкт кримінального правопорушення може бути здійснено вчиненням дії або бездіяльності щодо будь-яких матеріальних утворень;
- завдяки тому, що матеріальні об'єкти у будь-якій формі доступні для сприйняття органами чуття (чи то людиною безпосередньо, чи за допомогою відповідних приладів), дії щодо них можуть бути зафіксовані, а завдана шкода піддається якісному й кількісному виміру;

- у диспозиціях статей Особливої частини КК України фактично вказуються субстанції, на які спрямоване посягання: вони мають форму як речей, так і інших видів матерії [186, с. 174-175].

Цікаву ідею, яка потребує окремого дослідження та розвитку, висловила І.Б. Газдайка-Василишин, яка зазначила, «що в такому елементі складу кримінального правопорушення, як об'єкт, бракує ще однієї факультативної ознаки. Такої, яка б узагальнювала усі нематеріальні блага (в т.ч. інформацію – *прим. авт.*), щодо яких може бути вчинене кримінальне правопорушення, через вплив на які може бути заподіяна шкода об'єкту кримінального правопорушення» [35, с. 27-28] та запропонувала термін «рема кримінального правопорушення». Під ремою вчена пропонує розуміти усі об'єкти нематеріального світу, щодо яких можуть вчинятись кримінальні правопорушення (енергія, інформація, нематеріальні активи, цифрові речі, електронні гроші, майнові права, роботи та послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності тощо) [35, с. 29].

На сьогоднішній день набуває першорядного значення переосмислення самого поняття інформації, її ролі в сучасному світі. Під інформацією звичайно розуміють певні відомості про оточуючий світ і процеси, які в ньому відбуваються, повідомлення про стан справ, положення певних людей, суспільних явищ, про предмети тощо. В сферу кримінального права інформація входить, оскільки щодо неї вчиняються певні заборонені дії – вона розголошується, збирається, спотворюється тощо [102, с. 125]. Саме забезпечення охорони інформації від протиправного поширення, отримання доступу до неї сторонніх осіб, або ж, навпаки, від приховування певних відомостей від інших осіб вимагає її кримінально-правової охорони.

Так, визнання інформації предметом кримінального правопорушення вважається правильним на тій підставі, що вона завжди передається за допомогою відповідних носіїв, її можна побачити, почути, відчувати на дотик (це, наприклад, голос людини або інший звук, певне зображення); інформацію можна змінити, знищити, заблокувати, спотворити, скопіювати, заволодіти, поширити тощо [60, с. 155]. На ознаки протиправного діяння, що посягає на інформаційну безпеку,

вказують такі терміни: «розголошення», «розповсюдження», «завідомо неправдиве повідомлення», «втрата», «привласнення», «заклик», «фальсифікація» тощо [48, с. 278-282].

Низка термінів, що використовуються законодавцем при побудові кримінально-правових норм та які визначають відносини у сфері забезпечення інформаційної безпеки, призводить до їх різного тлумачення та відмінностей у правозастосуванні. Це такі уживані в законі слова та словосполучення, що характеризують інформацію як предмет кримінального правопорушення, як: «відомості», «дані», «таємниця», «документи», «матеріали», «носії» тощо.

Відповідно до тлумачного словника з української мови, інформація (лат. *informatio*) – це відомості про навколишній світ, процеси, які в ньому відбуваються, про події, ситуації, чиясь діяльність, що їх сприймають людина і живі організми, машини та інші системи [54, с. 368]. Схоже за змістом, але доповнене можливістю збереження на матеріальних носіях або відображення в електронному вигляді, визначення інформації міститься в українському законодавстві. Так, ЗУ від 02.10.1992 р. «Про інформацію» визначає інформацію як «будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді» (ст. 1) [143]. У ст. 1 ЗУ від 11.01.2001 р. «Про захист економічної конкуренції» вказано, що інформація – це відомості в будь-якій формі й вигляді та збережені на будь-яких носіях (у тому числі листування, книги, помітки, ілюстрації (карти, діаграми, органіграми, малюнки, схеми тощо), фотографії, голограми, кіно-, відео-, мікрофільми, звукові записи, бази даних комп'ютерних систем або повне чи часткове відтворення їх елементів), пояснення осіб та будь-які інші публічно оголошені чи документовані відомості [139]. Таке визначення відображає лише формальний бік цього явища і не враховує його соціального значення як цінності, товару, влади, зброї для нападу й захисту, потенціалу для розвитку і причини деградації, світогляду, засобу взаємодії тощо. Глибина осягнення феномену «інформація» впливає на усвідомлення низки явищ, які визначають майбутнє людства.

Інформація, будучи явищем об'єктивної дійсності, зовнішнім стосовно її сприйняття людиною, не обмежується електронними та матеріальними носіями. Підтвердження саме такого підходу до розуміння інформації можна побачити в думках науковців, що пов'язують її з віддзеркаленням об'єктивної дійсності (зовнішнього світу). Так, Норберт Вінер, якого вважають першим дослідником інформатики як науки, розглядав інформацію як позначення змісту, отриманого з зовнішнього світу в процесі нашого пристосування до нього й пристосування наших почуттів [18, с. 111].

Аналіз вітчизняної правової доктрини демонструє, що більшість науковців повторюють законодавче визначення «інформація», використовуючи терміни «відомості», «дані». Так, під інформацією розуміють: 1) відомості, що передаються усним, письмовим або іншим способом, зокрема за допомогою умовних сигналів, технічних засобів і т.п. [168, с. 24]; 2) відомості (а не дані) про події та явища, які можуть бути пізнані особою та передані іншій особі у вигляді, придатному для сприйняття [113, с. 9]; 3) відомості про об'єктивно існуючі явища, які використовуються більш ніж однією особою, незалежно від форми та способу надання в суспільних відносинах [66, с. 7] тощо.

В ЗУ від 07.06.1996 р. «Про захист від недобросовісної конкуренції» вказуються різновиди такої конкуренції, до яких належать:

- поширення інформації, що вводить в оману, яке є повідомленням суб'єктом господарювання, безпосередньо або через іншу особу, одній, кільком особам або невизначеному колу осіб, у тому числі в рекламі, неповних, неточних, неправдивих відомостей, зокрема внаслідок обраного способу їх викладення, замовчуванням окремих фактів чи нечіткості формулювань, що вплинули або можуть вплинути на наміри цих осіб щодо придбання (замовлення) чи реалізації (продажу, поставки, виконання, надання) товарів, робіт, послуг цього суб'єкта господарювання. Інформацією, що вводить в оману, є, зокрема, відомості, які: а) містять неповні, неточні або неправдиві дані про походження товару, виробника, продавця, спосіб виготовлення, джерела та спосіб придбання, реалізації, кількість, споживчі властивості, якість, комплектність, придатність до застосування, характеристики,

особливості реалізації товарів, робіт, послуг, ціну і знижки на них, а також про істотні умови договору; б) містять неповні, неточні або неправдиві дані про фінансовий стан чи господарську діяльність суб'єкта господарювання; в) приписують повноваження та права, яких не мають, або відносини, в яких не перебувають; г) містять посилення на обсяги виробництва, придбання, продажу чи поставки товарів, виконання робіт, надання послуг, яких фактично не було на день поширення інформації (ст. 15¹);

- неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці (гл. 4) [138].

Таким чином, поняття «інформація», «дані», «відомості», «повідомлення», «знання» не тільки на побутовому, а й на доктринальному та законодавчому рівнях визначаються один через одне та є синонімічними.

Особливістю поняття «інформація» є його універсальність. Воно використовується в усіх без винятку сферах людської діяльності, але визначення передусім залежить від конкретної галузі знань, в якій ведеться дослідження. Отже, можна говорити про те, що з правової точки зору інформація – це дані, які є об'єктом комунікації, і посягання на інформацію слід розглядати у двох площинах: як посягання безпосередньо на інформацію і як посягання на можливості її безперешкодної передачі (комунікації). Таким чином, інформація, будучи засобом комунікації, стає об'єктом правового захисту вже в момент її появи, незалежно від того, в якій формі вона надана і незалежно від її подальшого поширення [97, с. 382].

Термін «інформація» законодавець використовує як певну ознаку кримінального правопорушення, визначаючи її у відповідній нормі, але при цьому він містить різне смислове навантаження. Як вказує В.І. Борисов, будучи уведеним до норми КК України законодавцем як ознака кримінального правопорушення, термін «інформація» може визначати засіб його вчинення, знаряддя або предмет кримінального правопорушення, що залежить від особливостей прояву правопорушення в об'єктивній дійсності. Далі, завдяки предмету можна отримати більш точне уявлення й про об'єкт кримінально-правової охорони [18, с. 112]. Вказівка на інформацію як засіб вчинення кримінального правопорушення (тобто

те, що використовується особою для вчинення правопорушення) міститься, наприклад, в ч. 2 ст. 232¹ КК України – «вчинення з використанням інсайдерської інформації...».

В кримінальних правопорушеннях у сфері господарської діяльності, пов'язаних з обігом інформації, можна виокремити наступні види інформації: інформація на переказ грошових коштів; інформація, яка міститься в документах, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців; недостовірна інформація про фінансові операції, що відповідно до закону підлягають фінансовому моніторингу, та інформація, що становить таємницю фінансового моніторингу; інформація, яка вноситься до бази даних про вкладників або у звітність, яка подається до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб; інформація, яка вноситься до фінансових документів та звітності фінансової організації; інформація, яка подається органам державної влади, органам влади АРК чи органам місцевого самоврядування, банкам або іншим кредиторам; інформація, яка подається для реєстрації випуску цінних паперів; інформація, що становить комерційну, банківську таємницю або професійну таємницю на ринках капіталу та організованих товарних ринках; інформація про діяльність емітента; інсайдерська інформація, у тому числі щодо оптових енергетичних продуктів.

Характеристика кожного з цих видів інформації з метою подальшої їх уніфікації та можливого об'єднання в групи буде надана в підрозділі 2.1 роботи, але на підставі виокремлення цих видів інформації можемо визначити, які склади кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, пов'язані з охороною інформації, а отже є предметом нашого дослідження:

1) незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200 КК України – в частині документів на переказ);

2) підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців (ст. 205¹ КК України);

3) умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню

тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (ст. 209¹ КК України);

4) порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності (ст. 220¹ КК України);

5) фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи (ст. 220² КК України);

6) шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК України);

7) підроблення документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів (ст. 223¹ КК України);

8) незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231 КК України);

9) розголошення комерційної, банківської таємниці або професійної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках (ст. 232 КК України);

10) незаконне використання інсайдерської інформації (ст. 232¹ КК України);

11) приховування інформації про діяльність емітента (ст. 232² КК України);

12) незаконне використання інсайдерської інформації щодо оптових енергетичних продуктів (ст. 232³ КК України).

1.2. Соціальна обумовленість кримінально-правової охорони інформації у сфері господарської діяльності в Україні

Серед усієї тематики Особливої частини кримінального права України одним із визнаних «лідерів» за кількістю наукових публікацій є проблематика відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності. З одного боку, цей феномен пояснюється важливістю ефективної кримінально-правової протидії таким посяганням. З іншого, визнається, що найчастіше звернення до відповідної тематики зумовлено недосконалістю положень розділу VII Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» [57, с. 462].

Вітчизняними вченими-криміналістами (О.О. Дудоров, Д.В. Каменський, Р.О. Мовчан, Д.О. Балобанова та ін.) неодноразово висловлювалися критичні зауваження щодо «активної» правотворчості в частині оновлення норм КК України про відповідальність за кримінальні правопорушення в сфері господарської діяльності. Науковці пояснюють це тим, що в Україні дотепер не сформована стратегія розвитку відповідного законодавства, що призвело до хаотичного внесення численних, непродуманих, неузгоджених змін, які часто протирічать вже чинним приписам КК України. Як наслідок, будучи спочатку загалом чіткою та взаємоузгодженою системою норм, розділ VII Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» поступово перетворився на безсистемний, еkleктичний набір заборон, нездатних виконувати своє основне призначення – ефективну кримінально-правову охорону господарської діяльності [56, с. 260; 58, с. 120-140; 3; 67].

Передумовою для серйозного реформування глави VI «Господарські злочини» Кримінального кодексу України 1960 р. загалом, і кримінальної відповідальності за посягання на інформаційну безпеку в сфері господарської діяльності зокрема, стало прийняття ЗУ «Про економічну самостійність Української РСР» від 03.08.1990 р., «Про ціни і ціноутворення» від 03.12.1990 р., «Про підприємництво» від 07.02.1991 р., «Про власність» від 17.02.1991 р., «Про банки і банківську діяльність» від 20.03.1991 р., «Про підприємства в УРСР» від 27.03.1991 р., «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 р. та ін., які заклали підґрунтя для розвитку господарської діяльності, нових відносин між суб'єктами господарювання та державою, а також змусили законодавця переосмислити тенденції кримінально-правової охорони господарських відносин та декриміналізувати низку статей глави VI КК України 1960 р. [94, с. 436].

За твердженням О.О. Дудорова та Р.О. Мовчана, початок 90-х років XX ст. ознаменував собою кардинальну зміну векторів розвитку вітчизняної економіки, коли радянська адміністративно-командна система почала трансформуватись у ринкову модель розвитку суспільства. Ці кардинальні суспільні зміни, зважаючи на їх масштабний та всеохоплюючий характер, не могли не відобразитись і на стані

кримінально-правової охорони господарської діяльності. З кожним днем усе більш нагальною ставала потреба в скасуванні або щонайменше в перетворенні багатьох положень чинного на той час кримінального закону, «підігнутого» під рамки старої економічної системи [56, с. 218]. Починаючи з 1992 р. в Україні розпочинається процес активного реформування кримінального законодавства, який ставив за мету приведення його положень у відповідність до нових економічних реалій. При цьому як головний інструмент досягнення зазначеної мети виступила об'ємна декриміналізація, у результаті якої поступово була скасована кримінальна відповідальність за діяння, що в умовах нових суспільних відносин або втратили свою небезпечність, або не вимагали заходів кримінально-правового впливу для протидії ним, або ж становили собою спеціальні діяння стосовно більш загальних [178, с. 621].

Разом з тим, фахівці у галузі кримінального права наголошують, що неминучим наслідком активного розвитку ринкових відносин стало зростання економічної злочинності, оновлення та ускладнення її форм. Мова йде про суспільно небезпечні прояви у сфері оподаткування і зайняття господарською діяльністю, посягання на права кредиторів і споживачів, порушення засад добросовісної конкуренції і приватизації тощо. Тому поряд із декриміналізацією законодавець вдавався й до криміналізації [56, с. 219]. Цей процес, що був розпочатий у 1994 р., як і декриміналізація, був завершений з прийняттям у 2001 р. чинного КК України. Як наслідок, до числа кримінально караних були віднесені, зокрема такі, невідомі радянському кримінальному законодавству діяння, як незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення; порушення порядку зайняття господарською та банківською діяльністю; фіктивне підприємництво; протидія законній господарській діяльності; ухилення від повернення виручки в іноземній валюті; незаконне відкриття або використання за межами України валютних рахунків; легалізація (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом; ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів; фіктивне банкрутство; доведення до банкрутства;

приховування стійкої фінансової неспроможності; незаконні дії у разі банкрутства; шахрайство з фінансовими ресурсами; незаконне використання товарного знаку; порушення антимонопольного законодавства; незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну таємницю; розголошення комерційної таємниці та ін.

Прийняття КК України 2001 р. надало певної стабільності законодавству про кримінальну відповідальність за господарські злочини. О.О. Дудоров та Р.О. Мовчан вказують, що у перші роки після прийняття чинного КК України кримінально-правова політика у сфері охорони господарської діяльності загалом характеризувалася виваженістю, а зміни, які вносилися до розділу VII Особливої частини КК, – обґрунтованістю. До таких виправданих змін вони, наприклад, відносять доповнення в лютому 2006 р. КК України ст. 232¹ «Розголошення або використання неоприлюдненої інформації про емітента або його цінні папери», що аргументувалось активним розвитком інститутів фондового ринку в Україні і водночас інсайдерським характером останнього. Це призводило до унеможливлення визначення справедливої ціни на цінні папери, відлякування професійних інвесторів і населення від інвестування в цінні папери та, як наслідок, зменшення ліквідності фондового ринку [56, с. 221].

Разом з тим фахівці наголошують, що правотворчість у частині оновлення кримінального законодавства про відповідальність за господарські злочини не може не вражати своєю інтенсивністю, оскільки за час дії чинного КК України, прийнятого у 2001 р., розділ VII його Особливої частини був доповнений 20 новими статтями за одночасного вилучення з нього 21 статті. На жаль, звичними для кримінально-правової політики у сфері охорони господарської діяльності в сьогоднішній Україні є постійна зміна її векторів і суперечливість, внесення законодавчих змін без належного теоретичного обґрунтування і нерідко відсутність у цих новелах практичного сенсу [56, с. 217].

Однією з стратегій розвитку законодавства про господарські кримінальні правопорушення, метою якої було зниження рівня криміналізації відповідних правопорушень, можна було б назвати гуманізацію відповідальності (насамперед

кримінальної), яка давно була та залишається предметом наукових дискусій. Порушення підстав і принципів криміналізації, які мали місце при встановленні кримінальної відповідальності за господарські злочини, призвели до створення суттєвих перешкод для реалізації конституційного права громадян на заняття підприємницькою діяльністю [3, с. 174]. Виходячи з тієї економічної ситуації, яка склалася в Україні, враховуючи досвід зарубіжних країн та чинні міжнародні стандарти, що стосуються встановлення юридичної відповідальності за правопорушення у сфері економіки та господарської діяльності, законодавець мав переглянути перелік складів злочинів, передбачених у Розділі VII Особливої частини КК України – «Злочини у сфері господарської діяльності», що й відбулося завдяки ухваленню 15.11.2011 р. ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності в сфері господарської діяльності», який набрав чинності 17.01.2012 р. [125].

Насамперед було проведено певну декриміналізацію, яка торкнулася таких кримінальних правопорушень, як, наприклад, фіктивне банкрутство (ст. 218 КК України), приховування стійкої фінансової неспроможності (ст. 220 КК України), незаконні дії у разі банкрутства (ст. 221 КК України), обман покупців та замовників (ст. 225 КК України), недотримання особою обов'язкових умов щодо приватизації державного, комунального майна або підприємств та їх подальшого використання (ст. 235 КК України) та ін. Зазначені правопорушення були визнані адміністративними деліктами.

Крім того, світова практика свідчить про обґрунтований пріоритет застосування фінансових санкцій при вчиненні зазначених правопорушень та використанні засобів кримінальної репресії (переважно пов'язаних з обмеженням або позбавленням особистих прав людини та громадянина) тільки в якості останнього заходу, коли іншими способами не можна досягнути бажаного та необхідного для держави наслідку. Чинний КК України до внесення відповідних змін характеризувався надлишковою пеналізацією, застосуванням найсуворіших видів покарання (позбавлення або обмеження волі) при вчиненні господарських злочинів, тоді як більш доцільним було б використання штрафів, як з метою

компенсації заподіяної державі шкоди, так і задля уникнення зайвої криміналізації суспільства [3, с. 175]. Враховуючи такі тенденції, було також проведено певну депеналізацію, яка виявилася в заміні санкцій, передбачених у статтях про господарські злочини: покарань у вигляді обмеження чи позбавлення волі, а в деяких випадках навіть виправних робіт, штрафом (наприклад, ч. 1 ст. 206 КК України) або у виключенні цих покарань (наприклад, ч. 3 ст. 212 КК України).

Але слід погодитися з Д.О. Балобановою, що зазначений Закон не повністю вирішив всі питання, пов'язані з гуманізацією кримінальної відповідальності за господарські кримінальні правопорушення, та підтримати її позицію щодо доцільності перегляду в цілому Розділу VII Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності», щоб оптимізувати його положення та привести у відповідність до вимог законодавчої техніки [6, с. 215-217].

Так, наприклад, видається, що норми про незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200 КК України), підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців (ст. 205¹ КК України), порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності (ст. 220¹ КК України), фальсифікацію фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи (ст. 220² КК України), підроблення документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів (ст. 223¹ КК України) є спеціальними відносно норми про підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів (ст. 358 КК України) та зайвими (хоча можливе усунення цих спеціальних норм потребує нової редакції загальної норми). Їх поява була пов'язана з набуттям особливого значення певного виду діяльності, наприклад, ринку цінних паперів, що є криміналізаційним приводом. Наявність

великої кількості спеціальних норм визнається науковцями порушенням вимог законодавчої техніки.

Крім того, норми про незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231 КК України), розголошення комерційної, банківської таємниці або професійної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках (ст. 232 КК України), незаконне використання інсайдерської інформації (ст. 232¹ КК України), приховування інформації про діяльність емітента (ст. 232² КК України) містять положення, спрямовані на охорону цивільно-правових відносин, тому здається, що їм вирішуватися питання порушення цих відносин мають у цивільно-правовій площині. Так, для відновлення порушених прав юридичної особи або фізичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності, комерційна таємниця яких була розголошена, важливішим є отримання відшкодування завданого збитку, аніж засудження винної особи від імені держави.

В цілому можна зазначити, що гуманізація відповідальності за господарські кримінальні правопорушення є своєчасною та актуальною, але всі питання, пов'язані з доцільністю криміналізації діянь у сфері господарської діяльності, ще не вирішено [6, с. 215-217].

За період з 2014 р. по теперішній час Верховна Рада України ухвалила низку законів, що вносили зміни до розділу VII Особливої частини КК України та безпосередньо до статей про кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності, пов'язані з обігом інформації (ЗУ від 16.07.2015 р. № 629-VIII; ЗУ від 22.11.2018 р. № 2617-VIII; ЗУ від 17.10.2019 р. № 198-IX; ЗУ від 06.12.2019 р. № 361-IX; ЗУ від 19.06.2020 р. № 738-IX; ЗУ від 13.07.2023 р. № 3233-IX; ЗУ від 23.08.2023 р. № 3342-IX). Однак науковці досить обережні у власних оцінках новітньої кримінально-правової політики держави у частині протидії кримінальним правопорушенням у сфері господарської діяльності. Тенденціями цієї політики залишаються надання переваги спеціальним (казуїстичним) кримінально-правовим заборонам, послуговування якими дозволяє лише інтуїтивно і фрагментарно реагувати на наявність тих чи інших економічних

зловживань. Натомість бажаним є комплексний і системний підхід до кримінально-правової охорони відповідної сфери. Крім того, має місце перебільшення ролі репресивного впливу кримінально-правових заборон як фактору, що погіршує бізнес-клімат і заважає нормальному розвитку економічних відносин [58, с. 133-134].

Слід погодитися з А.В. Горностай, що запобігання та протидія кримінальним правопорушенням у сфері інформаційної безпеки, у т.ч. в сфері господарської діяльності, не так часто вимагає створення нових норм кримінального права, а скоріше потребує більш ефективних засобів реалізації та вдосконалення вже існуючих кримінально-правових норм [38, с. 77]. Такий розвиток має базуватися на принципах, до яких вчена відносить [38, с. 78-79]:

- конфіденційність, яка полягає в тому, що норми кримінального права повинні бути скеровані на запобігання несанкціонованому розголошенню інформації. Метою цього принципу є збереження інформації в таємниці й забезпечення того, щоб вона була відомою та доступною тільки тим особам, які володіють нею або потребують її для виконання своїх функцій;

- цілісність – норми мають бути узгоджені між собою та повністю відповідати не тільки положенням Загальної частини КК України, а й іншим нормативно-правовим актам, особливо регулятивного характеру. Узгодженість має забезпечувати захист від необґрунтованих та спонтанних змін цих норм без системного аналізу та вагомих причин. Принцип цілісності має забезпечувати таке корегування змісту норм кримінального права, яке відповідає потребам суспільства, не створює колізій та прогалин;

- доступність – це здатність норм бути зрозумілими всім. «Цілі правових норм можуть бути досягнуті лише в тому випадку, якщо зміст правових приписів надходить до адресатів» [62]. Формулювання диспозицій має бути чітким, точним, доступним, зрозумілим, передбачуваним, тобто відповідати принципу юридичної визначеності. ЄСПЛ у своїй практиці також вказує, що для забезпечення якості закону положення національного законодавства необхідно формулювати так, щоб

вони були достатньо доступними, чіткими та передбачуваними в практичному застосуванні [160; 161];

- ефективність має визначатися не лише якістю норми, але й ефективним механізмом їх реалізації. Завдяки застосуванню норм на практиці виявляються якісні властивості цих норм, які, за умови належного функціонування механізму втілення, переходять у кількісні, тобто в належне упорядкування суспільних відносин [62].

Офіційні статистичні дані засвідчують, що у загальній структурі злочинності виявлені кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності займають вельми незначну частку (приблизно 1% від загальної кількості проваджень, що надійшли до суду, щороку). Крім того, спостерігається певна тенденція до скорочення відповідних показників. Так, якщо протягом 2018 р. до суду надійшло 1 923 провадження про кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності, то у 2019 – 1 709, у 2020 – 1 474, у 2021 – 1 264, у 2022 – 465, а у 2023 – 928 таких проваджень [64]. Хоча різкий спад у 2022 р. пояснюється повномасштабним вторгненням в нашу країну з боку російської федерації, коли певним чином зупинилася господарська діяльність в Україні та увага правоохоронців була зосереджена на інших кримінальних правопорушеннях, але все одно ми можемо спостерігати відповідну тенденцію вже на протязі останніх 6 років.

Попри все, є підстави стверджувати, що значна частина посягань у сфері господарської діяльності залишається латентною. Латентність властива будь-яким протизаконним або соціально небажаним виявам. О.М. Джужа зазначає, що латентна злочинність – це невиявлені або незареєстровані злочини, які не знайшли свого відображення в офіційній статистичній звітності [47, с. 219]. Фактично дійсний рівень латентності неможливо встановити на практиці та відобразити статистично, але з огляду на кримінологічні дослідження та практичну сферу протидії злочинності вважаємо, що таке припущення є близьким до реальності, а отже, значна кількість реальних кримінально протиправних актів у сфері господарської діяльності залишається у тіні.

Можна вказати на два аспекти, які «стають запорукою» високої латентності кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. По-перше, це необхідність опанування з боку представників правоохоронних органів значного масива нормативної бази регулятивного характеру у сфері господарської діяльності, який, з одного боку, є дуже об'ємним, а з іншого – складним для з'ясування. По-друге, обов'язок звертатися до такого регулятивного законодавства, яке має диспозитивний характер, призводить до вельми неоднозначного тлумачення одних й тих самих положень, що, в свою чергу, в одному випадку дає підстави визнати в діях особи наявність ознак складу кримінального правопорушення, а в іншому – ні.

На жаль, відобразити реальний стан та статистичні показники злочинності, пов'язаної з обігом інформації у сфері господарської діяльності, в теорії та на практиці неможливо. Офіційні статистичні дані дають підстави замислитися про доцільність існування відповідних статей КК України та необхідність впливу на такі діяння кримінально-правовими заходами.

Стаття КК України	всього	2023 р.	2022 р.	2021 р.	2020 р.	2019 р.	2018 р.
ст. 200 КК України	71	12	5	22	10	10	12
ст. 205 ¹ КК України	1 485	119	44	335	503	253	231
ст. 209 ¹ КК України	5	---	---	1	1	2	1
ст. 220 ¹ КК України	0	---	---	---	---	---	---
ст. 220 ² КК України	2	1	1	---	---	---	---
ст. 222 КК України	204	9	7	66	62	34	26
ст. 223 ¹ КК України	1	---	1	---	---	---	---
ст. 231 КК України	3	---	---	1	---	---	2
ст. 232 КК України	2	---	---	1	---	1	---
ст. 232 ¹ КК України	0	---	---	---	---	---	---
ст. 232 ² КК України	0	---	---	---	---	---	---
ст. 232 ³ КК України	0	---	---	---	---	---	---
Всього	1 773	141	58	426	576	300	272

Можна побачити, що зовсім немає проваджень за статтями про порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності (ст. 220¹ КК України), незаконне використання інсайдерської інформації (ст. 232¹ КК

України), приховування інформації про діяльність емітента (ст. 232² КК України) та незаконне використання інсайдерської інформації щодо оптових енергетичних продуктів (ст. 232³ КК України). Наявні в прямому сенсі слова «поодинокі» провадження за статтями про фальсифікацію фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи (ст. 220² КК України), підроблення документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів (ст. 223¹ КК України), незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231 КК України) та розголошення комерційної, банківської таємниці або професійної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках (ст. 232 КК України). Водночас є підстави стверджувати, що зазначений стан речей пов'язаний не з фактичною відсутністю цих діянь в об'єктивній дійсності, а з іншими факторами, зокрема з недосконалою редакцією перерахованих норм, що ускладнює їх застосування, та складністю встановлення відповідних ознак об'єктивної сторони цих правопорушень.

Значні показники (абсолютна більшість у порівнянні з іншими нормами, щодо яких здійснюється аналіз: 84% (2023), 76% (2022), 79% (2021), 87% (2020), 84% (2019), 85% (2018)) кримінальних проваджень за статтею про підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців (ст. 205¹ КК України) досить легко пояснюється розповсюдженістю дій, пов'язаних з такою державною реєстрацією, відносною легкістю встановлення ознак внесення неправдивих відомостей в такі документи та формальним характером складу цього кримінального правопорушення. Тобто наявність чи відсутність матеріальної шкоди (суспільно небезпечних наслідків) не впливає на кваліфікацію.

Що стосується проваджень за статтею про незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200 КК України), то їх відносно значна кількість (у порівнянні з іншими аналізованими

нормами: 9% (2023), 9% (2022), 5% (2021), 2% (2020), 3% (2019), 4% (2018)) пояснюється досить широкою розповсюдженістю незаконних дій з платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, зростанням обігу електронних грошей, а не наявністю відповідних дій щодо документів на переказ. Збільшення показників у 2022 та 2023 рр. напевно можна пояснити погіршенням майнового становища населення у зв'язку зі збройною агресією.

Кожне дослідження проблем кримінально-правової охорони тих чи інших явищ, цінностей, відносин викликає необхідність дослідити питання її соціальної обумовленості. Виконуючи функцію щодо конструювання кримінально-правових норм, держава має повно та об'єктивно оцінювати їх соціальну значимість в контексті реалізації суспільних інтересів, забезпечення прав і свобод людини, з метою досягнення соціальної справедливості та загального блага.

В сучасних умовах глобалізації всі цивілізовані країни намагаються будувати своє законодавство, у тому числі й кримінальне, а відповідно й виробляти систему заходів протидії суспільно небезпечним діям, на міжнародних нормативних актах. Міжнародними передумовами встановлення кримінально-правових заборон в українському законодавстві є: а) реальне набуття Україною статусу повноправного суб'єкта міжнародних відносин; б) укладення та ратифікація міжнародних договорів, що містили зобов'язання держави у сфері кримінального права; в) укладення двосторонніх і багатосторонніх договорів про співпрацю у боротьбі зі злочинністю; г) загальносвітові та регіональні (європейські) тенденції розвитку національного кримінального законодавства окремих країн.

Відповідно до таких передумов, національне законодавство має бути приведено у відповідність до вимог та рекомендацій, закріплених у міжнародно-правових документах, учасником яких є Україна. Особливу увагу привертають положення відповідних актів ЄС (*acquis communautaire EU*).

Згідно зі ст. 83 Договору про функціонування Європейського Союзу (Лісабонський договір) від 13.12.2007 р., «Європейський Парламент та Рада за допомогою директив, ухвалених згідно зі звичайною законодавчою процедурою, можуть встановити мінімальні правила щодо визначення кримінальних злочинів та

санкцій у сфері особливо тяжкої злочинності транскордонного змісту, що впливає з природи або наслідків таких злочинів або з особливої необхідності спільно боротися проти них. До сфери такої злочинності належать: тероризм, торгівля людьми та сексуальна експлуатація жінок і дітей, незаконна торгівля наркотиками, незаконна торгівля зброєю, відмивання грошей, корупція, підробка платіжних засобів, комп'ютерні злочини та організована злочинність. Залежно від тенденцій розвитку злочинності Рада може ухвалити рішення, що визначає інші сфери злочинності згідно з критеріями, визначеними в цій частині» [77].

Основними ратифікованими або іншим чином прийнятими до виконання нашою державою документами, які мають вплив на криміналізаційні процеси у сфері протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з обігом інформації, є: Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. [63]; Конвенція про захист прав людини і основних свобод від 04.11.1950 р. [61]; Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16.12.1966 р. [96] та інші міжнародні акти.

Всі зазначені конвенції закріплюють право особи на інформацію та її захист:

- «кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів» (ст. 19 Загальної декларації прав людини);

- «кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. ... Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для

підтримання авторитету і безсторонності суду» (ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основних свобод);

- «кожна людина має право на вільне вираження свого погляду; це право включає свободу шукати, одержувати і поширювати будь-яку інформацію та ідеї, незалежно від державних кордонів, усно, письмово чи за допомогою друку або художніх форм вираження чи іншими способами на свій вибір. Користування цими правами накладає особливі обов'язки і особливу відповідальність. Воно може бути, отже, пов'язане з певними обмеженнями, які, однак, мають встановлюватися законом і бути необхідними: а) для поважання прав і репутації інших осіб; б) для охорони державної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моральності населення» (ст. 19 Міжнародного пакта про громадянські та політичні права).

Окремими міжнародними правовими актами закладено підґрунтя для протидії суспільно небезпечним діям, які завдають шкоди інформаційній безпеці. Так, держави-члени Шанхайської організації співробітництва уклали угоду про співробітництво у сфері забезпечення міжнародної організаційної безпеки, яку Україна підписала 09.10.1992 р. [184]. Конвенція про забезпечення міжнародної інформаційної безпеки поки що залишається на рівні концепції.

До керівних стратегічних документів ЄС з питань інформаційної безпеки, в яких закладені основи стандартів безпеки в інформаційному просторі, відносяться: «Європейські критерії безпеки інформаційних технологій» (1991 р.); «Єдині критерії безпеки інформаційних технологій» (1996 р.); документ Європейської комісії «Мережева і інформаційна безпека: європейський політичний підхід» (2001 р.).

Певні напрацювання з питань інформаційної безпеки містяться в документах Ради Європи та органів цієї інституції. В першу чергу, до них можна віднести Конвенцію про комп'ютерні злочини, що прийнята РЄ 23.11.2001 р. [75]. Крім того, мова йде про Конвенцію від 26.07.1995 р. про захист фінансових інтересів Європейських співтовариств; Директиву 2017/1371 від 05.07.2017 р. про боротьбу з шахрайством, спрямованим проти фінансових інтересів Союзу, кримінально-правовими засобами; Директиву 2019/1153 від 20.06.2019 р. про правила, що

сприяють використанню фінансової та іншої інформації з метою запобігання, виявлення, розслідування або судового переслідування певних кримінальних правопорушень, а також скасування Рішення Ради 2000/642; Директиву 2019/713 від 17.04.2019 р. про боротьбу з шахрайством і підробкою безготівкових платіжних засобів та заміну Рамкового рішення Ради 2001/413.

Характерною властивістю зазначених міжнародно-правових документів є їх рекомендаційний характер щодо сфери криміналізації суспільно небезпечних діянь шляхом закріплення орієнтуючих ознак даних діянь та можливості Держав-учасниць вживати заходів, які можуть бути необхідними для визнання кримінально караними даних діянь, у відповідності до основоположних принципів свого внутрішнього права із окремими застереженнями.

Запорукою побудови якісного кримінального законодавства є його відповідність соціальним та правовим потребам суспільства. Саме вирішення цієї проблеми повинно бути одним із завдань кримінально-правової політики України, оскільки якісне кримінальне законодавство здатне забезпечити його стабільність, послідовність та системність.

Відсутність послідовності і системності, того, що утворює чітку стратегію розвитку кримінального права та законодавства, вказує на те, що кримінально-правова політика України є ситуативною і часто залежить від конкретних політичних факторів, суспільна оцінка яких є неоднозначною. Соціальна обумовленість, під якою розуміють наявність ресурсів для кримінально-правового переслідування, системно-правову несуперечність та історичні традиції [109, с. 151] не завжди враховується законодавцем при розробці та впровадженні кримінально-правової норми. Тому, час від часу, в Україні виникають громадські невдоволення стосовно криміналізації або декриміналізації тих чи інших суспільно небезпечних діянь. Прийняття таких норм подекуди не можна пояснити з позиції їх соціальної обумовленості або логічної послідовності.

Питання соціальної обумовленості кримінально-правової заборони та створення належної кримінально-правової політики вже піддавались кримінально-правовому дослідженню такими українськими вченими, як Д.О. Балобанова,

В.О. Гацелюк, В.К. Гришук, А.Ф. Зелінський, І.В. Козич, В.О. Навроцький, О.О. Пащенко, В.О. Туляков, П.Л. Фріс та іншими, праці яких послужили підґрунтям даної роботи.

Структурним елементом державної політики є кримінально-правова політика, яка в свою чергу реалізується органами влади за допомогою спеціальних методів. Одним із таких методів є криміналізація, під якою у науці кримінального права розуміють: «процес виявлення суспільно небезпечних видів людської поведінки, визнання на державному рівні необхідності, можливості й доцільності кримінально-правової боротьби з ними, закріплення їх у законі як злочинів» [193, с. 20-24], «процес виявлення суспільно небезпечних форм індивідуальної поведінки, визнання допустимості, можливості й доцільності кримінально-правової протидії їм і фіксації їх у законі як злочинних і кримінально караних» [5, с. 176]. Деякі науковці виводять процес виявлення суспільно небезпечних діянь за рамки криміналізації, тим самим, звужуючи дане поняття, тоді як криміналізація є складною кримінально-правовою категорією, яка крім нормативного визначення ознак кримінальних правопорушень, включає ще і процес їх виявлення, аналізу та всебічної правової оцінки.

Отже, в загальному плані, криміналізація являє собою діяльність щодо встановлення необхідності та доцільності кримінально-правової протидії окремим видам суспільно небезпечних діянь. Результатом такої діяльності виступає закріплення ознак даних діянь в кримінальному законодавстві з подальшим їх набуттям ознак кримінальної протиправності та караності.

При дослідженні процесу криміналізації у доктрині виокремлюють групи підстав, критеріїв та принципів криміналізації окремих суспільно небезпечних діянь, які також слід брати до уваги в ході вивчення кримінальних правопорушень, пов'язаних з обігом інформації у сфері господарської діяльності.

Так, Д.О. Балобанова виділяє дві групи факторів, що впливають на криміналізацію: підстави кримінально-правової заборони та принципи криміналізації. До підстав кримінально-правової заборони автор відносить: 1) суспільну небезпеку – охоплює наявність достатньо серйозної матеріальної або

моральної шкоди, що завдається потерпілим; 2) типовість і достатню поширеність антигромадської поведінки, з урахуванням ступеня суспільної небезпеки і страху населення перед злочинністю; 3) динаміку суспільно небезпечних діянь з урахуванням причин і умов, що їх породжують; 4) необхідність впливу кримінально-правовими заходами при врахуванні того факту, що кримінальна репресія – крайня форма протидії небезпечним формам девіантної поведінки; 5) урахування можливостей системи кримінальної юстиції у протидії тим чи іншим видам антигромадської поведінки, і як їх складову – наявність матеріальних ресурсів для реалізації кримінально-правової заборони; 6) співвідношення позитивних і негативних наслідків криміналізації. Д.О. Балобанова також виділяє групу соціально-психологічних підстав криміналізації, до яких належать рівень суспільної правосвідомості і психології, історичні традиції [5, с. 177-178]. До принципів криміналізації, в свою чергу, науковець відносить: відсутність прогалин у законі та ненадмірність заборони, визначеність та єдність термінології, доцільність [5, с. 179], злагожденість нормативних актів, виключення непотрібних повторень [4, с. 217] та інші.

В.К. Грищук вважає, що підстави криміналізації – це обставини, що детермінують необхідність і доцільність криміналізації кожного конкретного діяння людини. В залежності від характеру, сутності та походження підстав криміналізації науковець також виділяє дві групи: об'єктивні та суб'єктивні підстави. Їх, у свою чергу, поділяє на зовнішні або внутрішні. Так, об'єктивними внутрішніми підставами криміналізації, зокрема, є такі: 1) суспільна небезпека, критеріями оцінки якої є: а) очевидність шкоди; б) збиток перевищує ту шкоду, яка можлива у зв'язку із заборонаю діяння; в) поширеність діяння; г) динаміка діянь; д) чинники надзвичайного характеру, що впливають на рівень суспільної небезпеки діяння; 2) відсутні інші ефективні засоби боротьби. До суб'єктивних підстав криміналізації В.К. Грищук відносить: 1) громадську думку, засновану на правосвідомості, моральності суспільства; 2) пропозиції вчених про доцільність криміналізації; 3) пропозиції органів кримінальної юстиції та інших державних і громадських органів; 4) ініціативу законодавця [41, с. 62-64].

М.І. Хавронюк зазначає, що криміналізація того чи іншого діяння має бути обумовлена певними факторами, серед яких слід виділяти не лише підстави, а й приводи та умови криміналізації, які мають застосовуватися у сукупності, системно [60, с. 65]. Так, на думку вченого, приводами до криміналізації можуть бути: 1) необхідність виконання зобов'язань за міжнародними договорами, ратифікованими ВР України; 2) необхідність створення правових механізмів утвердження і забезпечення прав і свобод людини як головного обов'язку держави (ст. 3 КУ); 3) результати кримінологічних досліджень щодо динаміки та поширеності певного діяння, які обґрунтовують необхідність його караності; 4) громадська думка. За зазначених приводів єдиною підставою криміналізації діянь є відповідний ступінь і характер їхньої суспільної небезпеки, який характеризується їхньою здатністю заподіювати об'єктам кримінально-правової охорони істотну шкоду. Крім того, вимагається дотримання певних умов криміналізації: а) соціально-психологічного характеру – аморальність діяння та правосвідомість населення, яка базується на правовій культурі; б) кримінально-правового характеру – відсутність ознак кримінального правопорушення або вже наявність відповідного кримінального правопорушення, чи суттєве ускладнення процесу кримінально-правової кваліфікації; в) кримінально-процесуального характеру – реальна можливість доказування факту вчинення даного діяння існуючими кримінально-процесуальними засобами [60, с. 65-67].

Вирішальною підставою для визнання діяння кримінальним правопорушенням є його об'єктивна матеріальна ознака – суспільна небезпечність, яка відрізняє його від інших правопорушень, наприклад, адміністративного проступку, який характеризується суспільною шкідливістю та, як наслідок, тягне за собою адміністративне стягнення, та дисциплінарного проступку, який тягне за собою незначні негативні наслідки окремим суб'єктам, які пов'язані із трудовою діяльністю винної особи. Зазначена ознака не залежить від суб'єктивного волевиявлення законодавця, є динамічною та полягає у тяжких наслідках і значній шкоді або загрозі їх спричинення об'єктам кримінально-правової охорони у

результаті вчинення окремими суб'єктами конкретних суспільно небезпечних діянь.

Слід підтримати позицію М.Й. Коржанського та багатьох інших вчених щодо наявності двох властивостей суспільної небезпечності – характеру та ступеню. Характер суспільної небезпечності діяння становить його якість, яка визначається суспільною цінністю об'єкта посягання, а також кримінально протиправними наслідками, мотивом і метою кримінального правопорушення, формою вини. Ступінь становить її кількість і визначається, головним чином, способом вчинення кримінального правопорушення та розміром заподіяної шкоди [79, с. 51; 83, с. 44]. В залежності від різних хронологічних етапів та станів розвитку держави та її інститутів, характер та ступінь суспільної небезпечності діяння можуть збільшувати свої показники, або навпаки їх зменшувати, що має наслідком втрату діянням своєї суспільної небезпечності та виникнення подальшої необхідності в його декриміналізації.

Характер суспільної небезпеки деяких діянь є таким, що вимагає їх обов'язкову криміналізацію, тоді як для низки діянь лише характер є недостатньою ознакою й треба обов'язково зважати ще й на ступінь суспільної небезпечності.

Дотримуємося позиції, що суспільна небезпечність визначається не тільки об'єктом посягання і об'єктивною стороною кримінального правопорушення, а й суб'єктивними ознаками, які також є визначальними елементами суспільної небезпеки. Дане твердження підтверджується на прикладі дослідження суспільної небезпечності інтелектуально-вольових кримінальних правопорушень, пов'язаних з обігом інформації у сфері господарської діяльності.

Характеризуючи кримінально протиправні діяння у сфері господарської діяльності в цілому, та окремо ті, що пов'язані з обігом інформації, та аналізуючи детально їх криміноутворюючі ознаки, виникає питання щодо їх суспільної небезпечності. Характер та ступінь суспільної небезпечності таких кримінально протиправних діянь обумовлюються, в першу чергу, цінністю всієї системи об'єктів кримінально-правової охорони, які зазнають негативного впливу. Не ставлячи під сумнів необхідність захисту як господарської діяльності, так і

інформаційної безпеки, не можна погодитися, що всі аналізовані правопорушення містять той об'єм суспільної небезпечності, який є необхідним для їх криміналізації. Завданням кримінального права є зменшення суспільно небезпечного впливу та створення дієвих правових механізмів для забезпечення охорони права особи, фізичної та юридичної, а також держави на інформаційну безпеку в усіх сферах.

Так, наприклад, погоджуючись з Д.В. Каменським у тому, що зловживання, які здійснюються на оптовому енергетичному ринку (розповсюдження практик маніпулятивного та інсайдерського характеру) погіршують інвестиційний клімат, ускладнюють формування сучасної ринкової економіки в Україні тощо, та викликають необхідність забезпечення належного його функціонування [67, с. 545, 573], неможна не поставити питання про доцільність саме кримінально-правових заходів впливу щодо відповідних діянь.

В.К. Гришук вважає, що «суспільна небезпека діяння людини – це його об'єктивна здатність заподіяти істотну шкоду об'єктові кримінально-правової охорони або створити реальну загрозу її заподіяння» [40, с. 99]. Тобто, надаючи дане визначення, автор не обмежився об'єктивними ознаками та використав ознаку суб'єкта кримінального правопорушення (людина) поряд із діянням. Тому, вбачається, що криміналізація кримінальних правопорушень, пов'язаних з обігом інформації у сфері господарської діяльності, з метою адекватної правової реакції на відповідні діяння, має здійснюватися з урахуванням ознак суб'єктів кримінальних правопорушень. При цьому, слід враховувати, що «застосування кримінально-правової норми значною мірою залежить від того, наскільки вдало викладена норма та наскільки чітко законодавець об'єктивував свою волю, оскільки дефекти законодавчої техніки можуть ускладнити її дію або зробити кримінально-правову норму «мертвою» [59, с. 124], що особливо виявляється в ході правозастосування та процесуального доказування. На жаль, саме цієї «вдалості» та «чіткості» не вистачає кримінально-правовим нормам щодо правопорушень у сфері господарської діяльності в цілому.

Вагомим критерієм для визначення характеру та ступеня суспільної небезпечності діянь, який використовує законодавець в ході встановлення кримінальної відповідальності за дії, пов'язані з обігом інформації у сфері господарської діяльності, виступають суспільно небезпечні наслідки таких діянь. Розголошення/використання різного роду інформації, а також внесення неправдивих відомостей, повинно заподіювати значну шкоду і тільки в таких випадках бути кримінально караним.

З числа кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, пов'язаних з обігом інформації, тільки ті, що передбачені в ст. 223¹ КК України «Піддроблення документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів», ст. 231 КК України «Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю», ст. 232 КК України «Розголошення комерційної, банківської таємниці або професійної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках», ст. 232¹ КК України «Незаконне використання інсайдерської інформації», ст. 232² КК України «Приховування інформації про діяльність емітента», ст. 232³ КК України «Незаконне використання інсайдерської інформації щодо оптових енергетичних продуктів», визнаються кримінально протиправними за умови спричинення ними певних наслідків, при чому розмір цих наслідків і навіть їх визначення в законі різняться: «значна матеріальна шкода», «істотна шкода», «значна шкода», «значні збитки» тощо. Така неузгодженість та поліфонія у визначеннях та розмірах свідчить, що відповідні діяння не володіють належним рівнем суспільної небезпечності, законодавець криміналізує їх не керуючись жодними критеріями.

Сумніви щодо доцільності існування кримінальної відповідальності за, наприклад, різні дії, пов'язані з різного роду інсайдерською інформацією, підкріплюються також тим, що ще після перших років існування КК України на законодавчому рівні була визнана недоцільність кримінально-правового регулювання конкурентних відносин (виключення у 2003 р. ст. 230 КК України «Порушення антимонопольного законодавства» та у 2011 р. ст. 228 КК України «Примушування до антиконкурентних узгоджених дій»), що пояснювалося

шкідливим характером такого регулювання та визнавалося таким, що провокує «надмірне втручання правоохоронних органів у діяльність суб'єктів господарювання» та «завищений рівень криміналізації правопорушень у сфері господарської діяльності». Але після цього у 2006 р. з'являється ст. 232¹ КК України «Незаконне використання інсайдерської інформації», у 2008 р. – ст. 232² КК України «Приховування інформації про діяльність емітента», а вже у 2020 р. – ст. 232³ КК України «Незаконне використання інсайдерської інформації щодо оптових енергетичних продуктів». Виникає питання: чому саме такі ринки потребують, на думку законодавця, захисту, та чи не треба тоді вести мову про охорону всіх відносин у сфері дотримання конкурентного законодавства?

Характер і ступінь суспільної небезпечності діянь обумовлюються також і ознаками суб'єктивної сторони кримінального правопорушення. Суспільно небезпечні діяння, пов'язані з обігом інформації у сфері господарської діяльності, є інтелектуально виваженими та вольовими актами поведінки, що вчиняються з прямим умислом, в більшості випадків – спеціальними мотивами та цілями, що безпосередньо впливає з положень диспозицій Особливої частини КК України та створює суспільної небезпечності даних протиправних проявів.

Стосовно питання щодо адекватності та дієвості кримінально-правових заходів, то наслідками недоліків кримінально-правової законотворчості, як однієї з форм реалізації вказаних заходів, можуть виступати – прогалини у криміналізації або, навпаки, її надмірність. Прогалини у законодавстві визначаються в теорії як «повна або часткова відсутність законодавчої регламентації певної групи суспільних відносин, що потребують правового регулювання» [201, с. 148]. У даному випадку створюється певна неврегульованість та незахищеність окремих суспільних відносин кримінально-правовим інструментарієм. Враховуючи те, що застосування аналогії в кримінальному праві заборонено, усунути проблему прогалин можливо виключно шляхом законодавчої процедури та внесенням змін або нововведень у КК України.

Криміналізаційна надмірність являє собою перенасиченість кримінально-правовими заборонами, в яких немає необхідності на практиці. Як зазначає

П.Л. Фріс: «криміналізаційна надмірність не відповідає одразу трьом принципам кримінально-правової політики: принципу врахування (відповідності) соціально-правової психології, оскільки такий закон не сприймається як відповідний і доцільний; принципу економії кримінальної репресії, оскільки до відповідальності притягується невинувато велика кількість громадян, і принципу невідворотності відповідальності, оскільки частіше за все такий закон на практиці перестає застосовуватися» [192, с. 21].

Способом усунення проблеми надмірності криміналізації є зворотній даному методу кримінально-правової політики процес – декриміналізація. Як слушно зауважив П.Л. Фріс, «чинний КК надзвичайно «перевантажений», сфера кримінально-правової заборони невинувато розширена. Це визначає необхідність проведення декриміналізації, звуження сфери кримінально-правового регулювання» [192, с. 27]. Д.О. Балобанова зазначає, що декриміналізація являє собою скасування кримінальної відповідальності за який-небудь вид злочинних діянь, що раніше визнавалися такими [5, с. 133], що вбачається доволі актуальним на сьогоднішній день, з огляду на процес конструювання та введення до кримінального законодавства кримінальних проступків.

Доцільність криміналізації є важливим принципом, яким слід керуватися при вирішенні питань прогалин, надмірності і взагалі потреби у криміналізації. Сутність даного принципу полягає в оцінці потреб держави і суспільства у криміналізаційних процесах, а саме у створенні, зміні та застосуванні положень кримінального законодавства, з урахуванням можливості та наслідків таких процесів заради досягнення цілей кримінально-правової охорони суспільних відносин. При встановленні доцільності криміналізації необхідно враховувати фундаментальні загально-правові принципи і, як слушно зауважив А.Ф. Зелінський: «проблеми криміналізації та декриміналізації... повинні вирішуватися не в руслі політики, що постійно змінюється, а відповідно до визнаних у цивілізованому суспільстві загальнолюдських моральних цінностей, принципів гуманізму, справедливості, законності та милосердя» [65, с. 15-16], що не в повній мірі враховується українським законодавцем в умовах сьогодення.

Саме криміналізаційна надмірність, яка проявляється у створенні значної кількості спеціальних норм, характеризує на теперішній час кримінальні правопорушення, пов'язані з обігом інформації у сфері господарської діяльності. В КК України передбачено чотири самостійні статті, які характеризують по суті одне й те саме діяння, але з огляду на різні види інформації (не враховуючи того, що існують інші норми про відповідальність за дії з різного роду інформацією): 1) незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231 КК України); 2) розголошення комерційної, банківської таємниці або професійної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках (ст. 232 КК України); 3) незаконне використання інсайдерської інформації (ст. 232¹ КК України); 4) незаконне використання інсайдерської інформації щодо оптових енергетичних продуктів (ст. 232³ КК України).

Те ж саме можна сказати й про відповідальність за дії, спрямовані на фальсифікацію інформації. Таких статей наявно сім, знову ж не враховуючи загальних норм щодо спотворення (підроблення, фальсифікації) інформації: 1) незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення (в частині підроблення документів на переказ) (ст. 200 КК України); 2) підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців (ст. 205¹ КК України); 3) порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності (ст. 220¹ КК України); 4) фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи (ст. 220² КК України); 5) шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК України); 6) підроблення документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів (ст. 223¹ КК України); 7) приховування інформації про діяльність емітента (ст. 232² КК України).

Після встановлення підстав криміналізації, з'ясування питання допустимості, можливості та доцільності встановлення кримінально-правової заборони, слідує етап формування кримінально-правової норми. При цьому, вважаємо, що даний етап має відбуватися в умовах криміналізації, які запропонував виділяти М.І. Хавронюк, а саме – умови соціально-психологічного, кримінально-правового та кримінального процесуального характеру [60, с. 57]. І, якщо перші дві умови, як правило, враховуються законодавцем на сьогоднішній день більш детально, то третя, яка полягає в умовах процесуальної можливості доказування ознак складу криміналізованого діяння, часто залишається поза увагою, що призводить до проблем у застосуванні окремих взаємопов'язаних кримінально-правових та кримінально-процесуальних норм.

Отже, вивченням питання соціальної обумовленості встановлення кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, пов'язані з обігом інформації у сфері господарської діяльності, встановлено, що криміналізаційні процеси у даній сфері мають свою специфіку. Безумовно окремі кримінально протиправні акти, які вчинюються у цій сфері, характеризуються суспільною небезпечністю, яка визначається, як об'єктивними, так і суб'єктивними ознаками даних актів поведінки. Але в той же час слід вказати на криміналізаційну надмірність, що дає підстави пропонувати виключення окремих спеціальних норм та створення єдиної загальної норми. Також, їм притаманні досить високий рівень латентності, що вимагає від державних інституцій адекватної та дієвої реакції, в тому числі встановлення належного рівня кримінально-правової охорони інформаційної безпеки у сфері господарської діяльності.

Такі важливі методи кримінально-правової політики, як криміналізація та декриміналізація, щодо охорони права на інформаційну безпеку мають реалізовуватись з використанням досліджених підстав та принципів, які розроблено в теорії кримінального права, з урахуванням практики застосування норм кримінального закону, а також, відповідно до потреб держави та стану суспільних відносин.

1.3. Міжнародні тенденції та досвід зарубіжних країн щодо охорони інформації у сфері господарської діяльності

Для прийняття виважених рішень у сфері кримінально-правової охорони інформації в усіх сферах, у тому числі у сфері господарської діяльності, законодавець має керуватися європейськими стандартами, що існують в цьому напрямку. Це є тим більш актуальним питанням для правової системи України, яка набула статусу кандидата до вступу до ЄС. У преамбулі Угоди про асоціацію України і ЄС наголошується, що Договірні Сторони, по-перше, бажають просувати процес реформ та адаптації законодавства в Україні, що сприятиме поступовій економічній інтеграції і поглибленню політичної асоціації; по-друге, мають на меті досягти економічної інтеграції, *inter alia*, за допомогою створення поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі як невід'ємної частини цієї угоди відповідно до прав та зобов'язань, що випливають із членства сторін у Світовій Організації Торгівлі, та за допомогою широкої регуляторної адаптації; по-третє, визнають, що така поглиблена і всеохоплююча зона вільної торгівлі, пов'язана з процесом широкомасштабної адаптації законодавства, буде сприяти подальшій економічній інтеграції до внутрішнього ринку ЄС, а також віддані розвитку нового сприятливого клімату для економічних відносин між сторонами, посиленню співробітництва у сфері енергетики, віддані посиленню енергетичної безпеки, сприянню розвитку належної інфраструктури та посиленню ринкової інтеграції та регуляторної адаптації до ключових елементів *acquis* ЄС, сприянню енергетичній ефективності та використанню поновлюваних джерел енергії тощо [183].

Окремими міжнародними правовими актами закладено підґрунтя для протидії суспільно небезпечним діям, які завдають шкоди інформаційній безпеці. Так, держави-члени Шанхайської організації співробітництва в угоді про співробітництво у сфері забезпечення міжнародної організаційної безпеки основними загрозами у сфері забезпечення міжнародної інформаційної безпеки визначили: 1) розробку й застосування інформаційної зброї, підготовку й ведення

інформаційної війни; 2) інформаційний тероризм; 3) інформаційну злочинність; 4) використання домінуючого становища в інформаційному просторі на шкоду інтересам і безпеці інших держав; 5) поширення інформації, що завдає шкоди суспільно-політичній та соціально-економічній системам, духовному, моральному й культурному середовищу інших держав; 6) загрози природного та/чи техногенного характеру безпечному, стабільному функціонуванню глобальних та національних інформаційних інфраструктур [184].

Конвенція про забезпечення міжнародної інформаційної безпеки (концепція) на міжнародному рівні закріпила такі зобов'язання держав:

- докладати зусиль з криміналізації використання інформаційних ресурсів та (чи) впливу на них в інформаційному просторі з протиправними цілями, до яких у тому числі належать неправомірне розповсюдження інформації, порушення конфіденційності, цілісності та доступності інформації, а також вживати законодавчих й інших заходів, що є необхідними для встановлення та застосування відповідальності осіб, які вчинили замах, співучасть чи підбурювання до вчинення чи вчинили криміналізовані соціально небезпечні дії в інформаційному просторі;

- вживати законодавчих й інших заходів, що є необхідними для того, щоб до осіб, які вчинили правопорушення в інформаційному просторі, застосовувались ефективні, співрозмірні та переконливі міри покарання [106, с. 62].

На міжнародному рівні досягнуто згоди стосовно вживання певних термінів. Так, ООН поняття «міжнародна інформаційна безпека» визначається як взаємодія акторів міжнародних відносин з операцій підтримання сталого миру на основі захисту міжнародної інфосфери, глобальної інфраструктури та суспільної свідомості світової спільноти від реальних і потенційних інформаційних загроз. «Інфосфера» сприймається як міжнародний інформаційний простір, що складається з інформаційних потоків, інформаційних ресурсів та всіх сфер життєдіяльності цивілізації [53].

Більшість дослідників зазначають, що Україна, обравши євроінтеграційний курс, має орієнтуватися на стратегію розвитку країн-учасниць ЄС в інформаційній сфері [45, с. 355; 117, с. 18; 182, с. 104].

До керівних стратегічних документів ЄС з питань інформаційної безпеки, в яких закладені основи стандартів безпеки в інформаційному просторі, відносяться: «Європейські критерії безпеки інформаційних технологій» (1991); «Єдині критерії безпеки інформаційних технологій» (1996), в яких закладена три визначальні риси інформаційної безпеки (конфіденційність, цілісність і доступність); документ Європейської комісії «Мережева і інформаційна безпека: європейський політичний підхід» (2001), яким серед основних напрямів інформаційної безпеки визначено правове забезпечення, пріоритетами якого є захист персональних даних, регламентація телекомунікаційних послуг та боротьба з кіберзлочинністю [182, с. 105].

Певні напрацювання з питань інформаційної безпеки містяться в документах РЄ та органів цієї інституції. В першу чергу, до них можна віднести Конвенцію про комп'ютерні злочини, що прийнята РЄ 23.11.2001 р. [75]. У Преамбулі цього документу вказується на «першочерговість необхідності спільної кримінальної політики, спрямованої на захист суспільства від кіберзлочинності, між іншим, шляхом створення відповідного законодавства і налагодження міжнародного співробітництва». Але при цьому зазначається «про необхідність забезпечити належний баланс між правоохоронними інтересами і повагою до основних прав людини, як це передбачено Конвенцією РЄ про захист прав людини і основних свобод 1950 р., Міжнародною Хартією ООН про громадянські і політичні права 1966 р. і іншими відповідними міжнародними угодами з прав людини, які підтверджують право кожного безперешкодно дотримуватись поглядів, а також право на свободу слова, включаючи право на пошук, отримання і передачу будь-якої інформації та ідей, незважаючи на кордони, а також права на повагу до приватного життя». Також слід враховувати право на захист особистої інформації, як це передбачено Конвенцією РЄ про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних 1981 р.

Низка директив ЄС координують дії держав-членів ЄС в протидії кримінальним правопорушенням в фінансовій сфері, та інформаційної її складової зокрема.

Директива 2017/1371 від 05.07.2017 р. про боротьбу з шахрайством, спрямованим проти фінансових інтересів Союзу, кримінально-правовими засобами має своїм завданням захист фінансових інтересів Союзу та вимагає кримінального переслідування шахрайських діянь, що зашкоджують таким інтересам [50]. Вказана Директива рекомендує країнам ЄС визнавати в якості шахрайства, що завдає шкоди фінансовим інтересам Союзу (ст. 3), серед іншого: використання або надання неправдивих, невірних або неповних тверджень чи документів, наслідком чого здійснюється незаконне привласнення або неправомірне утримання коштів або активів з бюджету ЄС або з бюджетів, управління якими здійснюється Союзом або від його імені; нерозголошення інформації в порушення конкретного зобов'язання, що призводить до таких самих наслідків; використання або надання неправдивих, невірних або неповних звітів чи документів щодо ПДВ, наслідком чого є зменшення ресурсів бюджету ЄС; не розкриття інформації про ПДВ в порушення конкретного зобов'язання, що призводить до таких самих наслідків; або надання вірних звітів щодо ПДВ з метою шахрайського приховування несплати або неправомірного створення прав на відшкодування ПДВ. Окремо вказана Директива зауважує на необхідності забезпечити можливість притягнення юридичних осіб до відповідальності за вказані кримінальні правопорушення, вчинене на їхню користь будь-якою особою, яка діяла індивідуально або в складі органу такої юридичної особи, займаючи провідне положення в такій юридичній особі завдяки повноваженню представляти цю юридичну особу; повноваженню приймати рішення від імені цієї юридичної особи; або повноваженню здійснювати контроль усередині цієї юридичної особи. Серед заходів впливу підкреслюється необхідність забезпечити можливість накладання арешту та конфіскації засобів вчинення та доходів від кримінальних правопорушень.

Директива 2019/1153 від 20.06.2019 р. про правила, що сприяють використанню фінансової та іншої інформації з метою запобігання, виявлення, розслідування або судового переслідування певних кримінальних правопорушень, а також скасування Рішення Ради 2000/642 [51] регламентує принципи взаємодії підрозділів фінансової розвідки з органами публічної влади держав-членів, з метою

посилення безпеки, покращення кримінального переслідування осіб, які вчинили фінансові злочини, боротьби з відмиванням грошей і запобігання податковим злочинам у державах-членах та у Союзі в цілому. З цією метою пропонується створення механізму, який забезпечить доступ до інформації підрозділів фінансової розвідки (ПФР), відповідальних за запобігання тяжким злочинам, їх виявлення, розслідування або кримінальне переслідування, щоб підвищити їхню спроможність проводити фінансові розслідування та покращити співпрацю між ними. Вона встановлює заходи для полегшення доступу компетентних органів до фінансової інформації й інформації про банківські рахунки, а також полегшення використання ними такої інформації з метою запобігання тяжким кримінальним злочинам, їх виявлення, розслідування або кримінального переслідування, з метою запобігання відмиванню грошей, пов'язаним предикатним злочинам, фінансуванню тероризму та боротьбі з ними, а також заходи для сприяння співпраці між ПФР.

Директива 2019/713 від 17.04.2019 р. про боротьбу з шахрайством і підробкою безготівкових платіжних засобів та заміну Рамкового рішення Ради 2001/413 [206] встановлює мінімальні правила щодо визначення кримінальних правопорушень і санкцій у сфері шахрайства та підробки безготівкових платіжних засобів. Серед іншого Директива рекомендує виділяти наступні кримінальні правопорушення в цій сфері: шахрайське використання безготівкових платіжних інструментів; правопорушення, пов'язані з шахрайським використанням фізичних безготівкових платіжних засобів; правопорушення, пов'язані з шахрайським використанням нематеріальних безготівкових платіжних засобів, шахрайство, пов'язане з інформаційними системами; крім цього пропонується криміналізувати й діяння, які спрямовані на придбання, прилаштування та вчинення інших дій із засобами для вчинення вказаних кримінальних правопорушень.

Директива Європейського парламенту і ради (ЄС) 2015/849 від 20.05.2015 р. про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму [49] серед інших діянь до таких посягань відносить приховування або укривання справжнього характеру, джерела походження,

розташування, відчуження, руху майна, речових або майнових прав на майно з усвідомленням того, що таке майно отримане внаслідок злочинної діяльності або акту участі в такій діяльності, що пов'язане в тому числі з спотворенням відповідної інформації.

Незважаючи на наявність наднаціональної системи права, кримінальне право ЄС характеризується тим, що кожна держава має власне національне кримінальне право; при цьому відповідні акти ЄС не мають прямої дії у державах-членах, а потребують обов'язкової імплементації у національне законодавство.

Пропонується дослідити досвід окремих європейських країн в частині врегулювання підстав та меж кримінальної відповідальності за порушення інформаційної безпеки в сфері фінансової та господарської діяльності. Для здійснення відповідного аналізу нами були обрані країни, які входять в ЄС (Іспанія, ФРН) та є не тільки нашими сусідами, а й наближені до нас спільною правовою історією (Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Польща). Швейцарія, хоча й не входить до складу ЄС, але є визнаним гравцем на фінансовому ринку, отже її законодавство заслуговує на увагу. Крім того, увага приділена законодавству Молдови, яке є досить подібним до нашого в аналізованій сфері та проходить такий саме шлях. Також ілюстрація окремих положень здійснювалася й на прикладі законодавства інших держав.

Аналізуючи діяння, які в зарубіжних країнах відносять до економічних кримінальних правопорушень або правопорушень у сфері господарської діяльності, можна зробити висновок, що за поширеністю їх криміналізації відповідні склади поділяють на три групи. Це діяння, криміналізовані: 1) у всіх або майже всіх державах (зокрема, незаконні дії при банкрутстві, податкові злочини, контрабанда, фальшування грошей та кредитних карток, фінансове шахрайство); 2) у переважній більшості держав (наприклад, відмивання злочинних доходів, незаконне отримання і розголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю, незаконне використання товарного знаку, незаконна організація і порушення порядку проведення азартних ігор, лихварство); 3) лише в окремих державах (монополістичні дії та обмеження конкуренції, комерційний підкуп,

порушення правил бухгалтерського обліку, порушення валютних операцій, обман споживачів тощо) [60, с. 601-602].

При цьому позиція різних країн, в тому числі в межах Європейського простору, щодо визначення суспільної небезпечності та караності тих чи інших діянь в сфері фінансової та /або господарської діяльності може значно різнитися.

Так, КК ФРН [212] встановлює відповідальність за підробку платіжних карток та блоків єврочеків, підробку платіжних карток із гарантійною функцією. Відповідно до § 152а КК ФРН карається використання для обману в фінансових операціях внутрішніх або іноземних платіжних карток, чеків, векселів чи інших фізичних безготівкових коштів, імітація або фальсифікація платіжних інструментів; придбання, збут або використання фальшивих карток, чеків, векселів чи інших фізичних безготівкових платіжних інструментів. В самій статті уточнюється, що платіжні картки та інші фізичні безготівкові платіжні інструменти є предметом цього злочину за умови, що вони захищені від імітації через дизайн або кодування. Так само карається підробка платіжних карток із гарантійною функцією (§ 152b КК ФРН), під якими слід розуміти кредитні картки та інші картки, які дозволяють емітенту здійснити гарантований платіж у платіжних операціях, а також особливо захищені від імітації через дизайн або кодування.

КК Швейцарії [204] не встановлює кримінальну відповідальність за підробку кредитних карток та платіжних інструментів, але визнає кримінально караними шахрайські дії (зловживання) з кредитними картками. Так, за ст. 148 КК Швейцарії карається особа, яка незважаючи на неплатоспроможність або небажання платити свої внески, отримує оплачувані послуги, використовує чекову картку, кредитну картку чи інший подібний засіб оплати, і таким чином завдає шкоди грошовим інтересам організації, яка надала послугу.

Кримінальний кодекс Іспанії [210], прирівнюючи до «грошей» (ст. 387 КК) кредитні картки, боргові картки та акредитиви, у ст. 386 КК встановлює сувору відповідальність за виготовлення, ввезення та збут грошей (в т.ч. кредитних карток).

Кримінальне законодавство Литовської Республіки [209] виготовлення електронних платіжних засобів та підробку електронних платіжних засобів, незаконне володіння електронними засобами оплати або їх дані, відносить до злочинів проти фінансової системи. Відповідно до ст. 214 КК Литви кримінальна відповідальність настає за одне з таких альтернативних діянь: 1) виготовлення одного або більше підроблених електронних платіжних засобів або частин; 2) підробка справжніх електронних платіжних засобів; 3) незаконна купівля або зберігання підроблених платіжних засобів або підроблених електронних засобів; 4) оплата або незаконний збут, зберігання, передача або обробка даних електронних засобів платіжу або даних про засоби ідентифікації користувача, достатні для ініціювання фінансової операції; 5) експлуатація або виробництво, придбання, зберігання, передача або обробка обладнання, програмного забезпечення або інших засобів, безпосередньо призначених або пристосованих для виробництва підроблених електронних платіжних засобів або їх деталей. Крім того, ст. 215 КК Литви встановлює відповідальність за сам факт використання електронного платіжного засобу або його даних, суть якого полягає в незаконному ініціюванні або здійсненні фінансових операцій за допомогою підроблених електронних платіжних засобів, шляхом незаконного використання електронних платіжних засобів іншої особи або даних засобів ідентифікації користувача.

КК Латвійської Республіки [208] також суворо карає за схожі дії з платіжними засобами, та відносить їх до кримінальних правопорушень, що посягають на відносини народного господарства. Згідно ст. 193 КК Латвії до незаконних операцій з фінансовими інструментами та платіжними засобами відносяться: 1) крадіжка, знищення, пошкодження або незаконне використання чужого фінансового інструменту чи засобу платежу; 2) підроблення фінансового документа чи платіжного засобу, а також збут або використання підробленого документа чи платіжного засобу. Статтею 193¹ КК Латвії введено кримінальну відповідальність за 1) придбання або розповсюдження відомостей, що дають змогу незаконно використовувати фінансовий інструмент або засоби платежу; 2) використання даних, які дають змогу незаконно використовувати фінансовий

інструмент або засіб платежу; 3) виготовлення чи пристосування, придбання, зберігання чи розповсюдження програмного забезпечення чи обладнання для вчинення злочинів, передбачених ст. 193 КК.

До злочинів проти обігу грошей та цінних паперів КК Республіки Польща [207] відносить підробку або перероблення грошей, та інших платіжних засобів або документів, що введено в обіг та дає право на отримання грошової суми або містить зобов'язання сплатити капітал, відсотки, частки в прибутку або підтвердження участі в компанії.

Стаття 237 КК Молдови [185] передбачає покарання за виготовлення з метою збуту або збут підроблених кредитних карток, талонів на харчування або інших платіжних інструментів, які не є грошовими знаками або цінними паперами, але засвідчують, встановлюють або надають майнові права або обов'язки.

Переважає більшість з досліджених країн встановлюють відповідальність за підробку електронних платіжних засобів, кредитних карток, при цьому встановлюють суворі заходи впливу – до покарання у виді позбавлення волі на строк до 5-7 років, іноді з конфіскацією майна або спеціальною конфіскацією. Нарівні з підробкою встановлюють відповідальність за факт використання та збут підроблених карток. Слід зауважити, що країни ЄС на виконання вимог Директиви ЄС 2019/713 від 17.04.2019 р. також встановлюють відповідальність за придбання, зберігання та інші дії щодо обладнання, програмного забезпечення або інших засобів, безпосередньо призначених або пристосованих для вчинення такого злочину. Окремі країни передбачають відповідальність юридичних осіб за незаконні дії щодо платіжних інструментів (Латвія, Молдова).

На підставі аналізу зарубіжного досвіду М.І. Хавронюк прийшов до висновку, що до таємниці, яка підлягає кримінально-правовій охороні, слід віднести «інсайдерську інформацію», і торгівля цінними паперами на основі такої інформації створює неоднакові можливості для інвесторів та призводить до нестабільності на фондовому ринку, а тому у багатьох державах розглядається як злочинне діяння [195, с. 14-21]. Отже незаконне використання інсайдерської інформації є типовою формою посягання на фондовий ринок, та значна частина

країн Європейського простору, і за його межами, розглядають його як небезпечне та кримінально каране діяння.

Дослідивши питання кримінальної відповідальності за незаконні інсайдерські операції за законодавством Франції, ФРН та Нідерландів, В. Саєнко зазначив, що ці держави при встановленні такої відповідальності керувалися Директивою ЄС «Про координацію регулювання інсайдерських операцій» (1989 р.) [165, с. 140-143]. Директива забороняє інсайдерам здійснювати операції з цінними паперами на основі інсайдерської інформації, передавати цю інформацію іншим особам, рекомендувати іншим особам на основі такої інформації здійснювати операції з цінними паперами і містить вимогу про встановлення у національному законодавстві кримінально-правових санкцій (ст. 13) [195, с. 14-21]. Крім названих вище держав, таку відповідальність встановили також Литва, Іспанія тощо.

Так, за § 264а ФРН [212] кримінально караним визнається інвестиційне шахрайство, під яким розуміється надання неправдивої інформації або приховування невігідних фактів в процесі розподілу цінних паперів, прав підписки або акцій, пропозицій збільшення депозиту на такі акції, в брошурах або в представленнях чи оглядах активів підприємства.

Цю форму посягання на фондовий ринок передбачено у ст. 161 КК Швейцарії [204]. Відповідно до якої, використання знань, що впливають із довірених відомостей, членом правління підприємства, його керівництвом, ревізійним органом або уповноваженим акціонерного товариства або товариства, якому воно підпорядковане, членом виборного органу або чиновником, помічником названих осіб, які створюють собі або іншій особі майнову вигоду, при отриманні якої він використовує знання, з відомостей, що йому стали відомі, які істотно впливають на біржовий або добіржовий курс акцій, що знаходяться в обігу в Швейцарії, цінних паперів чи документарних цінних паперів товариства чи опціону, або розголошують ці факти третій особі. Під відомостями за змістом цієї статті розуміються відомості про майбутню емісію з новими правами на інвестиції, про зв'язок між підприємствами.

Статтею 311 КК Польщі [207] передбачено відповідальність особи, яка в документації, що стосується обороту цінних паперів, поширює неправдиву інформацію або замовчує інформацію про фінансовий стан oferenta, що має важливе значення для придбання, продажу цінних паперів, збільшення або зменшення внеску.

У ст. 9 глави 9 КК Швеції передбачено відповідальність за публікацію або розповсюдження іншим способом інформації, що вводить населення в оману з метою підвищити ціну товару, цінних паперів або іншого майна [213]. КК Нідерландів встановлює відповідальність за вчинене з метою одержання незаконного доходу поширення неправдивої інформації, внаслідок чого ціна товару чи цінних паперів зростає чи падає (ст. 334) [89].

Низку норм, що забезпечують кримінально-правову охорону «інформаційної складової» фондового ринку, передбачено в ПК Естонії[110]. Так, у ст. 398 ПК Естонії встановлено відповідальність за неправильне використання інформації в сфері інвестування, призначеної для внутрішнього користування. За ст. 398¹ кримінально караними є маніпуляція інвестиційним ринком за ч. 1; якщо ж таке діяння, вчинене керівником емітента або його консолідаційної групи чи його близьким або працівником, професійним учасником ринку цінних паперів або працівником цієї консолідаційної групи, укладачем або розповсюджувачем інвестиційних рекомендацій, якщо це спричинило істотної вигоди за ч. 2; вчинене юридичною особою за ч. 3.

Поруч із країнами, у кримінальному законодавстві яких склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 232¹ КК України, сконструйований як формальний (ФРН, Естонія, Словенія), парламентарії більшості інших держав Європи все ж вважають, що інсайдерська торгівля має тягнути кримінальну відповідальність лише у випадку заподіяння цим діянням певних наслідків (Болгарія, Іспанія, Латвія, Литва, Молдова, Чехія тощо).

Спеціальна частина КК Литви містить такий склад злочину, як торгівля цінними паперами шляхом використання нерозголошеної інформації (ст. 217) [209]. Так, підлягає відповідальності особа, яка має доступ до непублічної

інформації про події, необхідні для емітента або інша непублічна інформація, що стосується емітента або його цінних паперів, та укладає операції з цінними паперами цього емітента безпосередньо або через посередників публічних торгів цінних паперів або передає цю інформацію третім особам, чи рекомендує або пропонує третім особам придбати або передати цінні папери емітента, до яких відноситься непублічна інформація, за умови завдання великої шкоди.

КК Латвії в 2012-2013 рр. [208] був доповнений декількома статтями, які встановили відповідальність за незаконні дії щодо інсайдерської інформації. Відповідно до ст. 193.2 КК Латвії кримінально караними визнаються незаконне використання інсайдерської інформації на фінансових ринках, рекомендація іншій особі до вчинення незаконного використання інсайдерської інформації на фінансових ринках, а також маніпулювання на фінансових ринках, якщо це спричинило тяжкі наслідки на фінансових ринках. Стаття 193.2 КК Латвії також встановлює відповідальність за випуск в обіг фінансових інструментів юридичної особи до початку діяльності юридичної особи або без реєстрації фінансових інструментів, передбаченої законом, або надання завідомо неправдивих відомостей про випуск в обіг фінансових інструментів юридичної особи; а так само – виготовлення та введення в обіг фінансових інструментів, які не відповідають положенням статуту, проспекту емісії або іншим положенням виданого з цією метою документа, або видача депозитного сертифіката без його акцепту.

КК Іспанії [210] містить ст. 282, якою передбачено відповідальність для осіб, «які де-факто або де-юре є адміністраторами (керівники, керуючі ін.) товариств-емітентів цінних паперів на ринку цінних паперів, і фальсифікують економічно-фінансову інформацію, що міститься в проспектах про емісію будь-яких фінансових інструментів, чи інформацію, яку товариство має публікувати та оприлюднювати, згідно із законодавством про ринок цінних паперів, відносно власних ресурсів, діяльності, теперішніх або майбутніх комерційних операцій, з метою залучити інвесторів або депозитаріїв, розмістити будь-які види фінансових активів чи отримати фінансування в будь-якій спосіб». Крім того, встановлена

відповідальність за незаконне використання інформації, яка має значення для котирування цінних паперів (ст. 285).

КК Болгарії в ст. 260 КК встановлює відповідальність оцінювача та аудитора за завідомо неправдивий висновок [205].

КК Молдови встановлює відповідальність за широке коло посягань в сфері використання інсайдерської інформації та випуску фінансових інструментів [185]:

1) за ст. 245 КК Молдови кримінально караним визнаються зловживання під час випуску фінансових інструментів: внесення до проспекту емісії або інших документів, на підставі яких реєструється випуск фінансових інструментів, недостовірної або неправдивої інформації, затвердження проспекту емісії, що містить завідомо недостовірну або неправдиву інформацію, а також затвердження завідомо недостовірних результатів емісії;

2) за ст. 245¹ КК Молдови злочином визнається маніпулювання на ринку капіталу – укладення угоди або торгового доручення, які дають або можуть дати неправдиву або оманливу інформацію щодо попиту, пропозиції чи ціни фінансових інструментів або які впливають на утворення штучної ціни на один чи кілька фінансових інструментів; вчинення фіктивних угод або операцій шляхом обману; застосування фіктивних торгових доручень; розповсюдження через засоби масової інформації відомостей, які дають або можуть створити хибне уявлення про фінансові інструменти;

3) ст. 245³ КК Молдови встановлює відповідальність за зловживання привілейованою інформацією на ринку капіталу з метою отримання або відчуження, за свій рахунок або за рахунок третьої особи, прямо чи опосередковано, фінансових інструментів, яких стосується ця інформація.

В абсолютній більшості країн, кримінальне законодавство яких встановлює відповідальність за будь-які прояви порушення інсайдерської торгівлі, така відповідальність є уніфікованою. Це стосується як країн так званої «східної» (ст. 202 КК Грузії, ст. 193² КК Латвії, ст. 217 КК Литви), так і країн, що традиційно відносяться до «західної гілки» романо-германської правової системи (ст. 260-а КК

Болгарії, ст. 398 КК Естонії, ст. 285 КК Іспанії, ст. 272 КК Нідерландів, ст. 238 КК Словенії).

Аналіз зарубіжного досвіду правового регулювання захисту інсайдерської інформації показує, що більшість країн встановлюють кримінально-правові механізми охорони інсайдерської інформації. При цьому законодавство одних країн деталізує всі можливі прояви злочинних посягань (КК Молдови), а переважна більшість узагальнює основні механізми посягань, які можна визначити як надання неправдивої інформації або приховування інформації в процесі випуску цінних паперів, використання інсайдерської інформації у власних цілях або поширення такої інформації. Низка країн встановлює караність самого діяння (формальний склад – ФРН, Естонія, Хорватія), але більшість країн виходять з того, що кримінальна відповідальність за незаконні дії з інсайдерською інформацією має тягнути відповідальність лише у випадку заподіяння певних наслідків (Іспанія, Латвія, Литва, Молдова тощо).

Щодо таких кримінальних правопорушень, які в національному кримінальному праві визначаються як незаконне використання інсайдерської інформації щодо оптових енергетичних продуктів, підроблення документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів, то жодна інша країна, окрім Республіки Молдова не передбачають кримінальної відповідальності за аналогічні дії, щонайменше у вигляді спеціальних норм. Це дає додаткові підстави вбачати криміналізаційну надмірність у вітчизняному законодавстві.

Так, ст. 245² КК Молдови передбачено відповідальність за порушення законодавства під час ведення реєстру власників цінних паперів/інвестиційних паїв, об'єктивна сторона якого полягає у наданні неавторизованим особам доступу до даних рахунків власників цінних паперів/інвестиційних паїв та/або навмисне включення до рахунків власників цінних паперів/інвестиційних паїв недостовірної, спотвореної, хибної інформації, за якими слідує перехід права власності до іншої особи, та/або видача суб'єктом, що веде облік власників цінних паперів, списку акціонерів у випадках, відмінних від передбачених законодавством, та/або відмова у видачі списку акціонерів, витягів з рахунку, та/або використання списку

акціонерів будь-якою особою з метою придбання або відчуження акцій товариства; а за ст. 244³ КК Молдови – за неправомірне використання внутрішньої інформації на ринку природного газу з наміром придбати такі або зробити їх відчуження [185].

Дослідження зарубіжного досвіду правового регулювання підстав кримінальної відповідальності за посягання в сфері здійснення господарської діяльності показує, що кримінальне законодавство жодної з проаналізованих країн не встановлює кримінальну відповідальність за діяння, які були б аналогічні або подібні підробленню документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців, або аналогічні чи подібні порушенню порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності. Видається, встановлення такої кримінальної відповідальності є надмірним втручання у відносини, які і без того регулюються нормами цивільного та господарського (в частині діяльності господарюючих суб'єктів) та нормами адміністративного права (в частині публічного адміністрування при вчиненні реєстраційних дій суб'єкта господарювання), а, крім того вказані галузі права передбачають не менш відчутні наслідки для особи, яка вчинила такі діяння.

На рівні самостійних складів кримінальних правопорушень лише незначна частина країн встановлюють відповідальність за умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, в більшості випадків таке діяння розглядається як складова легалізації доходів.

КК Латвії був доповнений ст. 195-1 [208], якою встановлюється відповідальність за надання завідомо неправдивої інформації фізичній або юридичній особі, яка відповідно до закону має право вимагати інформацію про операцію та справжнього власника або вигодоодержувача фінансових ресурсів чи іншого майна, які беруть участь у ній, вигодоодержувача правочину, а так само за неподання передбаченої законом інформації про вигодоодержувача або подання завідомо недостовірної інформації органу державної влади або юридичної особи.

За ст. 253 КК Болгарії [205] передбачено відповідальність за здійснення фінансової операції або інших дій з майном з метою приховування походження, місцезнаходження, переміщення чи фактичного права на майно, про які відомо або є підозра, що вони набуті внаслідок вчинення злочинного чи іншого суспільно небезпечного діяння.

Стаття 245⁵ КК Молдови [185] встановлює відповідальність за умисну відмову у розкритті та/або поданні інформації, про фінансово-економічну діяльність акціонерного товариства, про належні йому акції, про звіти, декларації, установчі документи або події, що впливають на емітента, подання або розкриття якої є обов'язковим, або навмисне подання недостовірної, спотвореної або помилкової інформації.

Законодавство зарубіжних країн в більшості випадків не виділяють самостійного складу, який би полягав у наданні завідомо неправдивої інформації або приховуванні інформації щодо законності походження майна, а розглядають його як складову легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. В окремих випадках країни встановлюють кримінальну відповідальність за умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом та ін. (Литва, Болгарія), втім ступінь небезпечності таких діянь оцінюється ними досить по-різному: від позбавлення волі на строк до одного року до шести років. Видається, позиція країн, які розглядають такі дії як складову легалізації доходів, є більш оптимальною, оскільки такі дії не тільки нерозривно пов'язані з легалізацією доходів, а є їх невід'ємною складовою.

Більшість з досліджених країн встановлюють в кримінальних кодексах відповідальність за фальсифікацію фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи.

КК ФРН [212] до караних діянь, пов'язаних з банкрутством, відносить; 1) при майновій неспроможності – приховування складових частин свого майна, які у разі відкриття процесу про банкрутство належали б до майнової маси; 2) укладення

збиткових або спекулятивних угод з товарами або цінними паперами, або здійснення безгосподарних витрат, гра або парі; 3) введення в оману про права інших осіб або визнання їх фіктивних прав; 4) ігнорування необхідності ведення торговельні книги, ведення яких є встановленим законом обов'язком, або ведення їх таким чином, що це ускладнює отримання уявлення про його майновий стан; 5) приховує, знищує або пошкоджує торгові книги або іншу документацію, зберігання яких є обов'язком до торгового права, до закінчення термінів зберігання, існуючих для особи, яка зобов'язана вести торгову книгу, і цим ускладнює отримання уявлення про майнове становище; 6) на порушення торгового права особа складає баланси таким чином, що ускладнює отримання уявлення про своє майнове становище, або не складає балансу свого майна або не проводить інвентаризацію у визначений термін (§ 283 Банкрутство).

КК Швейцарії [204] в ст. 163 передбачає відповідальність у випадку, якщо боржник на шкоду кредиту зменшує своє майно, а саме створює на стороні майнові цінності або приховує їх, фальсифікує розмір боргу, визнає фальсифіковані вимоги або дає привід для того, щоб зробити їх дійсними. Крім того, ст. 170 КК Швейцарії встановлено відповідальність і третьої особи, яка вчиняє дії на користь боржника – введення в оману кредитора, повіреного або органу, який займається питаннями неплатоспроможності, щодо стану боржника.

За подання неправдивої заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність встановлено відповідальність за ст. 214 КК Латвії [208]. До числа кримінально-караних дій закон відносить: подання заяви про порушення справи про неплатоспроможність, яка містить завідомо неправдиві відомості або відомості приховані, якщо заява може призвести до оголошення або була предметом оголошення про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність (завідомо неправдиві заява про порушення справи про неплатоспроможність). За надання арбітражним керуючим у провадженні у справі про неплатоспроможність завідомо неправдивої інформації суду, зборам кредиторів або іншим передбаченим законом органам чи особам, а так само за вчинення правочинів в інтересах одного або кількох кредиторів за рахунок іншої

частини кредиторів також встановлено покарання (ч. 2 за ст. 215 КК). Більш небезпечним визнається перешкоджання здійсненню провадження у справі про неплатоспроможність боржника (банкрутство юридичної особи), вчинене представником боржника або фізичною особою (арбітражним керуючим фізичної особи) у формі надання завідомо неправдивих відомостей суду або розпоряднику майна, незаконного вчинення правочинів, передачі майна або укладення угод, приховування, знищення або фальсифікації документів (ч. 3 ст. 215).

Стаття 303 КК Польщі [207] передбачає відповідальність за завдання майнової шкоди фізичній або юридичній особі або окремій організаційній одиниці без створення юридичної особи, у випадку не проведення документування господарської діяльності або ведення її недостовірним способом або неправдою, зокрема шляхом знищення, видалення, приховування, зміни або шляхом підробки документів, що стосуються цієї діяльності.

КК Болгарія не встановлює відповідальність за фальсифікацію фінансових документів та звітності фінансової організації, і криміналізував не приховування неплатоспроможності фінансової установи, а «неповідомлення» у встановлений строк про свою неплатоспроможність: ст. 227б [205] встановлює відповідальність за неповідомлення про свою неплатоспроможність підприємцем, торговою компанією або корпорацією протягом 30 днів з моменту призупинення платежів, та не звернення до суду з клопотанням про порушення справи про банкрутство; а так само бездіяльність прокурора, який не звернувся з такою заявою до суду щодо підприємства, компанії чи корпорації.

КК Молдови в ст. 239-1 КК [185] встановлює відповідальність за шахрайське керівництво банком, інвестиційною компанією, страховою компанією, що полягає у неприйнятті необхідних дій, передбачених законодавством, рішеннями Національного банку Молдови, рішеннями Національної комісії з фінансового ринку, статутом банку, статутом інвестиційної компанії, страхової компанії, у разі реєстрації фінансових втрат або існування загрози таких втрат з боку членів органів управління, акціонерів, власників та афілійованих осіб акціонерів та власників вигоди. Так само кримінально караним визнається фальсифікація або знищення

банківських документів, використання завідомо неправдивих відомостей, подання або використання фальсифікованих даних, спотворення або приховування достовірних даних вищезазначеними особами, у процесі адміністрування банку, інвестиційної компанії, страхової компанії.

Проведений аналіз показує, що різні країни, визначаючи по-різному зміст та характер діянь, що фактично спрямовані на приховування неплатоспроможності фінансової установи, тим не менш, в кінцевому підсумку спрямовують арсенал кримінально-правових заходів впливу на протидію фальсифікації даних щодо платоспроможності суб'єктам господарювання, приховування такої інформації, її перекручення чи приховування. Також слід відмітити, що країни майже однотайно визначають таке діяння орієнтовно на рівні нетяжкого злочину.

Майже всі з числа досліджуваних країн передбачають відповідальність за дії, аналогічні або схожі зовні, з кримінальним правопорушенням, які національному праву України відомі як «шахрайство з фінансовими ресурсами».

За § 265b KK ФРН («Кредитне шахрайство») передбачає покарання не лише за надання підприємству або організації з метою отримання кредиту неправильних або неточних відомостей, значимих для прийняття відповідного рішення, але й за неповідомлення про погіршення господарської ситуації, відображеної у раніше поданих документах та інших відомостях, якщо це мало значення для прийняття рішення про кредитування та його умови [212]. Так, за вказаною нормою відповідальність передбачена за такі дії: 1) подання задля отримання гранту, кредиту або пільги під бізнес чи компанію інформації про економічні обставини: неправильні або неповні документи (баланси, звіти про прибутки та збитки, наглядові огляди) або неправильної чи неповної інформації, яка є вигідною для позичальника та має значення для прийняття рішення щодо такої заявки, 2) подання інформації про погіршення економічної ситуації, яка має значення для прийняття рішення за такою заявою.

Окремо §264 KK ФРН [212] встановлено відповідальність за шахрайство з субсидіями. Так, карається надання особою органу, відповідальному за надання субсидії, невірної або неповної інформації щодо себе, або використання субсидій

всупереч обмеженню їх використання. Отримання субсидії у великому розмірі на підставі підроблених чи фальсифікованих документів та інформації підсилює покарання. § 265b та §264 КК ФРН передбачають можливість звільнення від кримінальної відповідальності особу, яка добровільно перешкоджає отриманню субсидії, тобто добровільно до прийняття рішення про видачу субсидії, кредиту чи гранту повідомляє про наявні порушення в поданих нею документах.

До злочинів проти державної казни і соціальної безпеки КК Іспанії відносить отримання дотації, грошової допомоги від держави чи зниження податку, отримання субсидії поєднане з фальсифікацією умов, необхідних для їх надання, а так само використання отриманої від держави субсидії з метою, не відповідною умовам її надання (ст. 308) [210]. Крім покарання, винний позбавляється права отримувати субсидії або державну допомогу, і право користуватися податковими пільгами або пільгами, встановленими Соціальною Безпекою. Ч. 4 ст. 308 КК також передбачено звільнення особі від кримінальної відповідальності за умови, що винний або компенсував державі отримані субсидії, дотації, допомоги та ін., або усунув порушення, що мали місце в документах, які подавалися на отримання субсидій, дотацій тощо.

Ст. 210 КК Латвії встановлює відповідальність за надання завідомо неправдивих відомостей, вчинене як з метою отримання субсидій, кредиту або інших позик для здійснення підприємницької діяльності, так і під час використання субсидій, кредиту чи інших позик. М.І. Хавронюк вказує, що ця стаття містить таку саму помилку, як і ч. 2 ст. 222 КК України: у них не враховано, що надання завідомо неправдивих відомостей з метою отримання субсидій, кредиту, дотацій, субвенцій, пільг по податках саме по собі не може спричинити великої матеріальної шкоди [194, с. 766-767].

Кримінальне законодавство Литви [209] встановлює відповідальність за низку діянь, пов'язаних з шахрайством з фінансовими ресурсами: 1) використання кредиту, позики або цільової підтримки не за цільовим призначенням або встановленим порядком; 2) використання кредиту, позики або цільової підтримки не за цільовим призначенням або встановленим порядком з подальшим

неповерненням їх у встановлений строк, чим завдає кредиторів майнової шкоди; 3) одержання шляхом обману кредиту, позики, субсидії, поручительства або банківської гарантії, або інше кредитне зобов'язання. Відповідальність за ці три діяння несе також юридична особа; 4) подання завідомо неправдивих відомостей з метою одержання субсидії, дотації, кредиту чи іншої позики або субсидії, під час користування субсидією, дотацією, кредитом чи іншою позикою, якщо це завдало істотної шкоди державі, кредиторів або інтересам іншої особи.

До злочинів проти господарського обігу КК Польщі відносить подання фальшивих чи неправдивих документів з метою отримання для себе чи для іншої особи кредиту, банківської позички, кредитного поручительства, дотації, субвенції чи публічного замовлення, а так само неповідомлення про виникнення обставин, які можуть вплинути на зупинення чи обмеження розміру кредитів тощо (ст. 297) [207]. Предметом злочину за ст. 297 КК Польщі визнаються кредит готівкою, гарантії, акредитиви, гранти, субсидії, публічні договори, підтвердження банком або аналогічна грошова вигода для конкретної економічної мети. § 3 ст. 297 КК Польщі передбачає звільнення від відповідальності, якщо до порушення кримінального провадження особа добровільно запобігла використанню фінансової підтримки, відмовилася від гранту або публічного договору, або задовольнила позов потерпілого.

За КК Болгарії до злочинів проти фінансової системи належить надання невірних відомостей з метою отримання вигідних умов кредитування (ст. 248а) [205]. Отримання кредиту, позички чи страхового відшкодування/допомоги шляхом обману є злочином згідно ст. 238 КК Молдови [185].

Досвід криміналізації шахрайства з фінансовими ресурсами в зарубіжних країнах свідчить про наявність двох підходів: перший – це визначення такого кримінального правопорушення закінченим з моменту подання неправдивих відомостей, або утаювання відомостей, які мають значення для прийняття рішення про видачу кредиту, субсидії, пільги, гранту, або з моменту прийняття рішення про їх надання (тобто, в якості формального складу – ФРН, Іспанія, Болгарія), другий – з моменту настання наслідків кредиторі (заподіяння шкоди – матеріальний склад

– Литва, Латвія, Молдова). Слід відмітити, що окремі країни передбачають відповідальність не тільки за подання завідомо неправдивої інформації задля отримання фінансової допомоги або пільги, але й за неповідомлення про погіршення господарської ситуації (ФРН), або за нецільове їх використання (Іспанія, Литва). Литва та Молдова зауважують на доцільності підсилення відповідальності за такі дії щодо юридичних осіб. Низка країн передбачають можливість звільнення від кримінальної відповідальності винних осіб, але якщо особа повідомила про подання нею неправдивих відомостей до прийняття рішення про видачу кредиту (ФРН), або якщо відшкодувала шкоду, або усунула порушення (Іспанія), до порушення кримінального провадження добровільно запобігла використанню фінансової підтримки, відмовилася від фінансової допомоги або задовольнила позов потерпілого (Польща).

Переважає більшість з досліджуваних країн також передбачають кримінальну відповідальність за незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю, або їх розголошення, при чому, в переважній більшості вони становлять єдиний злочин, і предметом незаконних дій визнається комерційна або виробнича таємниця.

§17 Закону ФРН від 07.06.1909 р. із наступними змінами і доповненнями «Про недобросовісну конкуренцію» передбачає кримінальну відповідальність за вчинюване з метою конкуренції, з корисливих мотивів або з наміром завдати шкоди власнику підприємства розголошення ділових (комерційних і виробничих) секретів, їх неправомірне отримання і використання.

Стаття 309 КК Бельгії [203] передбачає настання відповідальності за розголошення секретів виробництва, на якому він працював або працює, з мотивів злості або з шахрайськими цілями.

КК Австрії розмежовує підстави кримінальної відповідальності за розголошення або використання комерційної або виробничої таємниці та вивідування комерційної чи виробничої таємниці. Згідно § 122 КК Австрії (діяння, що посягають на приватну сферу та порушують службову таємницю) підлягає

відповідальності особа за розголошення або використання комерційної або виробничої таємниці, яка була довірена або стала доступною особі у зв'язку з її діяльністю щодо здійснення встановленого на підставі закону або адміністративного розпорядження нагляду, контролю чи збору відомостей. Не підлягає кримінальній відповідальності особа, яка вчинила вказане діяння, якщо з урахуванням суспільних та законних особистих інтересів розголошення чи використання є виправданими за своїм змістом та формою. За § 123 кримінально караним є вивідування комерційної чи виробничої таємниці з наміром її використовувати, передати іншій особі для використання або розголосити громадськості.

Ч. 1 ст. 273 КК Нідерландів передбачає відповідальність того, хто умисно розкриває особливу інформацію, пов'язану з комерційною чи промисловою організацією або організацією сфери обслуговування, в якій винна особа працює або працювала, за умови, що вона зобов'язана була зберігати інформацію в таємниці [89].

За ст. 278 КК Іспанії [203] підлягає відповідальності особа, яка з метою розкриття комерційної таємниці заволодіває будь-яким способом відомостями, письмовими чи електронними документами, інформаційними пристроями або іншими об'єктами, що належать до комерційної таємниці. Поширення цієї інформації, передача третім особам підвищує покарання. Якщо ж особа, яка поширила чи передала таку інформацію, за законом або договірним зобов'язанням має обов'язок охороняти її, це ще посилює покарання.

Положення про банківську таємницю в Польщі регулюється Законом про банки 1997 р. Згідно з цим законом підлягає відповідальності особа, яка надала завідомо неправдиві відомості або приховала достовірні відомості, якщо ця особа зобов'язана надавати уповноваженим органам відомості про банки та клієнтів банку. Крім того, відповідальності підлягає особа, яка всупереч своїм повноваженням розголошує або використовує інформацію, що утворює банківську таємницю.

Комерційна таємниця як така не є безпосередньо об'єктом кримінально-правової охорони КК Польщі. Натомість положення ст. 266 КК Польщі дозволяють стверджувати про можливість захисту такої інформації саме даною нормою. Згідно зі ст. 266 КК Польщі [207], особа, яка всупереч положенням закону або умов роботи в компанії, розкриває або використовує інформацію, з якою вона ознайомилася у зв'язку з виконуваною роботою, підлягає притягненню до кримінальної відповідальності. Державний службовець, який розкриває інформацію сторонній особі, яка має гриф конфіденційності «власний», або отриманої ним інформації у зв'язку з виконанням службової діяльності, і розголошення якої може спричинити шкоду законодавчо захищеним інтересам, є спеціальним суб'єктом.

Положення про захист комерційної таємниці передбачені Законом 1993 р. про боротьбу з недобросовісною конкуренцією. Цим законом встановлена відповідальність уповноваженої особи за розголошення іншій особі або використання нею відомостей, які утворюють комерційну таємницю, за умови, що підприємцю заподіяний велика шкода. Так само підлягає відповідальності особа, яка неправомірно отримала відомості, що утворюють комерційну таємницю, та розкриває їх іншій особі або використовує у власних цілях. Кримінально караним є також розголошення або використання комерційної таємниці, якщо особа ознайомилися зі змістом інформації під час участі в судовому засіданні або в інших діях судового провадження за позовами, що впливають з актів недобросовісної конкуренції, або шляхом доступу до матеріалів такого провадження, якщо воно було закритим.

КК Латвії передбачає відповідальність за незаконне отримання і розголошення відомостей, що становлять службову і комерційну таємницю, а так само викрадення таких відомостей (ст. 200) [208].

До злочинів та кримінальних проступків в сфері економічної та підприємницької діяльності КК Литви [209] відносить комерційне шпигунство та розкриття комерційної таємниці.

Стаття 245-10 КК Молдови [185] встановлює відповідальність за незаконне отримання та/або розголошення відомостей, що становлять комерційну, банківську

або податкову таємницю: збір такої інформації шляхом розкрадання, у тому числі з використанням спеціальних технічних засобів, шляхом здирництва або загрози застосування насильства, Незаконне розголошення або використання вказаної інформації особою, якій ця інформація була довірена або стала відома у зв'язку з її службовими обов'язками, без згоди власника інформації, також є кримінально караною.

Комерційне шпигунство та розголошення комерційної таємниці особою, якій ця інформація стала відома по службі, є основними формами вчинення такого кримінального правопорушення в більшості з досліджуваних країн, при цьому превалює підхід визнання його в якості кримінального правопорушення з формальним складом, та таким, що не становить серйозної суспільної небезпеки, за виключенням окремих країн (наприклад, Іспанія).

Отже, дослідження зарубіжного досвіду правового регулювання відповідальності за правопорушення в господарській та фінансовій системі, пов'язані з незаконним обігом інформації, продемонструвало в багатьох випадках надмірність втручання українського законодавця у врегулювання окремих аспектів реалізації такої діяльності.

Висновки до розділу 1

1. Зміст інформаційної безпеки як об'єкта кримінально-правової охорони складають ті суспільні відносини, які охороняються законом про кримінальну відповідальність. Відповідно до чинного законодавства суспільні відносини в сфері інформаційної безпеки відносяться до значної кількості різних родових об'єктів. Це зумовлено тим, що інформація є необхідною передумовою будь-якої діяльності людини, тому наслідки посягання в інформаційній сфері можуть наставати в достатньо великій кількості інших різноманітних сфер. Не є виключенням й сфера господарської діяльності, в якій інформаційна складова відіграє неабияку роль.

2. Існування великої кількості окремих норм для різних видів інформації з обмеженим доступом є невиправданим і таким, що потребує оптимізації. Спосіб

розв'язання даної проблеми вбачається в заміні наявних у КК спеціальних заборон однією загальною. Розмір покарання в такому випадку доцільно визначати не за видом інформації з обмеженим доступом, а за спричиненою шкодою.

3. Особливістю динаміки кримінального законодавства про відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності є «активна» правотворчість в частині змін відповідних норм КК України. Пояснюється це тим, що в Україні дотепер не сформована стратегія розвитку відповідного законодавства, що призвело до хаотичного внесення численних, непродуманих, неузгоджених змін, які часто протирічать вже чинним приписам КК України.

4. Аналіз офіційних статистичних даних дозволив зробити висновок про відсутність проваджень за ст.ст. 220¹, 232¹, 232², 232³ КК України. Наявні окремі провадження за ст.ст. 220², 223¹, 231, 232 КК України. Є підстави стверджувати, що зазначений стан речей пов'язаний не з фактичною відсутністю цих діянь в об'єктивній дійсності, а з іншими факторами, зокрема з недосконалою редакцією перерахованих норм, що ускладнює їх застосування, складністю встановлення відповідних ознак об'єктивної сторони цих правопорушень та доказування, а отже й доцільність встановлення кримінальної відповідальності за вказані діяння.

5. Значні показники (абсолютна більшість у порівнянні з іншими нормами) кримінальних проваджень за ст. 205¹ КК України пояснюється розповсюдженістю дій, пов'язаних з державною реєстрацією юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, відносно легкістю встановлення ознак внесення неправдивих відомостей в такі документи та формальним характером складу цього кримінального правопорушення. Що стосується проваджень за ст. 200 КК України, то їх відносно значна кількість (у порівнянні з іншими аналізованими нормами) пояснюється досить широкою розповсюдженістю незаконних дій з платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, зростанням обігу електронних грошей, а не відповідними діями щодо документів на переказ.

6. Характер та ступінь суспільної небезпечності кримінально протиправних діянь у сфері господарської діяльності в цілому, та окремо тих, що пов'язані з обігом інформації, обумовлюються, в першу чергу, цінністю всієї системи об'єктів

кримінально-правової охорони, які зазнають негативного впливу. Не ставлячи під сумнів необхідність захисту як господарської діяльності, так і інформаційної безпеки, не можна погодитися, що всі аналізовані правопорушення містять той об'єм суспільної небезпечності, який є необхідним для їх криміналізації. Вагомим критерієм для визначення характеру та ступеня суспільної небезпечності діянь, який використовує законодавець в ході встановлення кримінальної відповідальності за дії, пов'язані з обігом інформації у сфері господарської діяльності, виступають суспільно небезпечні наслідки таких діянь. Розголошення/використання різного роду інформації, а також внесення неправдивих відомостей, повинно заподіювати значну шкоду і тільки в таких випадках бути кримінально караним. Тоді як тільки ті правопорушення, що передбачені в ст.ст. 223¹, 231, 232, 232¹, 232², 232³ КК України, визнаються кримінально протиправними за умови спричинення ними певних наслідків, причому розмір цих наслідків і навіть їх визначення в законі різняться. Така неузгодженість та поліфонія у визначеннях та розмірах свідчить, що відповідні діяння не володіють належним рівнем суспільної небезпечності, законодавець криміналізує їх не керуючись жодними критеріями.

7. Наслідками недоліків в процесі кримінальної законотворчості щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з обігом інформації у сфері господарської діяльності, є криміналізаційна надмірність, яка проявляється у створенні значної кількості спеціальних норм. В КК України передбачено чотири самостійні статті, які характеризують по суті одне й те саме діяння, але з огляду на різні види інформації (не враховуючи того, що існують інші норми про відповідальність за дії з різного роду інформацією) – ст.ст. 231, 232, 232¹, 232³ КК України. Що стосується відповідальності за дії, спрямовані на фальсифікацію інформації, то таких статей наявно сім, знову ж не враховуючи загальних норм щодо спотворення (підроблення, фальсифікації) інформації – ст.ст. 200 (в частині підроблення документів на переказ), 205¹, 220¹, 220², 222, 223¹, 232² КК України.

8. Переважна більшість з країн, законодавство яких було досліджено, встановлюють відповідальність за підробку електронних платіжних засобів, при

цьому передбачають досить суворі заходи впливу – до покарання у виді позбавлення волі на строк до 5-7 років, іноді з конфіскацією майна або спеціальною конфіскацією. Водночас з відповідальністю за підробку встановлюють відповідальність за факт використання та збут підроблених карток. Слід зауважити, що країни ЄС на виконання вимог Директиви ЄС 2019/713 від 17.04.2019 р. також встановлюють відповідальність за придбання, зберігання та інші дії щодо обладнання, програмного забезпечення або інших засобів, безпосередньо призначених або пристосованих для вчинення такого злочину. Окремі країни передбачають відповідальність юридичних осіб за незаконні дії щодо платіжних інструментів (Латвія, Молдова).

9. Більшість країн встановлюють кримінально-правові механізми охорони інсайдерської інформації. При цьому законодавство одних країн деталізує всі можливі прояви злочинних посягань (КК Молдови), а переважна більшість узагальнює основні механізми посягань, які можна визначити як надання неправдивої інформації або приховування інформації в процесі випуску цінних паперів, використання інсайдерської інформації у власних цілях або поширення такої інформації. Низка країн встановлює караність самого діяння (формальний склад – ФРН, Естонія, Хорватія), але більшість країн виходять з того, що кримінальна відповідальність за незаконні дії з інсайдерською інформацією має тягнути відповідальність лише у випадку заподіяння певних наслідків (Іспанія, Латвія, Литва, Молдова тощо).

10. Щодо таких кримінальних правопорушень, які в національному кримінальному праві визначаються як незаконне використання інсайдерської інформації щодо оптових енергетичних продуктів, підроблення документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів, то жодна інша країна, окрім Республіки Молдова, не передбачають кримінальної відповідальності за аналогічні дії, щонайменше у вигляді спеціальних норм. Це дає додаткові підстави вбачати криміналізаційну надмірність у вітчизняному законодавстві.

11. Кримінальне законодавство жодної з проаналізованих країн не встановлює кримінальну відповідальність за діяння, які були б аналогічні або

подібні підробленню документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців, або аналогічні чи подібні порушенню порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності. Видається, встановлення такої кримінальної відповідальності є надмірним втручання у відносини, які і без того регулюються нормами цивільного та господарського (в частині діяльності господарюючих суб'єктів) та нормами адміністративного права (в частині публічного адміністрування при вчиненні реєстраційних дій суб'єкта господарювання), а, крім того, вказані галузі права передбачають не менш відчутні наслідки для особи, яка вчинила такі діяння.

12. Законодавства зарубіжних країн в більшості випадків не виділяють самостійного складу, який би полягав у наданні завідомо неправдивої інформації або приховуванні інформації щодо законності походження майна, а розглядають його як складову легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Виключення становлять такі країни, як Литва, Болгарія, втім ступінь небезпечності таких діянь оцінюється ними досить по-різному: від позбавлення волі на строк до одного року до шести років. Видається, позиція країн, які розглядають такі дії як складову легалізації доходів, є більш оптимальною, оскільки такі дії не тільки нерозривно пов'язані з легалізацією доходів, а й є їх невід'ємною складовою.

13. Різні країни, визначаючи по-різному зміст та характер діянь, що фактично спрямовані на приховування неплатоспроможності фінансової установи, тим не менш, в кінцевому підсумку спрямовують арсенал кримінально-правових заходів впливу на протидію фальсифікації даних щодо платоспроможності суб'єктам господарювання, приховування такої інформації, її перекручення чи приховування. Також слід відмітити, що країни майже однотайно визначають таке діяння орієнтовно на рівні нетяжкого злочину.

14. Досвід криміналізації шахрайства з фінансовими ресурсами в зарубіжних країнах свідчить про наявність двох підходів: перший – це визначення такого кримінального правопорушення закінченим з моменту подання неправдивих відомостей, або утаювання відомостей, які мають значення для прийняття рішення

про видачу кредиту, субсидії, пільги, гранту, або з моменту прийняття рішення про їх надання (тобто, в якості формального складу – ФРН , Іспанія, Болгарія), другий – з моменту настання наслідків кредиту (заподіяння шкоди – матеріальний склад – Литва, Латвія, Молдова). Слід відмітити, що окремі країни передбачають відповідальність не тільки за подання завідомо неправдивої інформації задля отримання фінансової допомоги або пільги, але й за неповідомлення про погіршення господарської ситуації (ФРН), або за нецільове їх використання (Іспанія, Литва). Литва та Молдова зауважують на доцільності підсилення відповідальності за такі дії щодо юридичних осіб.

РОЗДІЛ 2. ЮРИДИЧНИЙ АНАЛІЗ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ОБІГОМ ІНФОРМАЦІЇ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Об'єктивні ознаки складів кримінальних правопорушень, пов'язаних із обігом інформації у сфері господарської діяльності

Питання про визначення поняття кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності (господарських кримінальних правопорушень), їх родовий об'єкт та про класифікацію цих кримінальних правопорушень традиційно належать в юридичній літературі до числа дискусійних. Подальший огляд відповідних питань буде здійснюватися з урахуванням предмету дослідження – кримінально-правової охорони інформації у сфері господарської діяльності, отже увага буде приділена тільки відповідним складам кримінальних правопорушень.

Ставлення з боку науковців до назви Розділу VII Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності», а отже й до встановлення об'єкту відповідних кримінальних правопорушень, є досить різним. Як зазначають О.О. Дудоров та М.І. Хавронюк [60, с. 602], з одного боку, ця назва не відображає родовий об'єкт відповідних кримінальних правопорушень як основу побудови Особливої частини КК України, чітко не показує, які саме відносини поставлені під охорону за допомогою кримінально-правових норм, об'єднаних у вказаний розділ КК України. Тим більше, що у сфері господарської діяльності можуть вчинятися діяння, які не є власне господарськими та знаходяться в інших розділах КК України, наприклад, шахрайство (ст. 190 КК України – Розділ VI «Кримінальні правопорушення проти власності»), підроблення документів (ст. 358 КК України – Розділ XV «Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів») та ін.

Крім того, навпаки, в розділі VII Особливої частини КК України містяться норми про охорону відносин, які неможна визнати господарськими згідно з

приписами регулятивного законодавства. Так, відповідно до ч. 1 ст. 3 ГК України під господарською діяльністю розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність [39]. Навряд чи до такої діяльності можна віднести відносини оподаткування (ст.ст. 212 – 212¹ КК України) чи переміщення через митний кордон України предметів, вилучених з обігу чи обмежених в ньому (ст. 201 КК України).

З іншого боку, пояснення міститься в тому, що досить різнопланові посягання містяться в цьому розділі і треба було знайти якусь узагальнюючу назву.

Аналіз існуючих класифікацій кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності дозволяє зробити висновок, що відповідні кримінальні правопорушення, предметом яких є інформація, можуть належати до різних груп. Основним критерієм таких класифікацій виступає об'єкт кримінальних правопорушень.

Представники Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого (В.М. Киричко, О.І. Перепелиця, В.Я. Тацій) також проводять класифікацію за об'єктом (безпосереднім) [88, с. 186-187] та з метою нашого дослідження за їх класифікацією відповідні кримінальні правопорушення можна розподілити наступним чином: 1) кримінальні правопорушення у сфері кредитно-фінансової, банківської і бюджетної систем України (ст. 200 КК України); 2) кримінальні правопорушення у сфері підприємництва, конкурентних відносин та іншої діяльності суб'єктів господарювання (ст.ст. 205¹, 209¹, 231, 232 КК України); 3) кримінальні правопорушення у сфері використання фінансових ресурсів та обігу цінних паперів (ст.ст. 220¹, 220², 222, 223¹, 232¹, 232², 232³ КК України).

А.М. Бойко вважає, що в сучасних умовах родовим об'єктом кримінальних правопорушень, відповідальність за які передбачена нормами розділу VII Особливої частини КК України, виступає господарський механізм держави. У зв'язку з цим під кримінальними правопорушеннями у сфері господарської діяльності пропонується розуміти суспільно небезпечні діяння, які посягають на

охоронювані кримінальним законом складові господарського механізму держави, заподіюючи їм істотну шкоду [16, с. 131].

Н.О. Гуторова обґрунтовувала положення про необхідність виокремлення в Особливій частині КК України розділу «Злочини проти державних фінансів». При цьому кримінально карані посягання на приватні фінанси розглядалися саме як господарські злочини. З урахуванням видового об'єкту у названий розділ пропонувалося включити статті про відповідальність за три групи кримінальних правопорушень: 1) посягання на відносини щодо мобілізації грошових коштів до державних централізованих і децентралізованих фондів фінансових ресурсів; 2) посягання на відносини у сфері розподілу, перерозподілу і використання державних централізованих і децентралізованих фондів фінансових ресурсів; 3) посягання на відносини щодо регулювання грошового обігу, валютного регулювання та валютного контролю [43, с. 83-89, 338-339].

О.Е. Радутний, який присвятив дисертаційне дослідження кримінально-правовій охороні комерційної таємниці, поділяв кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності на п'ять груп (типів): 1) кримінальні правопорушення в сфері підприємницької діяльності; 2) кримінальні правопорушення, пов'язані з виявом монополізму і недобросовісної конкуренції; 3) кримінальні правопорушення в сфері фінансових інтересів держави та інших учасників господарської діяльності; 4) кримінальні правопорушення в сфері торгівлі і обслуговування населення; 5) кримінальні правопорушення в сфері приватизації [158, с. 67-69]. З точки зору нашого дослідження за запропонованою вченим класифікацією можемо виділити:

1) кримінальні правопорушення в сфері підприємницької діяльності (ст. 205¹ КК України);

2) кримінальні правопорушення, пов'язані з виявом монополізму і недобросовісної конкуренції (ст.ст. 231, 232, 232¹, 232², 233³ КК України);

3) кримінальні правопорушення в сфері фінансових інтересів держави та інших учасників господарської діяльності (ст.ст. 200, 209¹, 220¹, 220², 222, 223¹ КК України).

О.О. Дудоровим була запропонована власна, дуже детальна, класифікація кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, в межах якої вчений використав в якості критерію поділу видовий (підгруповий) об'єкт кримінальних правопорушень. Саме такий підхід, на його думку, дозволив в межах всієї сукупності кримінальних правопорушень, передбачених нормами, об'єднаними у розділ VII Особливої частини КК України, виділити окремі групи більш-менш близьких один до одного посягань, які мають спільний для них об'єкт [55, с. 21]. В юридичній літературі видовий об'єкт визначається як підгрупа близьких, тотожних, подібних соціальних благ, що входить у більш широку групу однорідних, однопорядкових цінностей [84, с. 47]. Займаючи проміжне становище між родовим і безпосереднім об'єктами, будучи частиною родового об'єкта і знаходячись з останнім у співвідношенні «вид – рід», видовий об'єкт дає змогу виокремити специфічні групи кримінально протиправних посягань на близькі, взаємопов'язані соціальні цінності [55, с. 21].

Отже, в залежності від видового об'єкта кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності О.О. Дудоров класифікував таким чином: 1) кримінальні правопорушення проти порядку обігу грошей, цінних паперів, інших документів; 2) кримінальні правопорушення проти системи оподаткування; 3) кримінальні правопорушення проти системи бюджетного регулювання; 4) кримінальні правопорушення проти системи валютного регулювання; 5) кримінальні правопорушення проти порядку переміщення предметів через митний кордон України; 6) кримінальні правопорушення проти порядку зайняття підприємницькою та іншою господарською діяльністю; 7) кримінальні правопорушення проти прав і законних інтересів кредиторів; 8) кримінальні правопорушення проти добросовісної конкуренції і антимонополістичної діяльності; 9) кримінальні правопорушення проти прав і законних інтересів споживачів; 10) кримінальні правопорушення проти порядку приватизації [55, с. 21-22].

В подальшому, О.О. Дудоров та М.І. Хавронюк удосконалили відповідну класифікацію та запропонували класифікувати відповідні кримінальні

правопорушення залежно від видового об'єкта: 1) проти системи грошового обігу, фондового ринку і порядку обігу деяких документів; 2) проти системи оподаткування і системи загальнообов'язкового державного соціального страхування; 3) проти бюджетної системи; 4) проти порядку переміщення предметів через митний кордон України; 5) проти порядку зайняття господарською діяльністю; 6) проти прав кредиторів; 7) проти засад добросовісної конкуренції; 8) проти порядку приватизації [60, с. 605].

Робочою групою з питань розвитку кримінального права, яка діє в складі Комісії з питань правової реформи при Президентові України [115], розробляється Проєкт Кримінального кодексу України, в якому також знайшлося місце для господарських кримінальних правопорушень, у тому числі тих, які пов'язані з обігом інформації [142]. Так, Проєкт містить Книгу 6 «Кримінальні правопорушення проти економіки». В свою чергу, Розділ 6.3 присвячений кримінальним правопорушенням проти фінансів, Розділ 6.4 – кримінальним правопорушенням проти порядку господарювання.

До злочинів проти фінансів (пов'язаних з обігом інформації) відносяться: кредитне шахрайство, що спричинило суттєву майнову шкоду (ст. 6.3.19); кредитне шахрайство, що спричинило значну майнову шкоду (ст. 6.3.20); кредитне шахрайство, що спричинило тяжку майнову шкоду (ст. 6.3.21); використання інсайдерської інформації (ст. 6.3.22); розголошення інсайдерської інформації (ст. 6.3.23); приховування інформації про діяльність емітента (ст. 6.3.25). До провин проти фінансів: неналежне інформування про операції, які підлягають фінансовому моніторингу (ст. 6.3.30); розголошення таємниці фінансового моніторингу (ст. 6.3.31).

Злочинів проти порядку господарювання відповідного виду немає, а до провин проти порядку господарювання належать: незаконне поводження з комерційною чи банківською таємницею (ст. 6.4.15); фіктивне банкрутство (ст. 6.4.17) [142].

Отже, узагальнюючі наявні в науці кримінального права думки з приводу класифікації господарських кримінальних правопорушень та підтримуючі ідею

щодо використання в якості критерію такої класифікації видового об'єкту, в межах нашого дослідження пропонуємо розподіл кримінальних правопорушень, пов'язаних з обігом інформації у сфері господарської діяльності, здійснити наступним чином [172, с. 1.116-1.124]:

1) кримінальні правопорушення, пов'язані з обігом інформації в системі грошового обігу, фондового ринку та обігу окремих документів (ст.ст. 200, 223¹, 232¹, 232², 232³ КК України);

2) кримінальні правопорушення, пов'язані з обігом інформації при зайнятті господарською діяльністю (ст.ст. 205¹, 209¹ КК України);

3) кримінальні правопорушення, пов'язані з обігом інформації у сфері кредитування (ст.ст. 220¹, 220², 222 КК України);

4) кримінальні правопорушення, пов'язані з обігом інформації при здійсненні добросовісної конкуренції (ст.ст. 231, 232 КК України).

В той же час слід відзначити умовність будь-якої класифікації, оскільки кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності зазвичай посягають на кілька видових (безпосередніх) об'єктів, а поміщені тільки в одну класифікаційну групу.

В межах аналізу об'єктів кримінальних правопорушень необхідним є розгляд предмету, яким в нашому дослідженні виступає різного роду інформація, що використовується в господарській діяльності. Тому далі буде наведена характеристика таких видів інформації, виходячи з того кола кримінальних правопорушень, що були визначені в підрозділі 1.1 роботи.

1. Визначення поняття «документи на переказ» надається у примітці до ст. 200 КК України, згідно якої це «документ в паперовому або електронному виді, що використовується банками чи їх клієнтами для передачі доручень або інформації на переказ грошових коштів між суб'єктами переказу грошових коштів (розрахункові документи, документи на переказ готівкових коштів, а також ті, що використовуються при проведенні міжбанківського переказу та платіжного повідомлення, інші)». Слід зазначити, що ст. 1 ЗУ від 05.04.2001 р. «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні» містила більш широке визначення цього

поняття: «це електронний або паперовий документ, що використовується суб'єктами переказу, їх клієнтами, кліринговими, еквайринговими установами або іншими установами – учасниками платіжної системи для передачі доручень на переказ коштів», та у ст. 16 цього ЗУ надавався перелік таких документів, до яких відносилися «розрахункові документи, документи на переказ готівки, міжбанківські розрахункові документи, клірингові вимоги та інші документи, що використовуються в платіжних системах для ініціювання переказу» [149]. Але цей закон втратив чинність у зв'язку з прийняттям ЗУ від 30.06.2021 р. «Про платіжні послуги» [148], який, в свою чергу, не містить визначення документів на переказ.

ЗУ від 07.12.2000 р. «Про банки і банківську діяльність» визначаються банківські платіжні інструменти (ст. 2) – це засіб, що містить реквізити, які ідентифікують його емітента, платіжну систему, в якій він використовується, та, як правило, держателя цього банківського платіжного інструмента. За допомогою банківських платіжних інструментів формуються відповідні документи за операціями, що здійснені з використанням банківських платіжних інструментів, на підставі яких проводиться переказ грошей або надаються інші послуги держателям банківських платіжних інструментів [124]. Так само, ЗУ «Про платіжні послуги» використовує термін «платіжний інструмент», під яким слід розуміти «персоналізований засіб, пристрій та/або набір процедур, що відповідають вимогам законодавства та погоджені користувачем і надавачем платіжних послуг для надання платіжної інструкції» (п. 63 ст. 1) [148]. Тобто в даному випадку (ст. 200 КК України) мова йде про відомості, на підставі яких буде здійснюватися переказ грошових коштів між суб'єктами такого переказу.

З метою приведення тексту кримінального закону у відповідність до регулятивних нормативно-правових актів пропонуємо в назві та тексті ст. 200 КК України замість слів «документи на переказ, платіжні картки та інші засоби доступу до банківських рахунків» використовувати словосполучення «платіжні інструменти», та підтримати пропозицію О.О. Дудорова щодо виключення з тексту ст. 200 КК України примітки [55, с. 86]. Хоча вчений обґрунтовував свою позицію тим, що в примітці надається кримінально-правове визначення лише одного з трьох

різновидів предмета даного кримінального правопорушення, яке до того ще й у гірший бік відрізняється від формулювань регулятивного законодавства та породжує хибні тлумачення кримінального закону, за умови внесення запропонованих нами змін, враховуючи оновлення регулятивного законодавства, існування такої примітки буде зайвим.

2. Інформація, що міститься в документах, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців (ст. 205¹ КК України), має бути викладена державною мовою та додатково, за бажанням заявника, іншою мовою (крім заяви про державну реєстрацію), написана розбірливо (машинодруком або від руки друкованими літерами), бути однозначно зрозумілою. Документи, в яких викладається така інформація, не повинні містити підчищення або дописки, закреслені слова та інші виправлення, не обумовлені в них, орфографічні та арифметичні помилки, заповнюватися олівцем, а також містити пошкодження, які не дають змоги однозначно тлумачити їх зміст (ст. 15 ЗУ від 15.05.2003 р. «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань») [131].

До таких документів для реєстрації юридичних осіб (ст. 17) належать: 1) заява про державну реєстрацію створення юридичної особи; 2) примірник оригіналу (нотаріально засвідчена копія) рішення засновників, а у випадках, передбачених законом, – рішення відповідного державного органу, про створення юридичної особи; 3) установчий документ юридичної особи – у разі створення юридичної особи на підставі власного установчого документа; 4) документ про сплату адміністративного збору; 5) документ, що підтверджує реєстрацію іноземної особи у країні її місцезнаходження (витяг із торговельного, банківського, судового реєстру тощо), – у разі створення юридичної особи, засновником (засновниками) якої є іноземна юридична особа; 6) примірник оригіналу (нотаріально засвідчена копія) передавального акта – у разі створення юридичної особи в результаті перетворення або злиття; 7) примірник оригіналу (нотаріально засвідчена копія) розподільчого балансу – у разі створення юридичної особи в результаті поділу або виділу; 8) документи для державної реєстрації змін про

юридичну особу, що містяться в Єдиному державному реєстрі, – у разі створення юридичної особи в результаті виділу; 9) документи для державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті злиття та поділу – у разі створення юридичної особи в результаті злиття та поділу; 10) документ, що містить інформацію про розмір обов’язкових платежів та інших обов’язкових витрат, сплата яких є необхідною для започаткування діяльності товариства; 11) структура власності за формою та змістом, визначеними відповідно до законодавства; 12) витяг, виписка чи інший документ з торговельного, банківського, судового реєстру тощо, що підтверджує реєстрацію юридичної особи – нерезидента в країні її місцезнаходження, – у разі, якщо засновником юридичної особи є юридична особа - нерезидент; 13) копія документа, що посвідчує особу та підтверджує громадянство (підданство) особи, яка є кінцевим бенефіціарним власником юридичної особи.

Для реєстрації фізичних осіб – підприємців подаються наступні документи (ст. 18), в які можуть бути внесені завідомо неправдиві відомості: 1) заява про державну реєстрацію фізичної особи – підприємця, в якій може зазначатися прохання про реєстрацію такої особи платником податку на додану вартість та/або обрання спрощеної системи оподаткування або інформація про набуття особою статусу електронного резидента (е-резидента); 2) нотаріально засвідчена письмова згода батьків (усиновлювачів) або піклувальника чи органу опіки та піклування – для фізичної особи, яка досягла шістнадцяти років і має бажання займатися підприємницькою діяльністю, але не має повної цивільної дієздатності; 3) договір (декларація) про створення сімейного фермерського господарства – у разі державної реєстрації фізичної особи, яка самотійно або з членами сім’ї створює сімейне фермерське господарство.

Регулятивним законодавством можуть бути передбачені й інші документи, які є необхідними для реєстрації або перереєстрації юридичних осіб або фізичних осіб – підприємців, в залежності від виду юридичної особи, мети діяльності тощо.

3. Інформація про фінансові операції, що відповідно до закону підлягають фінансовому моніторингу (ст. 209¹ КК України), стосується порогових фінансових

операцій, підозрілих фінансових операцій (діяльності) (п. 67 ст. 1 ЗУ від 06.12.2019 р. «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення») [134]. До порогових фінансових операцій належать:

а) фінансові операції, якщо сума, на яку здійснюється кожна із них, дорівнює чи перевищує 400 тисяч гривень (для суб'єктів господарювання, які проводять лотереї та/або азартні ігри, – 55 тисяч гривень) або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, банківських металах, інших активах, еквівалентну за офіційним курсом гривні до іноземних валют і банківських металів 400 тисяч гривень на момент проведення фінансової операції (для суб'єктів господарювання, які проводять лотереї та/або азартні ігри, – 55 тисяч гривень), за наявності однієї або більше таких ознак:

- фінансові операції, якщо хоча б одна із сторін – учасників фінансової операції має реєстрацію, місце проживання чи місцезнаходження в державі, що здійснює збройну агресію проти України, та/або в державі (юрисдикції), що не виконує чи неналежним чином виконує рекомендації міжнародних, міжурядових організацій, задіяних у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванням тероризму чи фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення (у тому числі дипломатичне представництво, посольство, консульство такої держави), або якщо однією із сторін – учасників фінансової операції є особа, яка має рахунок у банку, зареєстрованому в зазначеній державі (юрисдикції), або якщо кінцевий бенефіціарний власник учасника фінансової операції – клієнта є громадянином чи має постійне місце проживання в державі, що здійснює збройну агресію проти України;

- фінансові операції політично значущих осіб, членів їх сім'ї та/або осіб, пов'язаних з політично значущими особами;

- платіжні операції з переказу коштів за кордон (у тому числі до держав, віднесених Кабінетом Міністрів України до офшорних зон);

- фінансові операції з готівкою (внесення, переказ, отримання коштів);

- фінансові операції електронного резидента (е-резидента) (ст. 20 ЗУ).

Фінансові операції або спроба їх проведення незалежно від суми, на яку вони проводяться, вважаються підозрілими, якщо суб'єкт первинного фінансового моніторингу має підозру або має достатні підстави для підозри, що вони є результатом злочинної діяльності або пов'язані чи стосуються фінансування тероризму або фінансування розповсюдження зброї масового знищення. При визначенні того, чи є підозрілою фінансова операція або діяльність, суб'єкт первинного фінансового моніторингу враховує типологічні дослідження, підготовлені спеціально уповноваженим органом та оприлюднені ним на своєму веб-сайті, а також рекомендації суб'єктів державного фінансового моніторингу (ст. 21 ЗУ). Підозрою є припущення, що ґрунтується на результатах аналізу наявної інформації та може свідчити про те, що фінансова операція або її учасники, їх діяльність чи походження активів пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванням тероризму та/або фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення, або із вчиненням іншого кримінального правопорушення або діяння, за яке передбачені міжнародні санкції (п. 46 ст. 1 ЗУ).

Інформація, що подається про фінансові операції, які підлягають фінансовому моніторингу, має бути недостовірною, що означає, що вона містить завідомо неправдиві відомості про фізичних або юридичних осіб, які здійснюють такі операції, а також про характер самих операцій. Недостовірною слід визнавати також інформацію, яку винний завідомо подає не в повному обсязі, приховуючи певні відомості щодо осіб, які здійснюють операцію, або обставин, що характеризують саму операцію

Крім того, інформацією, яка є предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209¹ КК України, може бути таємниця фінансового моніторингу (ч. 2) – це інформація, отримана під час проведення державного фінансового моніторингу спеціально уповноваженим органом, а саме: інформація про фінансові операції та їх учасників, додаткова інформація, інша інформація, що може бути пов'язана з підозрою у легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванні тероризму та/або фінансуванні розповсюдження зброї

масового знищення та/або іншими незаконними фінансовими операціями (п. 59 ст. 1 ЗУ).

4. Інформація, яка вноситься до бази даних про вкладників або у звітність, яка подається до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ст. 220¹ КК України). До бази даних про вкладників, яка є сховищем даних програмно-апаратного комплексу як частини системи автоматизації роботи банку, що забезпечує накопичення, збереження, належне використання інформації про вкладників, необхідної для здійснення Фондом гарантування вкладів фізичних осіб виплат гарантованих сум відшкодувань (п. 3 ч. I Правил формування та ведення баз даних про вкладників [137]), повинна вноситися наступна інформація (п. 1 ч. II Правил): 1) про вкладників відповідно до укладених з банком договорів банківського вкладу (депозиту) та банківського рахунка, якими підтверджується залучення банком вкладів; 2) про вклади, у тому числі про суми вкладів, що внесені вкладником або надійшли для вкладника на виконання умов договорів, і нараховані відсотки за ними; 3) про рахунки, на яких обліковуються вклади та нараховані відсотки за ними.

Банки зобов'язані подавати до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб балансові звіти, звіт аудитора, інші визначені Фондом форми звітності, документи та інформацію, необхідні для виконання Фондом функцій, основною з яких є забезпечення функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб, виведення неплатоспроможних банків з ринку та здійснення ліквідації банків (ст.ст. 4, 31 ЗУ від 23.02.2012 р. «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб») [153].

5. Інформація, яка вноситься до фінансових документів та звітності фінансової організації (установи) (ст. 220² КК України). Фінансовими установами є юридичні особи, метою створення яких є здійснення діяльності з надання фінансових послуг на підставі відповідної ліцензії (п. 65 ч. 1 ст. 1 ЗУ від 14.12.2021 р. «Про фінансові послуги та фінансові компанії» [157]). Такі установи можуть надавати послуги у сфері: 1) страхування; 2) надання коштів та банківських металів у кредит; 3) залучення коштів та банківських металів, що підлягають поверненню;

4) фінансового лізингу; 5) факторингу; 6) надання гарантій; 7) торгівлі валютними цінностями; 8) фінансових платіжних послуг; 9) фінансових послуг, що надаються в межах професійної діяльності на ринках капіталу (ст. 4 ЗУ).

Регулятивне законодавство не передбачає існування «фінансових організацій», які згадуються в назві ст. 220² КК України поряд з «фінансовими установами» (далі за текстом не зазначаються), тому пропонуємо в назві ст. 220² КК України замість словосполучення «фінансової організації» використовувати словосполучення «фінансової установи».

З метою виконання регулятивних та наглядових функцій Регулятор (НБУ або НКЦПФР) встановлює порядок формування та подання йому регуляторної звітності – показників, звітних даних, інформації щодо діяльності надавача фінансових послуг, його операцій, ліквідності, платоспроможності, прибутковості, а також інформації щодо афілійованих осіб такого надавача фінансових послуг, яка є обов’язковою до виконання всіма суб’єктами господарювання, державне регулювання та нагляд за діяльністю яких здійснює Регулятор. В певних випадках, визначених законодавством, надавач фінансових послуг зобов’язаний подавати до Регулятора інформацію про свою діяльність та пояснення щодо наданої інформації і проведених операцій.

6. Інформація, яка надається з метою одержання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків (ст. 222 КК України), повинна мати характер завідомо неправдивої. Це обман держави або кредиторів, який набуває письмової форми і супроводжується використанням підроблених або іншим чином сфальсифікованих документів. На думку О.О. Дудорова, з якою слід погодитися, неможливо вчинити це кримінальне правопорушення шляхом усного обману, особистих запевнень, іншим способом, не пов’язаним з поданням належному адресатові певних документів, у тому числі в електронному вигляді [55, с. 654]. Конкретні види документів, що містять завідомо неправдиву інформацію, можуть бути різними та залежать від цілі їх подання. Наприклад, це можуть бути заявки, установчі документи, контракти, інші угоди, техніко-економічне обґрунтування,

проектно-кошторисна документація, документи про фінансове становище, кредитоспроможність, гарантії тощо.

Ступінь майстерності фальшування документів значення не має, але важливим є те, щоб обман виявився ефективним і призвів до необґрунтованого надання дотацій, субвенцій, субсидій, кредитів або податкових пільг. Інформація має не відповідати дійсності, приховувати або перекручувати у гірший або, навпаки, у кращий бік справжній стан речей і стосуватися тих обставин, які дозволяють отримати дотації, субвенції, субсидії, кредити або податкові пільги. Тобто це мають бути не будь-які відомості, а тільки ті, які сприяють отриманню фінансової допомоги, є обов'язковими для її отримання. Це дані, які впливають на рішення уповноваженого суб'єкта щодо надання відповідних фінансових преференцій, без яких або у випадку надання правдивих відомостей таке рішення було б негативним. Або хоча б й позитивним, але передбачало б менший розмір допомоги, ніж розраховувала особа.

І навпаки, видається неправильним вважати шахрайством з фінансовими ресурсами подання будь-яких документів із завідомо неправдивою інформацією, незалежно від того, що це була за інформація і якими були її наслідки. Повідомлення завідомо неправдивої інформації, яка не впливає на прийняття рішення про фінансову допомогу, не утворює шахрайства з фінансовими ресурсами.

Зміст завідомо неправдивої інформації може стосуватися не лише суб'єкта господарювання, який бажає отримати фінансові ресурси, а й інших осіб, участь яких у господарській діяльності суб'єкта є запорукою отримання ним допомоги (наприклад, поручителі).

7. Інформація, яка подається для реєстрації випуску цінних паперів (ст. 223¹ КК України). Регулятивне законодавство передбачає, що для реєстрації випуску цінних паперів у НКЦПФР, їх розміщення серед інвесторів у фінансові інструменти, емітент має вчинити сукупність певних дій – емісію цінних паперів (ст. 91 ЗУ від 19.06.2020 р. «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки») [152]. Етапи емісії залежать від виду цінних паперів та визначаються в ст. 92 ЗУ,

але узагальнити їх можна наступним чином: 1) прийняття рішення про емісію органом (особою) емітента, уповноваженим приймати таке рішення; 2) укладення у разі потреби договору з інвестиційною фірмою, що здійснює андеррайтинг або діяльність з розміщення з наданням гарантії, або діяльність з розміщення без надання гарантії; 3) подання офіційним каналом зв'язку НКЦПФР заяви, рішення про емісію і всіх необхідних документів для реєстрації випуску акцій; 4) реєстрація НКЦПФР випуску цінних паперів та видача тимчасового свідоцтва про реєстрацію їх випуску; 5) укладення з Центральним депозитарієм цінних паперів договору про обслуговування випусків цінних паперів (у разі відсутності такого договору); 6) присвоєння цінним паперам міжнародних кодів та отримання міжнародних кодів емітентом; 7) розміщення цінних паперів; 8) затвердження результатів емісії цінних паперів органом емітента, уповноваженим приймати таке рішення; 9) подання офіційним каналом зв'язку НКЦПФР заяви і всіх необхідних документів для реєстрації звіту про результати емісії цінних паперів; 10) реєстрація НКЦПФР звіту про результати емісії акцій та видача свідоцтва про реєстрацію випуску акцій.

Отже, на будь-якому етапі емісії цінних паперів уповноваженою особою можуть бути внесені завідомо неправдиві відомості в документи, які надаються для цього. З метою приведення кримінального законодавства у відповідність до норм регулятивного законодавства доцільно в назві ст.223¹ та тексті ч. 1 статті словосполучення «для реєстрації випуску цінних паперів» замінити словосполученням «в процесі емісії цінних паперів».

8. Визначення інформації, що становить комерційну, банківську таємницю або професійну таємницю на ринках капіталу та організованих товарних ринках (ст.ст. 231, 232 КК України) надається в різних нормативно-правових актах.

Комерційна таємниця – відомості, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб'єкта господарювання, які не є державною таємницею, але розголошення яких може завдати шкоди інтересам суб'єкта господарювання (ч. 1 ст. 36 ГК України) [39]. ЦК України надає трохи інше визначення комерційної таємниці: це інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є

невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію. Комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру (ст. 505 ЦК України) [198]. Склад і обсяг відомостей, що становлять комерційну таємницю, спосіб їх захисту визначаються суб'єктами господарювання самостійно, відповідно до закону, але з урахуванням Переліку відомостей, що не становлять комерційної таємниці, передбаченого Постановою Кабінету Міністрів України від 09.08.1993 р. № 611 [111]. У зв'язку з цим заслуговує на підтримку пропозиція О.Е. Радутного скасувати взагалі заборону на віднесення будь-яких відомостей до комерційної таємниці. Вчений зауважує, що виключення з поля правового захисту відомостей, названих у згаданій постанові КМУ, істотно послаблює позиції власника інформаційних ресурсів, порушує його права і законні інтереси, необґрунтовано розширює коло осіб, які можуть несумлінно (а на думку О.О. Дудорова – ще й безкарно [55, с. 776]) скористатись відповідними відомостями. Крім цього, часткове віднесення до комерційної таємниці даних, які зараз передбачені цією постановою, зовсім не означає абсолютну заборону на ознайомлення з ними – у встановленому законодавством порядку державні органи, інші юридичні і фізичні особи, наприклад, акціонери, могли б витребувати ці відомості. Але право на ознайомлення з такими відомостями кореспондувало б підкріпленому кримінальним законом обов'язку дотримуватись режиму їх захисту [158, с. 93-94].

Банківська таємниця – це інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним або стала відомою третім особам при наданні послуг банку або виконанні функцій, визначених законом, а також визначена законом інформація про банк (ст. 60 ЗУ від 07.12.2000 р. «Про банки і банківську діяльність») [124], зокрема це відомості про банківські рахунки клієнтів; операції, які були проведені на користь чи за дорученням клієнта, здійснені ним угоди;

фінансово-економічний стан клієнтів та інші відомості. Розкриття банківської таємниці є можливим на підставі ст. 62 ЗУ та постанови Правління НБУ від 14.07.2006 р. № 267 «Про затвердження Правил зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці» [135].

На перший погляд, законодавче визначення комерційної таємниці є настільки широким і універсальним, що воно дозволяє охопити і банківську таємницю, однак навряд чи банківську таємницю слід вважати різновидом комерційної, скоріше вона може бути її частиною. Стосовно діяльності банків слід розмежовувати власне комерційну таємницю банків, яка в них є як й у будь-якого суб'єкта господарювання, та банківську таємницю, як сукупність відомостей про клієнтів.

Після прийняття ЗУ від 19.06.2020 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів» ст. 232 КК України була доповнена таким предметом, як професійна таємниця на ринках капіталу та організованих товарних ринках [127]. Згідно з положеннями ст. 4 ЗУ від 23.02.2006 р. «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» [152] ринками капіталу є фондовий ринок, ринок деривативних фінансових інструментів та грошовий ринок. Фондовий ринок (ринок цінних паперів) – це сукупність учасників фондового ринку та правовідносин між ними щодо емісії (видачі), обігу, виконання зобов'язань, викупу та обліку цінних паперів (у тому числі деривативних цінних паперів). Ринок деривативних фінансових інструментів – це сукупність учасників ринку деривативних фінансових інструментів та правовідносин між ними, що виникають під час емісії деривативних цінних паперів, укладення деривативних контрактів, вчинення та виконання правочинів щодо деривативних цінних паперів, укладення та виконання договорів про заміну сторони деривативних контрактів, виконання зобов'язань за деривативними фінансовими інструментами. Грошовий ринок – це сукупність учасників грошового ринку та правовідносин між ними, що виникають під час вчинення правочинів щодо інструментів грошового ринку та валютних цінностей. Організованими товарними ринками є товарні біржи, діяльність яких регулюється ЗУ від 10.12.1991 р. «Про товарні біржи» [156].

Професійною таємницею на ринках капіталу та організованих товарних ринках (далі – професійна таємниця) є інформація про діяльність та/або фінансовий стан клієнта, а також інша передбачена законом інформація, що стала відомою: 1) професійному учаснику ринків капіталу та організованих товарних ринків у процесі обслуговування клієнта при провадженні професійної діяльності на ринках капіталу та організованих товарних ринках; 2) третім особам під час провадження ними діяльності, пов'язаної з ринками капіталу та організованими товарними ринками; 3) третім особам, які надають послуги чи виконують роботи відповідно до договорів, укладених з зазначеними вище особами; 4) НКЦПФР, НБУ, іншим органам державної влади відповідно до їх повноважень (ст. 134 ЗУ від 23.02.2006 р. «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки») [152].

До професійної таємниці може належати інформація та дані: 1) про рахунки клієнтів; 2) про операції, проведені на користь чи за дорученням клієнта професійного учасника, про вчинені клієнтом професійного учасника правочини; 3) про клієнта професійного учасника, крім отриманої з публічних джерел; 4) що міститься у системі депозитарного обліку; 5) що міститься у системі клірингового обліку; 6) звітні дані учасника ринків капіталу та професійного учасника організованих товарних ринків, крім тих, що підлягають оприлюдненню відповідно до законодавства; 7) про засоби, що використовуються професійним учасником ринків капіталу та організованих товарних ринків та особами, які провадять діяльність, пов'язану з ринками капіталу та організованими товарними ринками, для захисту інформації; 8) про учасників ринків капіталу та професійних учасників організованих товарних ринків або їхніх клієнтів, отримана від таких учасників та професійних учасників органами державної влади; 9) про професійних учасників ринків капіталу та організованих товарних ринків, їхніх клієнтів, операції, що ними здійснюються, отримана НКЦПФР відповідно до міжнародного договору або за принципом взаємності від регулятора ринків капіталу та організованих товарних ринків іншої держави.

9. Інформація про діяльність емітента (ст. 232² КК України) – це така інформація про емітента, яка має економічне значення для інвестора, оскільки

впливає чи може вплинути на формування ціни на фінансові інструменти емітента, а відповідно й на матеріальне становище інвестора та його дії на ринках капіталу. Емітентом (фінансового інструменту – згідно з п. 18¹ ст. 2 ЗУ від 23.02.2006 р. «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» [152]) визнається особа, яка вчинила емісію цінних паперів, особа, яка видала неемісійні цінні папери, або особа, яка здійснила пропозицію щодо укладення деривативного контракту або уклала такий деривативний контракт. Учасники ринків капіталу мають право на отримання інформації про умови обігу фінансових інструментів, результати фінансово-господарської діяльності емітентів, обсяги і характер угод з фінансовими інструментами та іншої інформації, що впливає на формування цін на ринках капіталу.

10. Інсайдерська інформація (ст.ст. 232¹, 232³ КК України) – це неопрілюднена інформація про емітента, його цінні папери або інші фінансові інструменти, що перебувають в обігу на організованому ринку капіталу, у разі якщо оприлюднення такої інформації може істотно вплинути на вартість відповідних фінансових інструментів (ст. 145 ЗУ від 23.02.2006 р. «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки») [152]. Інформація щодо оцінки вартості цінних паперів та/або фінансово-господарського стану емітента, якщо вона отримана виключно на основі оприлюдненої інформації або інформації з інших публічних джерел, не заборонених законодавством, не є інсайдерською інформацією. Інформація не вважається інсайдерською з моменту її оприлюднення відповідно до закону.

Для ринку електричної енергії інсайдерська інформація тлумачиться як інформація точного характеру, що підлягає оприлюдненню у відповідності до вимог чинного законодавства, але не оприлюднена та прямо чи опосередковано стосується обсягів електричної енергії, що пропонуються для купівлі або продажу на РДН) та/або ВДР, і яка, у разі її оприлюднення, мала б значний вплив на ціни, що формуються на РДН/ВДР [136].

Отже, проведений аналіз видів інформації, яка може бути предметом або знаряддям чи засобом вчинення кримінальних правопорушень у сфері

господарської діяльності, дозволяє зробити висновок, що така інформація може бути поділена на дві групи:

1) інформація, яка подається чи іншим чином використовується для вчинення різного роду дій. Сюди належить: а) інформація на переказ грошових коштів (ст. 200 КК України); б) інформація, яка міститься в документах, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців (ст. 205¹ КК України); в) інформація про фінансові операції, що відповідно до закону підлягають фінансовому моніторингу (ст. 209¹ КК України); г) інформація, яка вноситься до бази даних про вкладників або у звітність, яка подається до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ст. 220¹ КК України); д) інформація, яка вноситься до фінансових документів та звітності фінансової організації (ст. 220² КК України); е) інформація, яка подається органам державної влади, органам влади АРК чи органам місцевого самоврядування, банкам або іншим кредиторам (ст. 222 КК України); є) інформація, яка подається для реєстрації випуску цінних паперів (ст. 223¹ КК України); ж) інформація про діяльність емітента (ст. 232² КК України);

2) інформація, яка становить певну таємницю: а) таємниця фінансового моніторингу (ст. 209¹ КК України); б) комерційна, банківська таємниця, професійна таємниця на ринках капіталу та організованих товарних ринках (ст.ст. 231, 232 КК України); в) інсайдерська інформація, у тому числі щодо оптових енергетичних продуктів (ст.ст. 232¹, 232³ КК України).

Враховуючи численні випадки співпадіння ознак об'єктивної сторони у відповідних складах кримінальних правопорушень, пропонуємо всі кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності, пов'язані з обігом інформації, досліджувати в межах двох груп: 1) ті, які пов'язані з підробленням (фальсифікуванням, наданням, внесенням неправдивих відомостей тощо) інформації, та 2) ті, які пов'язані зі збиранням та використанням (розголошенням) інформації з обмеженим доступом. За наявності певних відмінностей їм буде приділена окрема увага.

Першу групу утворюють кримінальні правопорушення, пов'язані з підробленням (фальсифікуванням, наданням, внесенням неправдивих відомостей тощо) інформації, до яких належать:

- незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200 КК України);

- підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців (ст. 205¹ КК України);

- умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдженню зброї масового знищення (ч. 1 ст. 209¹ КК України);

- порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності (ст. 220¹ КК України);

- фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи (ст. 220² КК України);

- шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК України);

- підроблення документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів (ст. 223¹ КК України);

- приховування інформації про діяльність емітента (ст. 232² КК України).

Значущість кримінально-правової охорони встановленого порядку проведення грошових розрахунків, виготовлення та обігу платіжних інструментів та інших засобів доступу до банківських рахунків, майнових прав та інтересів юридичних і фізичних осіб – учасників розрахункових відносин в сучасних умовах посилюється у зв'язку з тим, що одним із стратегічних напрямків розвитку банківської системи України є запровадження безготівкових розрахунків у сфері торгівлі та послуг [181]. Вважається, що використання готівки є сприятливим підґрунтям для ведення тіньового бізнесу. Недаремно розвинуті держави

намагаються максимально зменшити кількість операцій з готівкою та обсяг готівкової маси в обігу, для чого вживають різні заходи.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 200 КК України, полягає у наступних формах: 1) підробка документів на переказ, платіжних карток чи інших засобів доступу до банківських рахунків, електронних грошей; 2) придбання, зберігання, перевезення, пересилання з метою збуту підроблених документів на переказ, платіжних карток; 3) використання чи збут підроблених документів на переказ, платіжних карток; 4) неправомірний випуск або використання електронних грошей. Оскільки неправомірний випуск або використання електронних грошей виходить за межі нашого дослідження, ми зупинимось тільки на перших трьох формах об'єктивної сторони в частині відповідних дій щодо документів на переказ.

Підробка документів на переказ означає як повне виготовлення вказаних засобів, так і фальсифікацію справжніх предметів. Конкретний спосіб підробки (дописка, зрізування та наклеювання літер і цифр, термічна обробка, з використанням спеціального обладнання тощо) визначається тим, на якому матеріальному носії документ на переказ існує (паперовому або електронному).

Так, підроблення паперового документа може набувати форми як повного виготовлення сфальсифікованого документа, так і часткової фальсифікації змісту справжнього документа. В останньому випадку (так звана переробка) перекручення істини відбувається шляхом внесення у документ неправдивих відомостей (виправлення, внесення фіктивних записів, знищення частини тексту, витравлення, підчистка, змивання, підробка підпису, проставлення на документі відбитку підробленої печатки тощо) [55, с. 87]. Спосіб підробки, не впливаючи на кваліфікацію за ст. 200 КК України, може враховуватись при призначенні покарання як показник ступеня тяжкості вчиненого кримінального правопорушення.

Певні особливості має кваліфікація підробки документа в електронній формі. Електронним визнається документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа. Електронний

документ може бути створений, переданий, збережений і перетворений електронними засобами у візуальну форму, якою є відображення даних електронними засобами або на папері у формі, придатній для приймання його змісту людиною (ст. 5 ЗУ від 22.05.2003 р. «Про електронні документи та електронний документообіг») [133]. Як зазначає О.О. Дудоров, у разі підробки платіжного інструмента на електронному носії має місце незаконне втручання в роботу автоматизованих ЕОМ, що призводить до перекручення комп'ютерної інформації, а тому в діях винного вбачається ідеальна сукупність кримінальних правопорушень, передбачених ст. 200 і ст. 361 КК України [55, с. 88].

Щодо підроблених документів на переказ можуть вчинятися їх придбання, зберігання, перевезення, пересилання з метою збуту, а також безпосередньо їх використання чи збут.

Придбання – це отримання винним підроблених документів будь-яким способом (купівля, отримання в обмін на інші предмети, прийняття як оплати за надані послуги або виконану роботу, одержання як подарунку або оплати боргу тощо). Видається, що слід підтримати та розповсюдити на аналізований склад кримінального правопорушення позицію, яка висловлюється щодо придбання підроблених грошей: особа має усвідомлювати справжній характер набутих нею предметів і робить це для того, щоб надалі використати їх [55, с. 46].

Під зберіганням підроблених документів на переказ потрібно розуміти умисні дії, пов'язані із перебуванням цих предметів у володінні винного (він може тримати їх при собі, у будь-якому приміщенні, сховищі тощо). Перенесення фальшивих документів є однією з форм зберігання. Ані час, ані місце зберігання таких підроблених документів, чи є особа, яка їх зберігає, їх власником, не впливає на кваліфікацію за ст. 200 КК України.

Перевезення документів на переказ полягає в переміщенні їх транспортом (наземним, водним, повітряним) з одного місця в інше як у межах території України, так і за цими межами. Для кваліфікації не мають значення, ані визнання особи власником чи користувачем транспортного засобу, ані спосіб перевезення, ані відстань, на яку вона здійснюється.

Пересилання, на відміну від перевезення, це переміщення відповідних предметів шляхом відправлення поштою, багажем, кур'єром або іншим способом з одного місця в інше. Об'єктивна сторона відповідного кримінального правопорушення в цій формі буде наявна з моменту відправлення документу на переказ незалежно від того, отримав його адресат чи ні.

Збут – це оплатне або безоплатне умисне відчуження підроблених документів на переказ незалежно від способу (використання як засобу платежу, продаж, обмін, дарування, передача у борг або у рахунок погашення боргу, програш в азартних іграх, використання як предмета застави тощо). Не належать до збуту випадки, коли особа, яка володіє підробкою, в силу тих чи інших обставин (викрадення, викидання) втрачає їх.

Під використанням підроблених документів на переказ треба розуміти вчинення з їх допомогою різноманітних незаконних дій – здійснення переказу грошей неналежним ініціатором, одержання грошей у готівковій формі, проведення оплати за придбаний товар тощо [55, с. 88].

Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 200 КК України, побудоване як формальний склад і визнається закінченим з моменту вчинення будь-якої з дій, які складають його об'єктивну сторону.

Об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 205¹ КК України, полягає в двох альтернативних діях: 1) внесення в документи, які відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи або фізичної особи-підприємця, завідомо неправдивих відомостей; 2) умисне подання для проведення такої реєстрації документів, які містять завідомо неправдиві відомості.

Проведення державної реєстрації юридичних осіб або фізичних осіб-підприємців регулюється розділом IV ЗУ «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» [131].

Вище вже висловлювалася позиція про надмірність кримінально-правового втручання в сферу державної реєстрації юридичних осіб або фізичних осіб-підприємців взагалі (тобто достатньо цивільно-правових та адміністративних

засобів для захисту відповідних відносин), крім того, ступінь небезпечності цього діяння є вкрай перевищеною. По-перше, подання неправдивих або підроблених документів для реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців саме по собі не має обов’язкового наслідку проведення такої реєстрації, а отже не заподіює шкоди охоронюваним відносинам. По-друге, в певних випадках це діяння можна розглядати як готування до вчинення інших кримінальних правопорушень, наприклад, шахрайства з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК України), протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації (ст. 206² КК України), легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 209 КК України). По-третє, правопорушення вважається закінченим з моменту подання таких документів, проведення реєстрації або інші негативні наслідки залишаються поза межами складу цього «злочину» (як основного, так само і кваліфікованого). Крім того, відповідні дії повністю охоплюються складом кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 358 КК України (а інколи й іншими частинами цієї статті). Як наслідок, вважаємо, що ст. 205¹ має бути виключена з КК України.

Суспільна небезпечність умисного порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення полягає в тому, що вчинення відповідних діянь створює умови для подальшої легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, терористичної діяльності та діяльності, пов’язаної з розповсюдженням зброї масового знищення. Для протидії зазначеним явищам ЗУ від 06.12.2019 р. «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» передбачено здійснення фінансового моніторингу, тобто сукупності заходів, що вживаються суб’єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії, що включають проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу (п. 66 ст. 1 ЗУ) [134].

Згідно зі ст. 6 ЗУ існуюча система фінансового моніторингу складається з первинного та державного рівнів. Суб'єктами первинного фінансового моніторингу є: 1) банки, страховики (у тому числі під час здійснення діяльності з перестрахування), страхові (перестрахові) брокери, кредитні спілки, ломбарди та інші фінансові установи; 2) оператори платіжних систем; 3) професійні учасники організованих товарних ринків; 4) професійні учасники ринків капіталу, крім осіб, які провадять діяльність з організації торгівлі фінансовими інструментами; 5) оператори поштового зв'язку, які надають фінансові платіжні послуги та/або послуги поштового переказу, та/або послуги із здійснення валютних операцій; 6) філії або представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності, що надають фінансові послуги на території України; 7) спеціально визначені суб'єкти первинного фінансового моніторингу (крім осіб, які надають послуги в рамках трудових правовідносин): а) суб'єкти аудиторської діяльності; б) бухгалтери, суб'єкти господарювання, що надають послуги з бухгалтерського обліку; в) суб'єкти господарювання, що здійснюють консультування з питань оподаткування; г) адвокатські бюро, адвокатські об'єднання та адвокати, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально; ґ) нотаріуси; д) суб'єкти господарювання, що надають юридичні послуги; е) особи, які надають послуги щодо створення, забезпечення діяльності або управління юридичними особами, трастами та іншими утвореннями без статусу юридичної особи; є) суб'єкти господарювання, що надають посередницькі послуги та/або консультаційні послуги під час здійснення операцій з нерухомим майном; ж) суб'єкти господарювання, які здійснюють торгівлю за готівку дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням та виробами з них; з) суб'єкти господарювання, які проводять лотереї та/або азартні ігри; и) суб'єкти господарювання, які здійснюють торговельну діяльність культурними цінностями та/або надають посередницькі послуги в такій діяльності; 8) постачальник послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів; 9) інші юридичні особи, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, але надають окремі фінансові послуги.

Суб'єктами державного фінансового моніторингу є НБУ, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, Міністерство юстиції України, НКЦПФР, Міністерство цифрової трансформації України та спеціально уповноважений орган.

Склад кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 209¹ КК України, сформульований як матеріальний та його об'єктивна сторона характеризується:

- діянням у виді неподання, несвоєчасного подання або подання недостовірної інформації про фінансові операції, що відповідно до Закону підлягають фінансовому моніторингу, центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;
- наслідками – заподіянням істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам чи інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб;
- причинним зв'язком між зазначеними діянням і наслідками.

Неподанням інформації спеціально уповноваженому органу є (ст. 33 ЗУ):

1) неподання суб'єктом первинного фінансового моніторингу інформації у випадках, передбачених законодавством у сфері запобігання та протидії, що призвело до відсутності на обліку у спеціально уповноваженого органу належним чином оформленого та поданого зазначеним суб'єктом повідомлення;

2) неподання суб'єктом первинного фінансового моніторингу інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, або додаткової інформації після отримання від спеціально уповноваженого органу повідомлення з ненульовими кодами помилок за окремими фінансовими операціями, або в цілому щодо наданого таким суб'єктом повідомлення про фінансову операцію, що підлягає фінансовому моніторингу, або про помилку під час опрацювання іншої

інформації, що призвело до відсутності на обліку у спеціально уповноваженого органу належним чином оформленого та поданого зазначеним суб'єктом повідомлення;

3) подання суб'єктом первинного фінансового моніторингу неналежним чином оформленого повідомлення після отримання від спеціально уповноваженого органу повідомлення з ненульовими кодами помилок за окремими фінансовими операціями або в цілому щодо наданого таким суб'єктом повідомлення про фінансову операцію, що підлягає фінансовому моніторингу, або про помилку під час опрацювання іншої інформації, що призвело до відсутності на обліку у спеціально уповноваженого органу належним чином оформленого та поданого зазначеним суб'єктом повідомлення;

4) неподання підприємством, установою, організацією, що не є суб'єктом первинного фінансового моніторингу, ліквідатором (крім Фонду гарантування вкладів фізичних осіб), уповноваженою особою Фонду гарантування вкладів фізичних осіб або державним органом інформації у випадках, передбачених законодавством у сфері запобігання та протидії.

Несвоєчасне подання інформації може мати місце у випадку (ст. 34 ЗУ):

1) подання суб'єктом первинного фінансового моніторингу інформації з порушенням строків, передбачених законодавством у сфері запобігання та протидії;

2) подання суб'єктом первинного фінансового моніторингу належним чином оформленого повідомлення з порушенням строків, передбачених Законом, після отримання від спеціально уповноваженого органу повідомлення з ненульовими кодами помилок за окремими фінансовими операціями або в цілому щодо наданого таким суб'єктом повідомлення про фінансову операцію, що підлягає фінансовому моніторингу, або про помилку під час опрацювання іншої інформації;

3) подання суб'єктом первинного фінансового моніторингу належним чином оформленого повідомлення після послідовного отримання від спеціально уповноваженого органу трьох і більше повідомлень з ненульовими кодами помилок за окремими фінансовими операціями або в цілому щодо поданого таким

суб'єктом повідомлення про фінансову операцію, що підлягає фінансовому моніторингу, або про помилку під час опрацювання іншої інформації, крім випадків, якщо така інформація подана спеціально уповноваженому органу без порушення строків, установлених законодавством у сфері запобігання та протидії;

4) подання підприємством, установою, організацією, що не є суб'єктом первинного фінансового моніторингу, ліквідатором (крім Фонду гарантування вкладів фізичних осіб), уповноваженою особою Фонду гарантування вкладів фізичних осіб або державним органом інформації з порушенням строків, передбачених законодавством у сфері запобігання та протидії.

Подання недостовірної інформації полягає в наданні інформації у строки та в порядку, передбаченому Законом, але такої, що містить відомості, які не відповідають дійсності.

Обов'язковою ознакою умисного порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення є заподіяння істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам чи інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб, яка може полягати у заподіянні шкоди життю, здоров'ю, власності тощо внаслідок вчинення терористичного акту, що стало можливим через несвоєчасне виявлення факту його фінансування, неможливість відшкодування шкоди, заподіяної при вчиненні предикатного злочину, анулювання ліцензії або іншого спеціального дозволу на право провадження юридичною особою – суб'єктом первинного фінансового моніторингу певних видів діяльності, що є наслідком неправомірних дій службових осіб – суб'єктів цього кримінального правопорушення, тощо [91, с. 296]. Поняття «істотна шкода» є оціночним і визначається в кожному конкретному випадку залежно від обставин вчиненого діяння.

Оскільки склад аналізованого кримінального правопорушення є матеріальним, обов'язково підлягає встановленню причинного зв'язку між порушенням законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню)

доходів та суспільно небезпечними наслідками у вигляді істотної шкоди правам та інтересам окремих суб'єктів. Видається, що встановлення такого причинного зв'язку є складним процесом, оскільки сам факт порушення законодавства (неподання інформації або подання недостовірної інформації) навряд чи здатен заподіяти шкоду правоохоронюваним інтересам.

Відсутність зазначених суспільно небезпечних наслідків або причинного зв'язку між передбаченим ч. 1 ст. 209¹ КК України діянням і наслідками виключає відповідальність за це кримінальне правопорушення, а за наявності необхідних підстав винні підлягають адміністративній відповідальності за ст. 166⁹ КУпАП «Порушення законодавства щодо запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» або ст. 188³⁴ КУпАП «Невиконання законних вимог посадових осіб суб'єктів державного фінансового моніторингу». Аналіз санкції ч. 1 ст. 209¹ КК України (штраф від 1000 до 3000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або пробачийний нагляд на строк до 3 років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років) та санкції ст. 166⁹ КУпАП (штраф від 300 до 2000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян) свідчить, що законодавець суттєво не розрізняє суспільну небезпечність аналізованого діяння у випадку заподіяння наслідків та без них, а отже можна вести мову про виключення ч. 1 ст. 209¹ КК України.

Крім того, аналіз кримінального законодавства зарубіжних країн, проведений в підрозділі 1.3 роботи, дозволив зробити висновок, що в більшості країн дії, пов'язані з порушенням законодавства щодо фінансового моніторингу розглядаються як складова частина дій, спрямованих на легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, оскільки такі дії є фактично приховуванням кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України.

Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності охоплює собою п'ять самостійних складів кримінальних правопорушень, передбачених різними частинами ст. 220¹ КК України:

1) внесення керівником або іншою службовою особою банку до бази даних про вкладників завідомо неправдивих відомостей (ч. 1);

2) внесення керівником або іншою службовою особою банку у звітність, яка подається до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, завідомо неправдивих відомостей (ч. 3);

3) умисне пошкодження або знищення керівником або іншою службовою особою банку бази даних про вкладників або 4) вчинення дій, що унеможливають ідентифікацію вкладника за інформацією, наявною у базі даних про вкладників, або 5) вчинення дій, наслідком яких є незаконне збільшення суми витрат Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, пов'язаних з виведенням банку з ринку, або унеможливають початок здійснення виплат коштів вкладникам неплатоспроможного банку відповідно до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» (ч. 4).

Порядок формування бази даних вкладників, а також особливості її ведення регулюються Правилами формування та ведення баз даних про вкладників, затвердженими рішенням Виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 09.07.2012 р. № 3 [137]. Правовий статус Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, а також порядок його наповнення та функціонування регулюються ЗУ «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» [153].

Склади кримінальних правопорушень, передбачених ст. 220¹ КК України, є формальними, тобто такими, що не пов'язують кримінальну відповідальність із заподіянням фактичної шкоди. Виключення становить вчинення дій, наслідком яких є незаконне збільшення суми витрат Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, пов'язаних з виведенням банку з ринку, але через невизначеність розміру такого «незаконного збільшення» розмір заподіяної шкоди залишається оціночним поняттям.

Внесення завідомо неправдивих відомостей є одним з видів службового підроблення, які на сьогодні кваліфікуються за ст. 366 КК України «Службове підроблення», отже поява спеціальної норми є прикладом надмірної криміналізації. Крім того, «вчинення дій, наслідком яких є незаконне збільшення суми витрат

Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, пов'язаних з виведенням банку з ринку» є кримінальними правопорушеннями проти власності та на сьогодні кваліфікуються залежно від конкретних обставин за іншими статтями КК України (наприклад, ст. 190 «Шахрайство» або ст. 191 «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем»), що також свідчить про зайвість існування відповідної норми.

Під фальсифікацією фінансових документів та звітності фінансової організації (ст. 220² КК України) законодавець розуміє внесення змін до документів або реєстрів бухгалтерського обліку або внесення у звітність фінансової установи завідомо неповних або недостовірних відомостей про угоди, зобов'язання, майно установи, у тому числі яке перебуває в довірчому управлінні, чи про фінансовий стан установи, чи підтвердження такої інформації, надання такої інформації Національному банку України, опублікування чи розкриття такої інформації в порядку, визначеному законодавством України. Зазначені в назві статті приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи не є формами діянь або суспільно небезпечними наслідками, тобто ознаками об'єктивної сторони, а є метою вчинення відповідних фальсифікацій, тобто ознаками суб'єктивної сторони.

Вчинення відповідних дій з фальсифікації не потребує настання суспільно небезпечних наслідків, тобто склад кримінального правопорушення є формальним. Відповідні дії також підпадають під ознаки загальних норм про підроблення, що може слугувати підставою для їх виключення з КК України.

Шахрайство з фінансовими ресурсами визначається як надання завідомо неправдивої інформації органам державної влади, органам влади АРК чи органам місцевого самоврядування, банкам або іншим кредиторам з метою одержання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків у разі відсутності ознак кримінального правопорушення проти власності (ст. 222 КК України).

Суспільна небезпека даного кримінального правопорушення полягає у порушенні встановленого законодавством порядку кредитування, фінансування і оподаткування господарської діяльності, заподіянні майнової шкоди державі,

банкам, іншим кредиторам. Оскільки внаслідок незаконного отримання і використання податкових пільг державний і місцевий бюджети, державні цільові фонди зазнають значних майнових втрат, шахрайство з фінансовими ресурсами порушує не лише фіскальну, а й регулюючу функцію податків, підриває притаманний для ринкової економіки принцип добросовісної конкуренції. Діяння, спрямовані на незаконне одержання банківських кредитів, порушують нормальне функціонування фінансово-кредитної системи, знижують її ефективність як важливого джерела фінансування економічного росту і виконання соціальних програм, позбавляють фінансової допомоги тих суб'єктів господарської діяльності, які її насправді потребують і намагаються отримати у належному порядку [55, с. 645-646].

Об'єктивна сторона аналізованого кримінального правопорушення полягає в активній поведінці – у наданні відповідним суб'єктам завідомо неправдивої інформації з метою одержання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків. У випадку пасивної поведінки – приховуванні інформації, яку особа зобов'язана була повідомити на підставі закону чи договору, – кримінальна відповідальність за ст. 222 КК України виключається.

Описово-бланкетний характер диспозиції ст. 222 КК України вимагає звернення до фінансового законодавства, де розкривається зміст тих спеціальних термінів, які використовуються законодавцем. Субсидія (лат. *subsidium* – допомога, підтримка) – фінансова або інша підтримка державними органами виробництва, переробки, продажу, транспортування, експорту, споживання конкретного товару, завдяки якій суб'єкт господарсько-правових відносин одержує пільги (прибутки). Субсидія – це грошова допомога, що надається державою за рахунок коштів бюджету, а також спеціальних фондів юридичним особам, місцевим державним органам, іншим державам [170, с. 467]. Субвенція (від лат. *subvenio* – приходжу на допомогу) – міжбюджетні трансферти для використання на певну мету в порядку, визначеному органом, який прийняв рішення про надання субвенції (п. 48 ст. 2 Бюджетного кодексу України) [19]. Дотація (від лат. *dotatio* – дар, пожертва) – це безвідплатна, безповоротна допомога з бюджету вищого рівня бюджету нижчого,

яка не має цільового характеру та надається у випадку перевищення видатків над доходами [170, с. 182]. Кредит (лат. *creditum* – позика, від *credo* – вірю, довіряю) – це кошти, що надаються у тимчасове користування фінансовою установою в розмірі та на умовах, що передбачаються відповідними нормативно-правовими актами [170, с. 251]. Пільги щодо податків (податкові пільги) встановлюються відповідно до Податкового кодексу України уповноваженими органами державної влади або місцевого самоврядування [116] та полягають у повному або частковому звільненні від сплати податку залежно від особливостей платника податку або характеру здійснюваної ним діяльності [55, с. 651].

Об’єктивну сторону цього кримінального правопорушення характеризують незаконні дії – надання неправдивої інформації органам державної влади, органам влади АРК чи органам місцевого самоврядування, банкам або іншим кредиторам. Надання неправдивої інформації спрямоване на введення отримувачів такої інформації в оману для незаконного одержання в такий спосіб субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків. Фактичне одержання цих ресурсів чи пільг не є обов’язковим для об’єктивної сторони цього кримінального правопорушення. Одержання таких преференцій слід враховувати при встановленні наслідків кримінального правопорушення, що має значення для кваліфікації за ч. 2 цієї статті.

За конструкцією об’єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 222 КК України, він належить до формальних, тобто визнається закінченим з моменту подання конкретному адресату відповідної інформації незалежно від того, чи вдалося винному отримати той чи інший фінансовий ресурс, чи заподіяно реальної майнової шкоди. На цьому наголошує й ВСУ в постанові Пленуму № 15 від 08.10.2004 р., де зазначає, що «надання платником податків завідомо неправдивої інформації про наявність пільг з оподаткування чи з метою їх одержання за відсутності відповідних підстав слід кваліфікувати за ч. 1 ст. 222 КК (п. 16)» [132], отже шахрайство з фінансовими ресурсами в частині податкових пільг визнається закінченим з моменту подання особою завідомо неправдивої інформації незалежно від того, чи вдалося винному

у такий спосіб ухилитися від сплати податків. Слід погодитись з точкою зору В.Р. Мойсика про доцільність встановлення кримінальної відповідальності за шахрайство з фінансовими ресурсами з моменту отримання таких ресурсів, а не з моменту подання відповідної інформації [100, с. 4, 10, 16].

Відповідальність за ст. 222 КК України настає тільки за умови відсутності ознак кримінального правопорушення проти власності. Відповідно до ст. 190 КК України шахрайство визначається як заволодіння чужим майном або придбанням права на майно шляхом обману чи зловживання довірою. У зв'язку з цим у п. 17 постанови Пленуму ВСУ від 06.11.2009 р. № 10 «Про судову практику у справах про злочини проти власності» вказується: «обман (повідомлення потерпілому неправдивих відомостей або приховування певних обставин) чи зловживання довірою (недобросовісне використання довіри потерпілого) при шахрайстві застосовується винною особою з метою викликати у потерпілого впевненість у вигідності чи обов'язковості передачі їй майна або права на майно. Обов'язковою ознакою шахрайства є добровільна передача потерпілим майна чи права на майно» [155]. Зміст поняття «шахрайство», який законодавець вклав у склад кримінального правопорушення «Шахрайство з фінансовими ресурсами», є значно вужчим, ніж зміст шахрайства як форми заволодіння чужим майном (ст. 190 КК України) [52, с. 92].

Головними критеріями розмежування кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 222 і 190 КК України, є спрямованість умислу та момент його виникнення, про що мова буде йти в підрозділі 2.2 роботи. Але, крім того, шахрайство в контексті ст. 222 КК України є значно вужчим поняттям і за формою: мова йде тільки про надання завідомо неправдивої інформації, що є фактично лише окремим різновидом обману.

Об'єктивну сторону підроблення документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів (ст. 223¹ КК України), характеризують: 1) дії – внесення в документи, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів, завідомо неправдивих відомостей; 2) наслідок – значна матеріальна шкода інвесторові в цінні папери; 3) причинний зв'язок між діями та наслідком. Внесення в документи

завідомо неправдивих відомостей може здійснюватися під час їх складання (виготовлення) чи затвердження, або виражатися в підробленні вже виготовленого документа (виправленні чи внесенні нового тексту, зміні чи поставленні нового підпису тощо). Матеріальна шкода, заподіяна інвесторові в цінні папери, вважається значною, якщо вона в двадцять і більше разів перевищує нмдг (згідно з приміткою до ст. 223¹ КК України). Така шкода може бути завдана одному або декільком інвесторам та виражатися у втраті інвестованих грошових коштів унаслідок банкрутства емітента цінних паперів чи фактичного знецінення цінних паперів після розкриття недостовірної інформації тощо. Кримінальне правопорушення вважається закінченим з моменту настання наслідку – значної матеріальної шкоди інвесторові в цінні папери. Оскільки в інших випадках заподіяння шкоди інвесторові розмір заподіяних збитків, встановлений КК України, є значно більшим (500 нмдг, 30 000 нмдг), за умови залишення відповідної норми в тексті КК України (хоча вона також передбачає діяння, які повністю охоплюються спеціальним нормами КК України – *прим. авт.*) доцільно збільшити поріг настання кримінальної відповідальності.

Об'єктивну сторону приховування інформації про діяльність емітента (ст. 232² КК України) характеризують: 1) діяння – ненадання інвестору в цінні папери (у тому числі акціонеру) на його письмовий запит інформації про діяльність емітента в межах, передбачених законом, або надання йому недостовірної інформації; 2) наслідок – матеріальна шкода у значному розмірі, заподіяна інвестору в цінні папери (у тому числі акціонеру); 3) причинний зв'язок між діянням та наслідком.

Основні вимоги щодо порядку та меж розкриття інформації емітентами цінних паперів містяться у розділі IX ЗУ «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» [152]. Згідно зі ст. 124 ЗУ учасники ринків капіталу та професійні учасники організованих товарних ринків зобов'язані розкривати регульовану інформацію відповідно до вимог, в обсязі та строки, встановлені цим Законом та нормативно-правовими актами НКЦПФР. До видів інформації, яка підлягає розкриттю, зокрема, належать регулярна (річна та квартальна) інформація про

фінансово-господарську діяльність емітента (ст. 126) й особлива інформація про емітента (ст. 128). Сам порядок розкриття такої інформації встановлений Положенням про розкриття інформації емітентами цінних паперів, а також особами, які надають забезпечення за такими цінними паперами, яке затверджене рішенням НКЦПФР від 06.06.2023 р. № 608 [118].

Ненадання інвестору в цінні папери (у тому числі акціонеру) на його письмовий запит інформації про діяльність емітента в межах, передбачених законом, може виражатися: а) у бездіяльності – ненаданні інформації у встановлений законодавством строк; б) у змішаній формі поведінки – наданні письмової відповіді, у якій відсутня певна інформація, про яку запитував інвестор і яку емітент був зобов'язаний і міг надати. Надання інвестору в цінні папери (у тому числі акціонеру) недостовірної інформації про діяльність емітента характеризується тим, що: а) така інформація надається не будь-яким чином, а саме як відповідь на письмовий запит інвестора; б) така відповідь містить певні відомості про діяльність емітента, які не відповідають дійсності.

Інвестори у фінансові інструменти – це фізичні та юридичні особи, у тому числі фізичні особи-іноземці та іноземні юридичні особи, які набули права власності на фінансові інструменти з метою отримання доходу від вкладених коштів та/або збереження вартості вкладених активів, та/або набуття відповідних прав, що надаються власнику фінансових інструментів відповідно до законодавства, або в межах виконання повноважень щодо державного управління у відповідній сфері, або які є сторонами деривативних контрактів (ст. 4 ЗУ) [152].

Матеріальна шкода інвестору в цінні папери (у тому числі акціонеру) вважається заподіяною у значному розмірі, якщо її розмір у 500 і більше разів перевищує неоподаткованих мінімумів доходів громадян (згідно з приміткою до ст. 232² КК України). Така шкода може бути завдана одному або декільком інвесторам та виражатися у повній або частковій втраті інвестованих грошових коштів унаслідок банкрутства емітента цінних паперів, фактичного знецінення цінних паперів, вчинення на підставі отриманої недостовірної інформації економічно збиткових дій із цінними паперами тощо. Відсутність узгодженості та системності

при внесенні змін до кримінального законодавства призвело до ситуації, коли вказівка на значний розмір матеріальної шкоди, яка має бути заподіяна інвесторові в цінні папери, передбачена в двох нормах КК України: примітка до ст. 232², де вона становить 500 і більше нмдг, та примітка 1 до ст. 222², де вона становить 30 000 і більше нмдг. Відповідні зміни (поява ст. 222² КК України з приміткою) відбулися на підставі ЗУ від 19.06.2020 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів» [127], тому, оскільки вони є «свіжішими», застосуванню підлягає примітка до ст. 222² КК України. Хоча, звісно, якщо законодавець вважав за потрібне збільшити поріг кримінально-караної шкоди при порушенні прав емітента, слід було вносити зміни до примітки до ст. 232² КК України. Відсутність судової практики за вказаною нормою (що опосередковано свідчить про питання щодо доцільності її існування – *прим. авт.*) також не дає можливості перевірити правильність наших припущень.

Кримінальне правопорушення вважається закінченим із моменту настання наслідку – значної матеріальної шкоди інвестору в цінні папери (у тому числі акціонеру). При кваліфікації потребує особливої уваги встановлення наявності причинного зв'язку як обов'язкової ознаки цього кримінального правопорушення. Зокрема, при ненаданні певної інформації потрібно встановити, що якщо б вона була надана, то це створювало для інвестора реальну можливість урахувати цю інформацію у своїй поведінці на ринку цінних паперів і уникнути матеріальної шкоди. При наданні недостовірної інформації сам зміст цієї інформації зумовлює прийняття інвестором неправильних рішень і таким чином дії винного спричиняють матеріальну шкоду інвестору.

Другу групу утворюють кримінальні правопорушення, пов'язані зі збиранням та використанням (розголошенням) інформації з обмеженим доступом, до яких належать:

- розголошення таємниці фінансового моніторингу (ч. 2 ст. 209¹ КК України);
- незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231 КК України);

- розголошення комерційної, банківської таємниці або професійної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках (ст. 232 КК України);
- незаконне використання інсайдерської інформації (ст. 232¹ КК України);
- незаконне використання інсайдерської інформації щодо оптових енергетичних продуктів (ст. 232³ КК України).

Суспільна небезпека цих кримінальних правопорушень пов'язана з тим, що вони є проявом недобросовісної конкуренції, завдають шкоди інтересам учасників ринкових відносин, негативним чином впливають на науково-технічний прогрес і стабільність господарського обороту, позбавляють суб'єктів господарської діяльності стимулів вдосконалювати форми і методи ведення своєї діяльності, впевненості в захищеності відомостей, які утворюють певний вид таємниці тощо. У ЗУ від 07.06.1996 р. «Про захист від недобросовісної конкуренції» до дій, що суперечать правилам, торговим та іншим чесним звичаям у підприємницькій діяльності, віднесені, зокрема, неправомірне збирання комерційної таємниці (ст. 16), розголошення комерційної таємниці (ст. 17), схилення до розголошення комерційної таємниці (ст. 18) і неправомірне використання комерційної таємниці (ст. 19) [138].

Саме власник інформації має право здійснювати будь-які законні дії щодо неї, призначати особу, яка здійснює володіння, використання і розпорядження інформацією, визначати правила її обробки та доступ до неї, а також встановлювати інші умови. Нормативне вирішення питань зберігання, захисту, використання та розкриття інформації, що становить професійну таємницю, належать до компетенції НКЦПФР. Професійні учасники ринків капіталу та організованих товарних ринків під час провадження ними професійної діяльності або органи державної влади, юридичні та фізичні особи, які під час виконання своїх функцій, визначених законом, безпосередньо чи опосередковано отримали в установленому законом порядку інформацію, що становить професійну таємницю, зобов'язані забезпечити збереження такої інформації, не розголошувати і не використовувати її у своїх інтересах або інтересах третіх осіб (ст. 135 ЗУ від 23.02.2006 р. № 3480-IV) [152].

Таємниця може фіксуватися на будь-яких матеріальних носіях (папір, флешка, плівка тощо), але деякі відомості, що складають таку таємницю, в принципі не можуть бути зафіксовані на матеріальних носіях.

Кримінальна відповідальність встановлена за наступні дії з таємницею:

1) дії, спрямовані на отримання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231 КК України);

2) незаконне використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю, якщо це спричинило істотну шкоду суб'єкту господарювання (ст. 231 КК України); порушення заборони використання інсайдерської інформації, якщо це призвело до отримання особою, яка вчинила зазначені дії, чи третіми особами необґрунтованого прибутку в значному розмірі, або уникнення особою, яка вчинила зазначені дії, чи третіми особами значних збитків, або якщо це заподіяло значну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб (ч. 1 ст. 232¹ КК України); вчинення з використанням інсайдерської інформації на власну користь або на користь інших осіб правочинів, спрямованих на придбання або відчуження (заміну сторін) фінансових інструментів, яких стосується інсайдерська інформація, якщо це призвело до отримання особою, яка вчинила зазначені дії, чи третіми особами необґрунтованого прибутку в значному розмірі, або уникнення учасником ринків капіталу чи третіми особами значних збитків, або якщо це заподіяло значну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб (ч. 2 ст. 232¹, ч. 2 ст. 232³ КК України); незаконне розкриття, передача або надання доступу до інсайдерської інформації, а також надання рекомендацій іншим особам щодо купівлі або продажу оптових енергетичних продуктів на основі інсайдерської інформації, якою дана особа володіє, якщо це призвело до отримання особою, яка вчинила зазначені дії, чи третіми особами необґрунтованого прибутку в значному розмірі, або уникнення учасником оптового енергетичного ринку чи третіми особами значних збитків, або якщо це заподіяло значну шкоду охоронюваним

законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб (ч. 1 ст. 232³ КК України);

3) розголошення таємниці фінансового моніторингу та пов'язаної з цим інформації, якщо такі дії заподіяли істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам чи інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб (ч. 2 ст. 209¹ КК України); умисне розголошення комерційної, банківської таємниці та професійної таємниці, яке завдало істотної шкоди суб'єкту господарювання (ст. 232 КК України).

Під діями, спрямованими на отримання відомостей, що становлять комерційну¹ або банківську таємницю, слід розуміти пошук і добування будь-яким, в тому числі протиправним, способом відповідних відомостей. Це може бути, наприклад, викрадення відповідних документів або предметів, ознайомлення з ними, їх купівля або придбання шляхом застосування насильства, погроз, заподіяння шкоди, прослуховування розмов, перлюстрація кореспонденції, візуальне спостереження, проникнення до комп'ютерних систем, підкуп працівників тощо.

Формулювання, використане в ст. 231 КК України, – «дії, спрямовані на отримання», – вказують на цілеспрямовану поведінку винної особи, що дає підстави стверджувати, що особа, яка випадково знайшла або іншим чином дізналася комерційну або банківську таємницю та не має на меті їх використати, не повинна підлягати кримінальній відповідальності за ст. 231 КК України.

Щодо моменту визнання аналізованого кримінального правопорушення закінченим склалися дві протилежні точки зору. На думку О.Е. Радутного цей склад кримінального правопорушення належить до матеріальних, що підтверджується наступним: 1) вживання в тексті ст. 231 КК України сполучника «а також»; 2) визнання незаконного збирання комерційної таємниці, якщо це не спричинило істотної шкоди, адміністративним проступком, передбаченим ст. 164³ КпАП [72]. Вчений розглядає діяння, описане у ст. 231 КК України, як єдиний злочин з

¹ Відповідні дії щодо комерційної таємниці прийнято називати «комерційним шпигунством».

альтернативними ознаками, момент закінчення якого є однаковою незалежно від того, вчинені дії, спрямовані на отримання певних відомостей, чи ці відомості вже використані [158, с. 106-107].

Іншої точки зору притримується О.О. Дудоров, який вважає, що склад кримінального правопорушення у формі дій, спрямованих на отримання відповідних відомостей, побудований як усічений і визнається закінченим з моменту вчинення таких дій. На визнання даного кримінального правопорушення закінченим не впливає те, чи вдалося винному фактично заволодіти комерційною або банківською таємницею, чи використала зацікавлена особа відповідну інформацію, як і те, чи спричинило це істотну шкоду суб'єкту господарської діяльності [55, с. 784]. Такої точки зору дотримуються й інші науковці [91, с. 375].

Неправомірним використанням комерційної таємниці є впровадження у виробництво або врахування під час планування чи здійснення господарської діяльності без дозволу уповноваженої на те особи відомостей, що становлять відповідно до законодавства України комерційну таємницю (ст. 19 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції») [138]. Таким же чином можуть незаконно використовуватися відомості, що становлять банківську таємницю.

При встановленні незаконності цієї дії необхідно звертатися до законодавчих положень, на підставі яких фактично існують режими комерційної та банківської таємниць і якими вони визначаються. У ст. 231 КК України передбачається відповідальність за такі порушення цих правових режимів, які заподіюють істотну шкоду лише суб'єкту господарської діяльності. Саме цей аспект визначає характер та ступінь суспільної небезпечності цих дій, яка, у свою чергу, зумовила використання законодавцем конструкції матеріального складу кримінального правопорушення (обов'язкове настання наслідку) для другої форми вчинення цього злочину. Крім того, оскільки у цих випадках ідеться лише про порушення певного порядку використання комерційної або банківської таємниці, то з цього випливає ще один висновок – про неможливість кваліфікації за ст. 231 КК України дій, у яких відсутні ознаки порушення такого порядку, наприклад використання таких відомостей при вчиненні вимагання (ст. 189 КК України) чи деяких інших

злочинних дій. Не охоплюється другою формою і таке використання зазначених відомостей, яке заподіяло істотну шкоду не суб'єкту господарської діяльності, а іншій юридичній або фізичній особі або суспільству чи державі [91, с. 376-377].

Розголошення таємниці – це ознайомлення іншої особи без згоди особи, уповноваженої на те, з відомостями, що відповідно до чинного законодавства України становлять комерційну, банківську або професійну таємницю, особою, якій ці відомості стали відомі під час виконання нею професійної або службової діяльності. Інакше кажучи, розголошення таємниці означає, що особа, яка зобов'язана зберігати відповідну інформацію в таємниці, незаконно (тобто без згоди власника інформації або іншої уповноваженої особи) ознайомлює з нею сторонніх осіб або своєю поведінкою створює умови, які надають можливість стороннім особам ознайомитись з відповідними відомостями [55, с. 788].

Способи розголошення таємниці можуть бути різними і на кваліфікацію за ст. 232 КК України не впливають: усно, письмово, із застосуванням засобів зв'язку, передача документів або предметів, повідомлення у засобах масової інформації, наукових статтях, виступах, ознайомлення хоча б однієї сторонньої особи з відповідними документами чи предметами, умисне створення умов для такого ознайомлення, у тому числі шляхом бездіяльності, тощо.

Незаконне використання комерційної або банківської таємниці, а також розголошення всіх видів таємниць, є кримінально караними тільки за умови заподіяння такими діями істотної шкоди суб'єкту господарювання. Питання про наявність або відсутність істотної шкоди (оціночне поняття) вирішується у кожному конкретному випадку з урахуванням розміру завданих збитків, фінансового становища суб'єкта господарювання, сприйняття ним заподіяної шкоди тощо. Істотна шкода може бути як матеріальною, так і нематеріальною (наприклад, у вигляді заподіяння шкоди діловій репутації, зниження авторитету, звільнення працівників тощо). Конкретно істотною шкодою можуть бути збитки від зниження обсягів реалізації товарів, невиконання договірних зобов'язань, розірвання партнерських відносин або від вимушеного зниження цін на товари (послуги), фінансування витрат, пов'язаних з відверненням шкідливих наслідків

використання комерційної таємниці конкурентами або банківської таємниці, перепрофілюванням виробництва, запровадженню нових технологій, захистом прав і інтересів суб'єкта господарювання в суді тощо.

Диспозиції норм про кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності, предметом яких є інформація, носять бланкетний характер. Так, на результативність кримінально-правової протидії інсайдерським зловживанням, здійснюваної на підставі ст. 232¹ КК України, негативним чином впливала у тому числі та обставина, що у прийнятому у 2006 р. рішенні Державної комісії з цінних паперів і фондового ринку «Про визначення інформації, яка належить до інсайдерської» закріплювався занадто вузький перелік відповідних відомостей.

Основний безпосередній об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 232³ КК України, визначається як встановлений порядок ціноутворення (правомірне ціноутворення) на оптових енергетичних ринках [8, с. 5]. Такий висновок робиться на підставі того, що ст. 232³ КК України була введена одночасно зі ст. 222² КК України «Маніпулювання на енергетичному ринку», а головним призначенням цих ринків є купівля-продаж оптових енергетичних продуктів, отже основною метою відповідних зловживань учасників ринку є незаконний вплив на ціну того чи іншого оптового енергетичного продукту. Як зазначає Д.В. Каменський, «ключовою ознакою маніпулювання виступає саме штучний контроль за цінами... Маніпулювання загалом можна інтерпретувати як дію будь-якого учасника або групи учасників, спрямовану на встановлення штучного контролю за цінами, що охоплює покупку і продаж цінних паперів (в аналізованому випадку – оптових енергетичних продуктів) із метою створення фальшивої або такої, що вводить в оману, видимості активної торгівлі або з метою підняти чи знизити ціну для того, щоб спонукати інших учасників ринку вчинити певні дії, купити або продати цінний папір (оптовий енергетичний продукт), що, своєю чергою, призводить до цілеспрямованої зміни курсової ціни фондового інструмента щодо її нормального показника» [67, с. 580].

Вчені звертають увагу на відсутність законодавчої дефініції поняття «незаконне використання інсайдерської інформації щодо оптових енергетичних

продуктів». Але зміст деяких чинних підзаконних актів і численних проєктів законів, спрямованих на врегулювання відносин у сфері функціонування оптового енергетичного ринку, дав їм підстави трактувати основний безпосередній об'єкт цього посягання як встановлений порядок ціноутворення (правомірне ціноутворення) на оптових енергетичних ринках [94, с. 438]. Так, згідно положень постанови НКРЕКП від 14.03.2018 р. «Про затвердження Правил ринку «на добу наперед» та «внутрішньодобового ринку», яка на сьогодні являється єдиним джерелом права, в якому міститься нормативне визначення, інсайдерська інформація тлумачиться як інформація точного характеру, що підлягає оприлюдненню у відповідності до вимог чинного законодавства, але не оприлюднена та прямо чи опосередковано стосується обсягів електричної енергії, що пропонуються для купівлі або продажу «на добу наперед» та/або на «внутрішньодобовому ринку», і яка, у разі її оприлюднення, мала б значний вплив на ціни.

Визначення незаконного використання у ст. 232¹ КК України та ст. 232³ КК України, незважаючи на їх подібність, різняться. Якщо у ч. 1 ст. 232¹ КК України вказується на «порушення заборони використання», то у ч. 1 ст. 232³ КК України надається розгорнуте пояснення того, що використання полягає в «незаконному розкритті, передачі або наданні доступу до інсайдерської інформації, а також наданні рекомендацій іншим особам щодо купівлі або продажу оптових енергетичних продуктів». Аналіз історії ухвалення Закону від 19.06.2020 р. дозволив І.І. Бартош зробити висновок, що така різниця пов'язана не з намаганням законодавця «специфікувати», більш чітко визначити відповідний термін, а з банальною, на жаль, неуважністю та безсистемністю діяльності народних депутатів України [9, с. 67].

Отже, незаконне використання інсайдерської інформації щодо оптових енергетичних продуктів може проявлятися в: 1) розкритті відповідної інформації; 2) її передачі; 3) наданні доступу до неї; 4) наданні рекомендацій іншим особам щодо купівлі або продажу оптових енергетичних продуктів, перелік яких

визначений чинним законодавством у сфері енергетики, на основі інсайдерської інформації, якою дана особа володіє.

Розкриттям інформації є ознайомлення з її змістом хоча б однієї особи, яка не має такого права. Передачею – передача сторонній особі будь-яких документів (у т.ч. електронних) чи носіїв, які містять таку інформацію. Наданням доступу є надання особі, яка не має права на ознайомлення з такою інформацією, можливості ознайомитися з нею, одержати чи зробити копії документів чи інших носіїв, які містять відповідну інформацію [104, с. 780].

Обґрунтованим є використання терміну «розкриття», а не «розголошення», як в ст.ст. 231, 232 КК України, коли мова йде про комерційну, банківську таємницю або професійну таємницю. Це пов'язано з тим, що і в Правилах РДН та ВДР [136], і в REMIT, і в ч. 1 ст. 146 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» [152] вживається саме термін «розкриття». Так само про заборону незаконного «розкриття» інсайдерської інформації йдеться і в ст. 10 Регламенту Європейського парламенту і ради (ЄС) № 596/2014 від 16.04.2014 р. «Про зловживання на ринку».

Крім того, у REMIT використовується взагалі лише поняття «розкриття», а про «передачу» та «надання доступу» не згадується. Старовойтова Ю.Г. та інші дослідники відповідної тематики підтримали таку позицію, оскільки вказували на те, що передача та надання доступу фактично є різновидами розголошення (розкриття) інформації [177, с. 483-484; 33, с. 201; 67, с. 607].

Тому видається доцільним в КК України використовувати єдине поняття – розкриття інсайдерської інформації.

В своєму дослідженні Р.А. Волинець звертав увагу, що такі суспільно небезпечні діяння, як незаконне розголошення (розкриття), передача або надання доступу до інсайдерської інформації, фактично створюють умови для використання такої інформації, однак не є способом її використання – тобто її застосування, вживання з користю, користування нею [33, с. 200]. Ці зауваження науковця підтверджуються й положеннями Правил РДН та ВДР, в яких протиставляються «розкриття» та «використання» інсайдерської інформації. Отже,

вказівка в назві тільки на використання не узгоджується з описом об'єктивної сторони, наданим в диспозиції ч. 1 ст. 232³ КК України.

Слід підтримати пропозицію І.І. Бартош [9, с. 69] і на підставі положень ст. 3 REMIT, в якій використовується термін «заборона інсайдерської торгівлі», а відповідні дії визнаються окремими різновидами порушення такої заборони (п. «а» та п. «б» ч. 1), за умови залишення ст. 232³ в КК України, запропонувати її назву як «Інсайдерська торгівля на оптових енергетичних ринках».

Рекомендації, про які йдеться в ст. 232³ КК України, можуть стосуватися як самого факту купівлі або продажу оптових енергетичних продуктів (поради придбати, продати відповідні продукти або утриматися від таких дій), так і моменту вчинення відповідних дій (порада відкласти або, навпаки, прискорити придбання або продаж енергетичних продуктів) або кількості продуктів, які мають стати предметом відповідних правочинів [104, с. 780]. Таке розуміння терміну «рекомендація» повністю узгоджується з приписами ст. 8 Регламенту Європейського парламенту і ради (ЄС) № 596/2014 від 16.04.2014 р. «Про зловживання на ринку».

Всі проаналізовані дії тягнуть кримінальну відповідальність тільки за умови їх незаконності, але через відсутність належного нормативного регулювання чинним вітчизняним енергетичним законодавством не визначено кола дій з відповідною інформацією, які можна вважати правомірними.

Частина 2 ст. 232³ КК України містить зрозумілий виклад ознак відповідного складу кримінального правопорушення – вчинення на власну користь або на користь інших осіб, прямо або опосередковано правочинів з використанням інсайдерської інформації, спрямованих на купівлю або продаж оптових енергетичних продуктів, перелік яких визначений чинним законодавством у сфері енергетики.

Розглядаючи визначення «значної шкоди», як ознаки кримінального правопорушення, передбаченого ст. 232¹ КК України, О.О. Дудоров висловив критичне зауваження про те, що нематеріальні суспільно небезпечні наслідки незаконного використання інсайдерської інформації можуть бути для фондового

ринку не менш вагомими (зрив ділових переговорів, припинення торгів, підлив ділової репутації тощо) [85, с. 479-480].

Значна шкода має охоплювати як пряму дійсну шкоду, так і упущену вигоду, якщо буде з'ясовано, що внаслідок незаконного використання інсайдерської інформації певній особі перешкодили в отриманні доходів, які б ця особа реально одержала за звичайних обставин [76, с. 349].

Науковці, які досліджували проблеми кримінальної відповідальності за інсайдерські зловживання на фондовому ринку, висували пропозицію сконструювати передбачений ст. 232¹ КК України склад як формальний [70, с. 5; 164, с. 38]. Систематизувавши відповідні наукові позиції, Р.А. Волинець виділив наступні аргументи на користь такого кроку:

1) якщо у випадку існування прямих договірних відносин між продавцем і покупцем встановити конкретного потерпілого від дій певного інсайдера нескладно, то зробити це на фондовому ринку, який є анонімним (знеособленим) і на якому далеко не завжди можна визначити, хто є контрагентом інсайдера, – доволі проблематично;

2) хоча доповнення КК України ст. 232¹ обумовлювалося необхідністю приведення національного законодавства про цінні папери і фондову біржу у відповідність до європейського законодавства, однак таке законодавство не вимагає, щоб кримінально-правова заборона незаконного використання інсайдерської інформації обов'язково передбачала настання наслідків;

3) неналежна протидія, у т.ч. кримінально-правовими засобами, незаконному використанню інсайдерської інформації негативно впливає на економічну безпеку держави [33, с. 205-208].

Наслідками незаконного використання інсайдерської інформації щодо оптових енергетичних продуктів є: 1) отримання особою, яка вчинила відповідні дії, чи третіми особами необґрунтованого прибутку в значному розмірі; 2) або уникнення такими особами значних збитків; 3) або заподіяння значної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб.

Недбалість законодавця, на яку звернула увагу І.І. Бартош в своїх працях [7, с. 87], призвела до того, що, з одного боку, відповідні криміноутворюючі ознаки (як і кваліфікуюча ознака у вигляді «тяжких наслідків») передбачалося закріпити в примітці до ст. 222² КК України «Маніпулювання на енергетичному ринку», що є логічним внаслідок формулювання цих норм одним законом [127], але з іншого, ці доволі логічні прагнення законодавця у підсумку були абсолютно деформовані, адже насправді в існуючій наразі примітці ст. 222² КК України йдеться про згадані ознаки кримінальних правопорушень, передбачених ст. 222² та ст. 232² «Приховування інформації про діяльність емітента», а не ст. 232³ КК України «Незаконне використання інсайдерської інформації щодо оптових енергетичних продуктів».

Результатом цього є те, що, керуючись буквальним та філологічним тлумаченням кримінального закону, слід робити висновки, що наслідки, передбачені ст. 232³ КК України, є оціночними. Хоча логічне тлумачення вимагає розуміти, що у відповідних пунктах примітки ст. 222² КК України мова йде саме про споріднену ст. 232³ КК України, а отже й розуміння наслідків має бути однаковим.

Отже, згідно з пунктами 1 та 2 згаданої примітки значним розміром та значною шкодою вважається розмір (шкода), що у 30 000 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян; а тяжкими наслідками (кваліфікуюча ознака – ч. 3 ст. 232³ КК України) вважається шкода, що у 180 000 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Із цих законодавчих положень випливає, що ці наслідки носять виключно матеріальний характер. Хоча слід погодитись із викладеною вище критичною думкою О.О. Дудорова (щодо значної шкоди як ознаки кримінального правопорушення, передбаченого ст. 232¹ КК України), що небезпечні наслідки незаконного використання інсайдерської інформації нематеріального характеру можуть бути для енергетичного ринку не менш вагомими. На цьому наголошує І.І. Бартош, яка зазначає, що зважаючи на особливість ринків, на яких здійснюється аналізовані зловживання (оптові енергетичні ринки), можливість заподіяння останніми вельми

серйозних наслідків саме нематеріального характеру виглядає ще очевиднішою [7, с. 88]. Науковиця згадує лист ПЕАУ до міністра енергетики та голови НКРЕКП, в якому експерти висловлюють занепокоєння стосовно того, що здійснювані останнім часом маніпуляції на ринку електроенергії, по-перше, можуть мати прямим наслідком унеможливлення підготовки до наступного опалювального сезону; по-друге, ставлять під загрозу синхронізацію енергетичної системи України з європейською енергосистемою ENTSO-E [7, с. 88].

Враховуючи тяжкість нематеріальної шкоди при незаконному використанні інсайдерської інформації на оптових енергетичних ринках (можливий зрив опалювального сезону у всій країні чи навіть в окремому її регіоні; перешкоджання синхронізації енергетичної системи України з європейською енергосистемою; банкрутство виробників електричної енергії та підприємств, які добувають природний газ; підрив ділової репутації; зрив ділових переговорів тощо), видається доцільним підтримати ідею щодо врахування при оцінці тяжких наслідків й шкоди нематеріального характеру.

Значна шкода може охоплювати як пряму дійсну шкоду, так і неодержані доходи [85, с. 480]. Якщо в ході розслідування буде встановлено, що при незаконному використанні інсайдерської інформації умислом винного охоплювалося перешкоджання певній особі, наприклад, іншому учаснику оптового енергетичного ринку, в отриманні доходів, які б ця особа реально отримала за звичайних обставин, то ця упущена вигода повинна враховуватися як суспільно-небезпечні наслідки.

Оскільки настання кримінальної відповідальності за незаконне використання інсайдерської інформації щодо оптових енергетичних продуктів наразі пов'язується із сумою, яка є не меншою 45 млн 420 тис. грн (станом на 01.01.2025 р.), Бартош І.І. пропонує зменшити відповідні показники, але не відмовлятися від них повністю, тобто залишити склад матеріальним [7, с. 90].

Притримуючись загальної лінії на позбавлення тексту КК України занадто спеціальних норм, приходимо до висновку про доцільність створення єдиної

кримінально-правової норми щодо відповідальності за незаконні дії з таємницею в сфері господарської діяльності.

2.2. Суб'єктивні ознаки складів кримінальних правопорушень, пов'язаних із обігом інформації у сфері господарської діяльності

Традиційно до суб'єктивних ознак складу будь-якого кримінального правопорушення ми відносимо ознаки суб'єкта та суб'єктивної сторони.

Нормативне визначення загального суб'єкта кримінального правопорушення закріплене у ч. 1 ст. 18 КК України, з приписів якої випливає, що ним є особа, яка наділена сукупністю трьох ознак: 1) фізична особа, 2) осудна, 3) яка досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність.

Всі три ознаки притаманні суб'єкту будь-якого кримінального правопорушення. Водночас Особливою частиною КК України передбачено низку кримінальних правопорушень, суб'єктами яких можуть бути тільки особи, які наділені ще додатковими ознаками. Це ознаки, які характеризують особу як спеціального суб'єкта. Спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, суб'єктом якого може бути лише певна особа (ч. 2 ст. 18 КК України).

Зазвичай віднесення суб'єкта до спеціального чи загального здійснюється на підставі аналізу диспозиції кримінально-правової норми, однак зустрічаються випадки, коли неможна отримати однозначну відповідь.

Всі склади кримінальних правопорушень, пов'язаних з обігом інформації у сфері господарської діяльності, за ознаками суб'єкта можна поділити на дві групи: 1) ті, які вчиняються загальним суб'єктом, та 2) ті, які вчиняються спеціальним суб'єктом.

До першої групи належать: незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200 КК України);

піддроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців (ст. 205¹ КК України); шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК України); незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231 КК України).

До другої групи належать: умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (ст. 209¹ КК України); порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності (ст. 220¹ КК України); фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи (ст. 220² КК України); піддроблення документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів (ст. 223¹ КК України); розголошення комерційної, банківської таємниці або професійної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках (ст. 232 КК України); незаконне використання інсайдерської інформації (ст. 232¹ КК України); приховування інформації про діяльність емітента (ст. 232² КК України); незаконне використання інсайдерської інформації щодо оптових енергетичних продуктів (ст. 232³ КК України).

Суб'єкт кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 200, 205¹ та 231 КК України, є загальним: фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку. Якщо відповідні дії вчиняє службова особа з використанням службового становища, вони мають кваліфікуватися додатково за ст. 364 КК України (за наявності всіх ознак відповідного кримінального правопорушення). На кваліфікацію відповідних діянь не впливає те, чи вчинюються відповідні дії винним одноособово, використовуються при цьому спеціально залучені особи тощо.

Суб'єктний склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 222 КК України, тричі зазнавав змін. З моменту набрання чинності КК України й до набрання чинності ЗУ від 22.09.2011 р. № 3795-VI суб'єкт в складі цього

кримінального правопорушення був спеціальний: з 01.09.2001 р. по 07.05.2008 р. це міг бути громадянин-підприємець, засновник та власник суб'єкта господарської діяльності, а також службова особа суб'єкта господарської діяльності; а з 08.05.2008 р. по 15.10.2011 р. – громадянин-підприємець, громадянин – засновник (учасник) суб'єкта господарської діяльності або службова особа суб'єкта господарської діяльності [128]. Тобто ст. 222 КК України могла застосовуватися лише до конкретно визначених законом категорій громадян. До них належали, зокрема, громадяни, які займалися у належному порядку зареєстрованою підприємницькою діяльністю незалежно від наявності у них статусу юридичної особи; засновники або власники суб'єктів господарської діяльності та службові особи юридичної особи, яка зареєстрована у належному порядку як суб'єкт підприємницької діяльності. Слід зазначити, що фізичні особи, які фактично здійснювали підприємницьку діяльність, але не були зареєстровані державними органами у встановленому законом порядку, не визнавалися суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 222 КК України. Не були ними й ті юридичні особи, на яких не поширювалася дія ЗУ «Про підприємства в Україні», а пізніше – ГК України, тобто об'єднання громадян, благодійні фонди тощо.

З 16.10.2011 р., коли набрали чинності зміни до ст. 222 КК України, внесені ЗУ від 22.09.2011 р. № 3795-VI [126], й до теперішнього часу суб'єктом може бути будь-яка фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку. Тобто відбулося збільшення обсягу криміналізації за рахунок ознак суб'єкта кримінального правопорушення, оскільки у період до 16.10.2011 р. не могли кваліфікуватися за ст. 222 КК України дії тих осіб, які надавали завідомо неправдиву інформацію банку чи іншому кредитору з метою одержання фінансової допомоги ними, як звичайними громадянами – фізичними особами. Такі дії могли кваліфікуватися як підроблення офіційних документів та/або їх використання за ст. 358 КК України.

Що стосується другої групи аналізованих кримінальних правопорушень, які можуть вчинятися тільки спеціальними суб'єктами, то в них передбачені наступні їх види:

- особа, на яку покладено обов'язок щодо подання інформації про фінансові операції, що відповідно до закону підлягають фінансовому моніторингу (ч. 1 ст. 209¹ КК України);

- особи, яким інформація, пов'язана з фінансовим моніторингом, стала відома у зв'язку з професійною або службовою діяльністю (ч. 2 ст. 209¹ КК України);

- керівник або інша службова особа банку (ст. 220¹ КК України);

- особа, відповідальна за ведення фінансових документів та звітності фінансової організації (ст. 220² КК України);

- уповноважена особа (ст. 223¹ КК України);

- особа, якій таємниця (комерційна, банківська, професійна – *прим. авт.*) відома у зв'язку з професійною або службовою діяльністю (ст. 232 КК України);

- особи, які вчинили дії, пов'язані з незаконним використанням інсайдерської інформації: посадові особи емітента, у тому числі ті, які були посадовими особами емітента на момент ознайомлення з інсайдерською інформацією; особи, які мають доступ до інсайдерської інформації у зв'язку з виконанням ними трудових (службових) обов'язків або договірних зобов'язань незалежно від відносин з емітентом, у тому числі співробітники професійних учасників ринків капіталу; державні службовці, яким відома інсайдерська інформація внаслідок виконання ними посадових (службових) обов'язків; особи, які ознайомилися з інсайдерською інформацією неправомірним шляхом; аудитори, нотаріуси, експерти, оцінювачі, арбітражні керуючі або інші особи, які виконують надані законом публічні повноваження (п. 3 примітки до ст. 232¹ КК України);

- службова особа емітента (ст. 232² КК України);

- особа, яка володіє інсайдерською інформацією (ст. 232³ КК України).

Отже, узагальнюючи, можна зробити висновок, що в даній групі кримінальних правопорушень наявні два види спеціальних суб'єктів: 1) службові особи (особи, на яких покладені обов'язки, уповноважені особи, відповідальні особи; 2) особи, які володіють певною інформацією (таємницею).

Не зупиняючись на загальних питаннях щодо характеристик спеціальних суб'єктів, звернемо увагу на деякі проблемні аспекти.

Не зрозуміло навіщо в ст. 220¹ КК України для позначення суб'єкта порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності використовується словосполучення «керівником або іншими службовими особами банку», оскільки керівник банку теж є службовою особою. Тому в достатньо вживати словосполучення «службовими особами банку».

Суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 232 КК України, є спеціальним – це особа, якій відповідні таємниці стали відомі у зв'язку з професійною або службовою діяльністю. До таких осіб передусім належать працівники (у тому числі службові особи) суб'єктів господарювання, яким в силу виконуваних по службі чи роботі обов'язків стають відомі чи довіряються певні відомості, що становлять таємницю. Таке визначення суб'єкта – особа, якій ця таємниця відома у зв'язку з професійною або службовою діяльністю – дає підстави О.О. Дудорову стверджувати, що не має значення те, чи мають такі працівники офіційний допуск до документів або предметів, які містять відповідну таємницю [55, с. 788]. Зазвичай суб'єктами виступають ті працівники, які в силу специфіки виконуваних професійних або службових обов'язків, посвячені у комерційну, банківську або професійну таємницю, проінформовані про правовий статус такої інформації та правові наслідки її розголошення. Так, ОСОБА_6 відповідно до наказу голови правління ВАТ «Завод «Трансзв'язок» № 65 лс від 16.07.2008 р. був призначений на посаду заступника головного інженера по новій техніці та у подальшому призначений на посаду провідного інженера-конструктора сектору конструкторської підготовки виробництва технічного ПрАТ «Завод «Трансзв'язок». Відповідно до п. 1 зобов'язання щодо забезпечення режиму конфіденційності від 18.09.2019 р., яке являється додатком до наказу про прийом на роботу № 65 - лс від 16.07.2008 р. та Положення про комерційну таємницю, затвердженого наказом в.о. голови правління ПрАТ «Завод «Трансзв'язок», з яким ОСОБА_6 ознайомлений під підпис, працівник ПрАТ «Завод «Трансзв'язок» у період трудових відносин з Товариством і протягом 3 років після їх закінчення зобов'язується: не розголошувати відомості, що становлять комерційну таємницю Товариства, які йому будуть довірені або стануть відомі по роботі. Відповідно до

розділу 2 п 2.2. «Визначення переліку відомостей, які складають комерційну таємницю ПрАТ «Завод «Трансзв'язок» Положення про комерційну таємницю «Завод «Трансзв'язок», затвердженого наказом в.о. голови його правління від 10.09.2019 за №64 комерційна таємниця – це інформація, яка стосується технології виробництва, управління, фінансової діяльності. ОСОБА_6, у грудні 2020 року, знаходячись на території ПрАТ «Завод «Трансзв'язок», діючи умисно, з особистих мотивів, достовірно знаючи про існування зобов'язання щодо забезпечення вказаного режиму конфіденційності, без згоди ПрАТ «Завод «Трансзв'язок» повідомив, тим самим розголосив працівникам ПП «СЦБ ГРУП» та ТОВ «СЦБ ГРУП» відомості у вигляді інформації про технологію виробництва вказаним заводом резистора RMP-1,1, U2 5791040, які були йому довірені та відомі, у зв'язку з професійною діяльністю [27].

Але й інші працівники, які мали можливість отримати відповідну інформацію та умисно її розголосили, такою можуть бути визнані суб'єктами аналізованого кримінального правопорушення.

Також виникає питання про можливість визнання суб'єктами відповідного кримінального правопорушення колишніх працівників суб'єктів господарювання. Оскільки формулювання диспозиції норми, передбаченої ст. 232 КК України, не містить жодних обмежень, видається, що вони також можуть нести кримінальну відповідальність за розголошення таємниці навіть в тих випадках, коли між ними та їхніми колишніми роботодавцями не було укладено спеціальної угоди про нерозголошення комерційної таємниці після припинення трудової угоди. Видається, що таку позицію підтримує й законодавець, оскільки в п. 3 примітки до ст. 232¹ КК України, яка встановлює кримінальну відповідальність за аналогічні дії щодо інсайдерської інформації, безпосередньо зазначається, що суб'єктом цього кримінального правопорушення може бути «посадові особи емітента, у тому числі ті, які були посадовими особами емітента на момент ознайомлення з інсайдерською інформацією». Хоча одразу слід зазначити, що задля уніфікації тексту кримінального закону в ст. 232¹ КК України має використовуватися термін «службова особа» замість «посадової особи».

До осіб, яким відповідна таємниця стала відома у зв'язку з професійною або службовою діяльністю, слід відносити також контрагентів та партнерів суб'єктів господарювання, крім тих, які отримали відповідну інформацію у зв'язку з реалізацією ними певних цивільно-правових прав («особа, яка самостійно і добросовісно одержала інформацію, що є комерційною таємницею, має право використовувати цю інформацію на свій розсуд» – ч. 3 ст. 162 ГК України) [39].

Крім того, до суб'єктів належать також особи, які надають професійні послуги – аудитори, нотаріуси тощо. Так, наприклад, згідно з принципом конфіденційності та професійної таємниці аудитори та суб'єкти аудиторської діяльності зобов'язані зберігати конфіденційність інформації, отриманої під час надання аудиторських послуг, не розголошувати відомостей, до яких вони мають доступ під час надання аудиторських послуг, і не використовувати їх у власних інтересах або в інтересах третіх осіб (ст. 11 ЗУ «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність») [123]; нотаріус зобов'язаний зберігати в таємниці відомості, одержані ним у зв'язку з вчиненням нотаріальних дій (ст. 5 ЗУ «Про нотаріат») [146].

Відповідна позиція викладена в п. 3 примітки до ст. 232¹ КК України – безпосередньо зазначені «аудитори, нотаріуси, експерти, оцінювачі, арбітражні керуючі або інші особи, які виконують надані законом публічні повноваження».

Також за ст. 232 КК України повинні кваліфікуватися дії працівників державних органів, які дістають доступ до відповідної таємниці під час перевірок діяльності суб'єктів господарювання або в інший спосіб під час виконання службових обов'язків.

Можна зазначити, що визначення суб'єкта, яке надано в п. 3 примітки до ст. 232¹ КК України, крім того, що фактично підтверджує викладені вище положення, доцільно було б використовувати й при визначенні суб'єкта за ст. 232³ КК України, яка виявляється спеціальною нормою. Так, «під особами, які вчинили дії, передбачені цією статтею, розуміються: посадові особи емітента, у тому числі ті, які були посадовими особами емітента на момент ознайомлення з інсайдерською інформацією; особи, які мають доступ до інсайдерської інформації у зв'язку з

виконанням ними трудових (службових) обов'язків або договірних зобов'язань незалежно від відносин з емітентом, у тому числі співробітники професійних учасників ринків капіталу; державні службовці, яким відома інсайдерська інформація внаслідок виконання ними посадових (службових) обов'язків; особи, які ознайомилися з інсайдерською інформацією неправомірним шляхом; аудитори, нотаріуси, експерти, оцінювачі, арбітражні керуючі або інші особи, які виконують надані законом публічні повноваження».

Дослідниками цієї проблематики констатується, що цим злочином визнається не лише первинна, а й у т.ч. вторинна інсайдерська діяльність – діяльність осіб, які не мають безпосереднього доступу до інсайдерської інформації і не пов'язані з емітентами цінних паперів трудовими або договірними відносинами, але які взнали вказану інформацію в силу виконуваної роботи. Навіть якщо такі особи не знали і за обставинами справи не повинні були знати, що певна інформація надійшла їм саме від інсайдера, вони мають визнаватись суб'єктами розглядуваного кримінального правопорушення [67, с. 616; 31, с. 395]. При цьому О.О. Дудоров зазначає, що неоднозначність зберігається хіба що у частині можливості визнання суб'єктом аналізованого кримінального правопорушення так званого випадкового набувача, який взнає інсайдерську інформацію не у зв'язку з виконанням трудових обов'язків або договірних зобов'язань [31, с. 395].

Але дискусія зберігається, тому що різні вчені, проводячи власні дослідження, доходять різних висновків.

Так, наприклад, А.М. Ришелюк переконаний у тому, що аналіз відповідної примітки свідчить, що фактично суб'єктом кримінального правопорушення може бути будь-яка особа, якій відома інсайдерська інформація, незалежно від її відносин з емітентом цінних паперів або від того, яким чином відповідна інформація стала відома особі [85, с. 780]. Аналогічної позиції дотримуються й харківські вчені, які визнають, що до кола суб'єктів цього кримінального правопорушення віднесені будь-які особи, які ознайомились з інсайдерською інформацією неправомірним шляхом [104, с. 385].

В той же час, інші науковці, хоча загалом погоджуються з попередньою думкою та визнають, що і такий випадковий набувач інформації є особою, яка володіє інсайдерською інформацією, водночас вказують на те, що він не підпадає під жодну з категорій осіб, названих у примітці до ст. 232¹ КК України, а тому не може нести відповідальність як виконавець. Така ситуація підкреслює їх позицію, за якою суб'єкт є не загальним, а спеціальним [91, с. 242-243; 33, с. 194]. При цьому можна побачити, що Р.А. Волинець хоча спочатку й пише про те, що суб'єкт незаконного використання інсайдерської інформації є спеціальним, поруч із цим далі пропонує взагалі виключити п. 3 цієї примітки та визначити, що суб'єкт є загальним.

Оскільки в п. 3 примітки до ст. 232¹ КК України міститься вказівка на «осіб, які ознайомилися з інсайдерською інформацією неправомірним шляхом», в цьому випадку можна вести мову, що суб'єкт є загальним. Але, не маючи чіткого легального чи доктринального переліку ознак спеціального суб'єкта, можна вважати, що попередня протиправна діяльність особи також є такою ознакою.

В наборі європейських правил та практик, який спрямований на попередження зловживань на оптових енергетичних ринках та який передбачає відповідальність за маніпуляції учасників оптових енергетичних ринків (REMIT – Regulation on Wholesale Energy Market Integrity and Transparency) [211] міститься конкретизований перелік осіб, на яких розповсюджується заборона інсайдерської торгівлі (ч. 2 ст. 3). Він дає уявлення про тих конкретних осіб, які найчастіше зловживають відповідною інформацією: а) члени адміністративних, керівних чи наглядових органів суб'єктів господарювання; б) особи, які володіють часткою в капіталі суб'єкта господарювання; с) особи, які мають доступ до інформації в ході виконання своїх службових, професійних чи робочих обов'язків. Крім цих первинних інсайдерів, в цій нормі вказується і на таких осіб, яких відносять до вторинних інсайдерів: d) які отримали таку інформацію внаслідок вчинення злочинних дій; е) яким відомо або має бути відомо, що відповідна інформація є інсайдерською.

Отже, європейські парламентарії фактично визнають суб'єктом інсайдерської торгівлі будь-яку особу, якій відомо або має бути відомо, що відповідна інформація є інсайдерською – незалежно від того, чи пов'язана їхня діяльність з оптовими енергетичними ринками [10, с. 528].

В той же час, якщо сприйняти висловлені нами та іншими науковцями зауваження щодо помилкової вказівки в примітки до ст. 222² КК України на ст. 232² КК України, а не ст. 232³ КК України [99, с. 86-90; 98, с. 49-57], то слід вказати на недоліки визначення суб'єкта в цих кримінально-правових нормах. Так, згідно п. 4 примітки до ст. 222² КК України суб'єктом є фізична особа, яка вчинила дії, передбачені відповідними статтями, або у разі вчинення таких дій юридичною особою – фізична особа, яка самотійно або як член колегіального органу юридичної особи уповноважена на виконання функцій з представництва юридичної особи та/або прийняття рішень від імені юридичної особи та/або здійснення контролю за діяльністю юридичної особи.

Таке визначення викликало зауваження з боку науковців [10, с. 527] з наступних обставин:

- наявність зайвої вказівки на те, що суб'єктом є фізична особа, що є загальновідомим фактом;
- некоректна вказівка на дії, вчинені юридичною особою, а не у процесі її діяльності (або уповноваженою особою);
- зайва вказівка на «фізичну особу, яка самотійно або як член колегіального органу юридичної особи уповноважена на виконання функцій з представництва юридичної особи та/або прийняття рішень від імені юридичної особи та/або здійснення контролю за діяльністю юридичної особи», тоді як достатньо було б вказати на наявність в особи відповідних повноважень.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 200 КК України, характеризується прямим умислом. Мотиви на кваліфікацію не впливають, однак можуть свідчити про наявність і діях винного також ознак інших кримінальних правопорушень, зокрема, проти власності або у сфері службової діяльності. Але для таких форм об'єктивної сторони аналізованого кримінального

правопорушення, як підробка, придбання, зберігання, перевезення і пересилання документів на переказ, обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони є мета збуту. При цьому обов'язковою умовою є усвідомлення особою підробленого характеру відповідного предмета.

Суб'єктивна сторона умисного порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення характеризується виною у формі умислу (прямого або непрямого). Інтелектуальним моментом умислу особи повинна охоплюватися необхідність своєчасного подання відповідної інформації у випадках, коли така інформація не подається чи подається несвоєчасно, або подання інформації, яка повністю або частково не відповідає дійсності у випадках подання недостовірної інформації, а також можливість або неминучість настання через такі діяння відповідних наслідків. Ставлення до самих суспільно небезпечних наслідків може характеризуватися як їх бажанням (наприклад, заподіяння шкоди юридичній особі – суб'єкту первинного фінансового моніторингу), так і свідомим припущенням. У випадку вчинення передбачених ст. 209¹ КК України діянь з метою приховування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, вчинене залежно від моменту виникнення умислу та за наявності необхідних підстав, слід додатково кваліфікувати як співучасть у злочинах, передбачених відповідно ст.ст. 209 чи 258⁵, або за ст. 396 КК України.

Суб'єктивна сторона фальсифікації фінансових документів та звітності фінансової організації (ст. 220² КК України) характеризується спеціальною метою – приховати ознаки банкрутства чи стійкої фінансової неспроможності або підстав для обов'язкового відкликання (анулювання) у фінансової установи ліцензії або визнання її неплатоспроможною. Таке приховування є метою, а не самотійною формою діяння, тому назва статті на теперішній час видається некоректною та має бути викладена наступним чином (за умови її збереження): *«Стаття 220². Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації»*. Так, ОСОБА_4, обіймаючи посаду касира відділення ТОВ «МФК «АВЕРС», будучи

матеріально відповідальною особою за ведення обліку, складання та надання у встановленому порядку товарно-грошових та інших звітів про рух і залишки переданих їй для зберігання матеріальних цінностей в порядку та строки, визначенні розпорядчими документами товариства, діючи умисно, здійснила внесення завідомо неповних відомостей про угоди у звітність вищевказаної фінансової установи, невідобразивши операції за такими угодами у реєстрах бухгалтерського обліку, з метою приховування підстав для обов'язкового відкликання (анулювання) у фінансової установи ліцензії [22].

Банкрутством (ст. 1 Кодексу України з процедури банкрутства) [71] є визнана господарським судом нездатність боржника, крім страховика або кредитної спілки, відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити встановлені у порядку, визначеному Кодексом України з процедури банкрутства, грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури або процедури погашення боргів боржника, а також віднесення страховика або кредитної спілки відповідно до рішення НБУ до категорії неплатоспроможних відповідно до ЗУ «Про страхування» [154] або ЗУ від «Про кредитні спілки» [144]. Неплатоспроможність (ст. 1 Кодексу України з процедури банкрутства) – це неспроможність боржника (іншого, ніж страховик або кредитна спілка) виконати після настання встановленого строку грошові зобов'язання перед кредиторами не інакше, як через застосування процедур, передбачених цим Кодексом, або встановлена НБУ неплатоспроможність страховика відповідно до ЗУ «Про страхування» чи неплатоспроможність кредитної спілки відповідно до ЗУ «Про кредитні спілки».

На сьогоднішній день у чинному законодавстві України визначення терміна «стійка фінансова неплатоспроможність» відсутнє. Фактично вона є проявом неплатоспроможності, яка, в свою чергу, є передумовою банкрутства. Отже, в диспозиції ст. 220² КК України доцільно вказівку на мету фальсифікації викласти наступним чином: *«... з метою приховати ознаки банкрутства або підстав для обов'язкового відкликання (анулювання) у фінансової установи ліцензії, або визнання її неплатоспроможною...»*.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 222 КК України, характеризується виною у формі умислу та спеціальною метою – отримати відповідні фінансові ресурси або пільгу щодо податків. Надаючи інформацію, необхідну для досягнення такої мети, винна особа розуміє, що ця інформація є неправдивою.

Законодавець безпосередньо в тексті ст. 222 КК України вказує, що особа, яка надала завідомо неправдиву інформацію, не повинна прагнути привласнити одержані нею кошти, інакше її дії слід кваліфікувати за ст. 190 КК України, як шахрайство, в залежності від того, чи вдалося їй заволодіти майном і отримати реальну можливість розпоряджатися або користуватися ним за власним розсудом.

Головними критеріями розмежування кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 222 і 190 КК України, є спрямованість умислу та момент його виникнення. У разі шахрайства з фінансовими ресурсами умисел винного спрямований на тимчасове отримання кредитних коштів з наступним, можливо, несвоєчасним їх поверненням. У разі шахрайства винна особа укладає кредитний договір лише для того, щоб приховати злочинний характер своїх дій, спрямованих на безоплатне заволодіння назавжди чужим майном. Визначальним є також момент виникнення цього умислу. У контексті шахрайства з фінансовими ресурсами умисел злочинця безпосередньо спрямований на одержання кредитних привілеїв у вигляді грошових коштів із їх наступним можливим поверненням.

Якщо у момент надання неправдивої інформації особа мала за мету безвідплатно звернути кошти чи інше майно, отримані у вигляді субсидії, субвенції, дотації чи кредиту, на свою або інших осіб користь (наприклад, одержати кредит і не повертати його), вчинене кваліфікується як незакінчене або закінчене шахрайство (ст. 190 КК України). Мотивом цих дій є прагнення особи незаконно збагатити себе чи інших осіб за рахунок чужого майна. Це може, наприклад, підтверджуватися тим, що після одержання коштів особа відразу переховується. Якщо такий умисел був направлений на привласнення лише частини одержаних коштів чи іншого майна – вчинене кваліфікується за ст. 222 КК України і як незакінчене або закінчене шахрайство (ст. 190 КК України).

Верховний Суд в одній із постанов з узагальненням практики застосування національними судами законодавства про відповідальність за злочини у сфері підприємницької діяльності зазначав, що у відмежуванні шахрайства з фінансовими ресурсами від категорії злочинів проти власності, зокрема від шахрайства та так званого заволодіння чужим майном із зловживанням суб'єктом своїм службовим становищем, слід відштовхуватися від змісту і спрямування умислу особи, її мотиву та мети, моменту їх виникнення [52, с. 92].

Дії службової особи, яка спочатку вчинила зазначені у ч. 1 ст. 222 КК України дії, а після отримання суб'єктом господарювання коштів чи іншого майна у вигляді субсидії, субвенції, дотації чи кредиту вирішила їх привласнити і фактично привласнила – кваліфікуються за сукупністю кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 222 і 191 КК України. Застосування ст. 191 КК України у таких випадках обумовлено тим, що кошти чи інше майно, одержані суб'єктом господарської діяльності як субсидії, субвенції, дотації, кредити, перейшли у власність юридичної особи і привласнення їх службовою особою є кримінальним правопорушенням проти власності суб'єкта господарювання.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 231 КК України, в формі дій, спрямованих на отримання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю, характеризується прямим умислом та спеціальною метою, якою є розголошення чи інше використання цих відомостей. Щодо іншої форми аналізованого кримінального правопорушення – незаконне використання таких відомостей, то тут не виключається непрямий умисел, при якому винна особа передбачає заподіяння істотної шкоди суб'єкту господарювання, прямо не бажає, але свідомо припускає настання таких суспільно небезпечних наслідків.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 232 КК України, характеризується прямим умислом та корисливим чи іншим особистим мотивом. Необережне розголошення відповідної таємниці або умисне розголошення, але за інших спонукань, виключає кримінальну відповідальність. Якщо службова особа необережно порушила встановлені власником правила

користування і зберігання таємниці через несумлінне ставлення до своїх службових обов'язків, що спричинило істотну шкоду або тяжкі наслідки, її дії слід кваліфікувати як службову недбалість за ст. 367 КК України.

Корисливий мотив означає прагнення особи одержати у зв'язку із розголошенням таємниці ту чи іншу матеріальну вигоду – отримати майно або право на майно, уникнути матеріальних витрат, звільнитися від обов'язків тощо. До інших особистих мотивів можуть бути віднесені, наприклад, помста, заздрість, особиста неприязнь, кар'єризм, бажання отримати взаємну послугу, прагнення перемогти у конкурентній боротьбі тощо. Інша мотивація повинна виключати кримінальну відповідальність за ст. 232 КК України.

Суб'єктивна сторона кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 232¹, 232², 232³ КК України характеризується умисним вчиненням дій, а щодо наслідку вина може бути як у формі умислу, так і необережності. Крім того, за ст. 232² КК України надання інвестору в цінні папери (у тому числі акціонеру) недостовірної інформації про діяльність емітента характеризується усвідомленням винною особою того, що ця інформація не відповідає дійсності.

Отже, суб'єктивна сторона складів кримінальних правопорушень, пов'язаних із обігом інформації у сфері господарської діяльності, характеризується виключно умисною формою вини. В одних статтях є пряма вказівка на форму вини (ст.ст. 209¹, 231, 232, 232³ КК України), в інших – відповідний висновок робиться з урахуванням наявності таких обов'язкових ознак суб'єктивної сторони складів кримінальних правопорушень, як мотив або мета (ст.ст. 200, 232¹ КК України), в третіх – шляхом вказівки на завідомо неправдивий характер відомостей (ст.ст. 205¹, 220¹, 220², 222, 223¹, 232² КК України).

Висновки до розділу 2

1. Узагальнюючі наявні в науці кримінального права думки з приводу класифікації господарських кримінальних правопорушень та підтримуючі ідею щодо використання в якості критерію такої класифікації видового об'єкту, в межах

нашого дослідження пропонуємо розподіл кримінальних правопорушень, пов'язаних з обігом інформації у сфері господарської діяльності, здійснити наступним чином: 1) кримінальні правопорушення, пов'язані з обігом інформації в системі грошового обігу, фондового ринку та обігу окремих документів (ст.ст. 200, 223¹, 232¹, 232², 232³ КК України); 2) кримінальні правопорушення, пов'язані з обігом інформації при зайнятті господарською діяльністю (ст.ст. 205¹, 209¹ КК України); 3) кримінальні правопорушення, пов'язані з обігом інформації у сфері кредитування (ст.ст. 220¹, 220², 222 КК України); 4) кримінальні правопорушення, пов'язані з обігом інформації при здійсненні добросовісної конкуренції (ст.ст. 231, 232 КК України).

2. Проведений аналіз видів інформації, яка може бути предметом або знаряддям чи засобом вчинення кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, дозволяє зробити висновок, що така інформація може бути поділена на дві групи:

1) інформація, яка подається чи іншим чином використовується для вчинення різного роду дій. Сюди належить інформація: а) на переказ грошових коштів (ст. 200 КК України); б) яка міститься в документах, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців (ст. 205¹ КК України); в) про фінансові операції, що відповідно до закону підлягають фінансовому моніторингу (ст. 209¹ КК України); г) яка вноситься до бази даних про вкладників або у звітність, яка подається до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ст. 220¹ КК України); д) яка вноситься до фінансових документів та звітності фінансової організації (ст. 220² КК України); е) яка подається органам державної влади, органам влади АРК чи органам місцевого самоврядування, банкам або іншим кредиторам (ст. 222 КК України); є) яка подається для реєстрації випуску цінних паперів (ст. 223¹ КК України); ж) про діяльність емітента (ст. 232² КК України);

2) інформація, яка становить певну таємницю: а) таємниця фінансового моніторингу (ст. 209¹ КК України); б) комерційна, банківська таємниця, професійна таємниця на ринках капіталу та організованих товарних ринках (ст.ст. 231, 232 КК

України); в) інсайдерська інформація, у тому числі щодо оптових енергетичних продуктів (ст.ст. 232¹, 232³ КК України).

3. Враховуючи численні випадки співпадіння ознак об'єктивної сторони у відповідних складах кримінальних правопорушень, дослідження всіх кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, пов'язаних з обігом інформації, здійснювалося в межах двох груп: 1) кримінальні правопорушення, які пов'язані з підробленням (фальсифікуванням, наданням, внесенням неправдивих відомостей тощо) інформації (ст.ст. 200, 205¹, ч. 1 ст. 209¹, ст.ст. 220¹, 220², 222, 223¹, 232² КК України), та 2) кримінальні правопорушення, які пов'язані зі збиранням та використанням (розголошенням) інформації з обмеженим доступом (ч. 2 ст. 209¹, ст.ст. 231, 232, 232¹, 232³ КК України).

4. Дослідження об'єктивних ознак складів першої групи кримінальних правопорушень дозволило прийти до наступних висновків:

а) доцільно виключити склади кримінальних правопорушень, передбачених ст. 205¹, 220¹, 220² КК України, як приклади надмірної криміналізації;

б) складність встановлення причинного зв'язку між порушенням законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів та суспільно небезпечними наслідками у вигляді істотної шкоди правам та інтересам окремих суб'єктів, наявність адміністративної відповідальності (ст.ст. 166⁹, 188³⁴ КУпАП), яка за суворістю заходів правового впливу суттєво не відрізняється від кримінально-правових наслідків, а також аналіз законодавства зарубіжних країн дає підстави стверджувати про доцільність виключення ч. 1 ст. 209¹ з тексту КК України;

в) відповідальність за шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК України) має наставати з моменту отримання відповідних ресурсів, а не з моменту надання недостовірної інформації. Отже, склад кримінального правопорушення доцільно визначити як матеріальний та сформулювати диспозицію ст. 222 КК України наступним чином: *«Надання завідомо неправдивої інформації органам державної влади, органам влади Автономної Республіки Крим чи органам місцевого самоврядування, банкам або іншим кредиторам з метою одержання*

субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків у разі відсутності ознак кримінального правопорушення проти власності, якщо це заподіяло значну матеріальну шкоду...»

г) за умови залишення ст. 223¹ КК України, хоча вона також передбачає діяння, які повністю охоплюються спеціальним нормами КК України, доцільно збільшити розмір заподіяної шкоди, необхідної для настання кримінальної відповідальності, який на теперішній час є непропорційно низьким (20 нмдг);

д) відсутність узгодженості та системності при внесенні змін до кримінального законодавства призвело до ситуації, коли вказівка на значний розмір матеріальної шкоди, яка має бути заподіяна інвесторові в цінні папери, передбачена в двох нормах КК України: примітка до ст. 232², де вона становить 500 і більше нмдг, та примітка 1 до ст. 222², де вона становить 30 000 і більше нмдг. Відповідні зміни (поява ст. 222² КК України з приміткою) відбулися на підставі більш нового ЗУ від 19.06.2020 р. № 738-IX, тому застосуванню підлягає примітка до ст. 222² КК України. Необхідно внести відповідні зміни до примітки до ст. 232² КК України.

5. Аналіз об'єктивних ознак складів другої групи кримінальних правопорушень дозволив зробити висновок про доцільність уніфікації кримінальної відповідальності за незаконні діяння з інформацією з обмеженим доступом та запропонувати створити єдину норму – незаконні дії з таємницею у сфері господарської діяльності.

6. Всі склади кримінальних правопорушень, пов'язаних з обігом інформації у сфері господарської діяльності, за ознаками суб'єкта можна поділити на дві групи: 1) ті, які вчиняються загальним суб'єктом (ст.ст. 200, 205¹, 222, 231 КК України); 2) ті, які вчиняються спеціальним суб'єктом (ст.ст. 209¹, 220¹, 220², 223¹, 232, 232¹, 232², 232³ КК України). В другій групі кримінальних правопорушень наявні два види спеціальних суб'єктів: 1) службові особи (особи, на яких покладені обов'язки, уповноважені особи, відповідальні особи; 2) особи, які володіють певною інформацією (таємницею).

7. Суб'єктивна сторона складів кримінальних правопорушень, пов'язаних із обігом інформації у сфері господарської діяльності, характеризується виключно умисною формою вини. В одних статтях є пряма вказівка на форму вини (ст.ст. 209¹, 231, 232, 232³ КК України), в інших – відповідний висновок робиться з урахуванням наявності таких обов'язкових ознак суб'єктивної сторони складів кримінальних правопорушень, як мотив або мета (ст.ст. 200, 232¹ КК України), в третіх – шляхом вказівки на завідомо неправдивий характер відомостей (ст.ст. 205¹, 220¹, 220², 222, 223¹, 232² КК України).

РОЗДІЛ 3. ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ОХОРОНУ ІНФОРМАЦІЇ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1. Покарання, передбачені санкціями статей про кримінальні правопорушення, пов'язані з обігом інформації у сфері господарської діяльності

Стаття 1 КК України визначає завданням кримінального права забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку, громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України, миру і безпеки людства та запобігання вчиненню кримінальних правопорушень. Охоронна функція полягає у захисті суспільних відносин шляхом визначення, які діяння є кримінальними правопорушеннями та які кримінально-правові засоби впливу застосовуються при їх вчиненні.

А.С. Оцяця зазначає, що санкційні приписи, або, як їх називають в літературі, санкційні комплекси, утворюються із сукупності норм як Загальної, так й Особливої частин Кримінального кодексу. При цьому у санкційний комплекс включаються норми про кримінальну відповідальність, покарання, інші засоби кримінально-правового характеру. Без цих норм охоронна функція кримінального права існувати не може, оскільки дані норми визначають виникнення і розвиток охоронних правовідносин, в яких і реалізується охоронна функція кримінального права [108, с. 242].

Професор В.В. Кузнецов в процесі дослідження охоронної функції кримінального права приходить до висновку, що кримінально-правова охорона – це, по-перше, певна система кримінально-правових засобів, до яких слід включити кримінально-правові норми (заборонні, роз'яснювальні, заохочувальні та обмежувальні) та методи кримінально-правової політики (криміналізація та декриміналізація, пеналізація та депеналізація), за допомогою яких нормативність права переводиться в упорядкованість суспільних відносин [92, с. 109].

Таким чином, охорона певних суспільних відносин нормами кримінального права, серед іншого, відбувається шляхом визначення підстав кримінальної відповідальності, форм реалізації кримінальної відповідальності, підстав застосування заохочувальних або обмежувальних заходів, інших заходів кримінально-правового впливу, відмінних від покарання.

Питання кримінальної відповідальності досліджували у своїх працях Л.В. Багрій-Шахматов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.О. Глушков, В.К. Грищук, Т.А. Денисова, О.О. Дудоров, О.О. Кваша, О.В. Козаченко, В.О. Меркулова, І.І. Митрофанов, М.І. Панов та ін. Аналізуючи різні підходи до розуміння змісту та сутності кримінальної відповідальності, пропонується виходити з позиції, що під кримінальною відповідальністю слід розуміти вид юридичної відповідальності, що полягає у вимушеному зазнаванні особою, яка вчинила кримінальне правопорушення, державного осуду, а також передбачених кримінальним законом обмежень особистого, майнового або іншого характеру, які визначаються обвинувальним вироком суду.

Негативна кримінальна відповідальність являє собою один з видів кримінальних охоронних правовідносин, реалізація яких можлива лише у формах, встановлених кримінальним законодавством.

Враховуючи висловлену КСУ позицію, що кримінальна відповідальність настає з моменту набрання законної сили обвинувальним вироком суду [162], слід констатувати, що безпосередній осуд особи та момент відчуття особою правообмежень, а як наслідок – момент реалізації кримінальної відповідальності, слід пов'язувати саме з моментом набуття вироком суду законної сили.

Кримінальна відповідальність, відповідно до положень чинного КК України може бути реалізована в певних формах. Найбільш поширеним є підхід виділення наступних трьох форм реалізації кримінальної відповідальності [11; 119, с. 71]. Перша, це засудження винного, виражене в обвинувальному вирокі суду, не пов'язане з призначенням йому кримінального покарання (ч. 4 ст. 74 КК України). Практика притягнення осіб до кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, пов'язані з обігом інформації у сфері господарської діяльності,

свідчить про відсутність таких випадків, хоча за своєю сутністю така форма реалізації кримінальної відповідальності в цьому випадку не виключається.

Другою формою реалізації кримінальної відповідальності є засудження особи, поєднане з призначенням їй конкретної міри покарання, від реального відбування якого вона звільняється. Судова статистика свідчить про окремі поодинокі випадки застосування приписів ст. 75 КК України, що обумовлюється тим, що кількість складів кримінальних правопорушень в досліджуваній сфері, за які передбачено покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі, є вкрай обмеженою, а призначення штрафу виключає можливість застосування ст. 75 КК України.

Третьою формою реалізації кримінальної відповідальності є призначення та реальне відбування покарання. Це є доволі типовою формою реалізації відповідальності за кримінальні правопорушення в досліджуваній сфері, тому пропонується проаналізувати її більш детально.

В процесі призначення покарання постає питання меж покарання, що є головним аспектом врегулювання суддівського розсуду в цьому процесі. Межі кримінального покарання тісно пов'язані з особливостями конструювання кримінально-правових санкцій. Так, надто вузькі рамки відносно-визначених санкцій не дають суддям можливості призначити покарання з урахуванням принципу індивідуалізації покарання, а занадто широкі рамки таких санкцій можуть перетворити суддівський розсуд у свавілля (як приклад, санкція ст. 231 КК України – штраф від 3000 до 8000 нмдг).

Згідно з п. 1 ч. 1 ст. 65 КК України суд призначає покарання у межах, установлених у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України, що передбачає відповідальність за вчинене кримінальне правопорушення, за винятком випадків, передбачених ч. 2 ст. 53 цього Кодексу.

Санкція статті Особливої частини КК України визначає види покарань, що можуть бути призначені особі за вчинене кримінальне правопорушення, їх межі. Санкція статті не тільки визначає правові межі суддівського розсуду в процесі

призначення покарання, а й фактично відображає нормативну оцінку ступеня тяжкості конкретного правопорушення.

Досліджуючи питання обґрунтованості санкцій норм чинного КК України, М.В. Сийплові, Я.М. Нитка виходять з висловленої в літературі думки, за якої зміст санкцій норм, що встановлюють відповідальність за вчинення кримінальних правопорушень (норм Особливої частини КК України), визначається головним чином характером і ступенем суспільної небезпечності тих кримінальних правопорушень, які передбачено в диспозиціях цих правових норм. Оскільки санкція повинна бути співрозмірною кримінально протиправному діянню, вона й повинна визначатися головним чином характером і ступенем суспільної небезпечності діяння [169, с. 415]. На думку Т.А. Денисової, санкція – це обов’язковий складник статті (або частини статті) Особливої частини КК України, який містить у собі модель виду й обсягу покарання, адекватного суспільній небезпечності злочинного діяння.

Санкції кримінально-правових норм, якими встановлена відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності, пов’язані з обігом інформації, за чинним КК України можуть бути представлені наступним чином:

Вид та розмір покарання	Санкції статей
штраф від 1000 до 3000 нмдг	ч. 1 ст. 209 ¹ , ст. 232 КК України
штраф від 1000 до 4000 нмдг	ч. 1 ст. 220 ¹ , ч. 3 ст. 220 ¹ , ст. 220 ² , ч. 1 ст. 222, ч. 1 ст. 223 ¹ , ч. 1 ст. 232 ¹ , ч. 1 ст. 232 ² КК України
штраф від 3000 до 5000/6000 нмдг	ч. 1 ст. 200, ч. 2 ст. 209 ¹ , ч. 2 ст. 232 ¹ , ч. 2 ст. 232 ² КК України
штраф від 4000 до 6000 нмдг	ч. 2 ст. 220 ¹ КК України
штраф від 3000 до 8000 нмдг	ст. 231 КК України
штраф від 5 000 до 8 000 нмдг	ч. 1 ст. 205 ¹ , ч. 3 ст. 232 ¹ КК України
штраф від 3 000/5 000 до 10 000 нмдг	ч. 2 ст. 200, ч. 1 ст. 222 КК України
штраф від 8 000 до 10 000 нмдг	ч. 2 ст. 205 ¹ , ч. 4 ст. 232 ¹ КК України
штраф від 40 000 до 50 000 / від 55 000 до 65 000 / від 60 000 до 70 000 / від 65 000 до 75 000 нмдг	ч. 1 ст. 232 ³ , ч. 2 ст. 232 ³ , ч. 3 ст. 232 ³ , ч. 4 ст. 232 ³ КК України
пробаційний нагляд	ч. 1 ст. 205 ¹ , ч. 1 ст. 209 ¹ , ст. 232 КК України
обмеження волі на строк до 4 років	ст. 220 ² КК України
позбавлення волі на строк до 5 років	ст. 205 ¹ , ч. 4 ст. 220 ¹ КК України
позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років (як основний вид покарання)	ч. 1 ст. 223 ¹ КК України
позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років (як додатковий вид покарання)	ст.ст. 209 ¹ , 220 ¹ , 220 ² , 222, 232, 232 ¹ , 232 ² , 232 ³ КК України

Виходячи з санкцій досліджуваних статей до кримінальних проступків КК України відносить діяння, передбачені ч. 1 ст. 209¹ та ст. 232 КК України. До особливо тяжких злочинів відносить діяння, передбачені ст. 232³ КК України, всі інші кримінальні правопорушення віднесені законодавцем до нетяжких злочинів.

Виникає питання щодо обґрунтованості визнання діяння, передбаченого ст. 232³ КК України, особливо тяжким злочином. Диспозиції двох норм – ч. 1 ст. 232¹ та ч. 1 ст. 232³ КК України – передбачають відповідальність за тотожні дії (ч. 1 ст. 232³ КК України фактично розкриває зміст «порушення заборони використання інсайдерської інформації», про що йдеться у ч. 1 ст. 232¹ КК України), ідентичні наслідки, з єдиною різницею – особливість предмета злочину за ст. 232³ КК України – інформація щодо оптових енергетичних продуктів. Отже незрозумілою є позиція законодавця щодо введення до КК України ст. 232³ саме в такій редакції: яким чином інформація щодо оптових енергетичних продуктів може збільшити ступінь суспільної небезпеки діяння з нетяжкого злочину (ч. 1 ст. 232¹ КК України) до особливо тяжкого злочину (ч. 1 ст. 232³ КК України). В пояснювальній записці до відповідного законопроекту [141] автори обґрунтовують необхідність внесення відповідних змін щодо врегулювання питання використання інсайдерської інформації низкою Директив Європейського парламенту та Ради, а саме – приведення у відповідність до вимог європейського законодавства врегулювання питання розбудови торгівельної інфраструктури – організованих ринків, які представлені організованими ринками капіталу та організованими товарними ринками, на яких здійснюватиметься торгівля цінними паперами, деривативними контрактами, валютними цінностями, товарами та іншими активами шляхом запровадження інституту оператора ринку. Однак в пояснювальній записці не наводиться жодного доводу щодо необхідності виділення ринку оптових енергетичних продуктів як особливого об'єкта кримінально-правової охорони, як і відсутнє обґрунтування підвищеної небезпечності посягання, передбаченого ст. 232³ КК України. На відсутність такої вимоги до надання особливого захисту ринку оптових енергетичних продуктів з боку Європейського парламенту вказує той факт, що аналіз зарубіжного досвіду показав нам повну відсутність (окрім

Молдови) такого особливого захисту окремих видів оптових ринків цінних паперів (енергетичних продуктів), і так само як за ч. 1 ст. 232¹ КК України аналогічні або схожі діяння в кримінальному законодавстві зарубіжних країн визнаються нетяжким злочином або кримінальним проступком. Отже, так само як й аргументи, наведені в підрозділі 2.1 роботи, це свідчить про відсутність належних підстав для встановлення окремої відповідальності за незаконні дії з інсайдерською інформацією на ринку оптових енергетичних продуктів та доцільність виключення відповідної норми з тексту КК України.

Аналіз санкцій КК України в частині визначення караності досліджуваних діянь, показує, що в переважній більшості реалізації санкцій віддається перевага штрафу, він передбачений за вчинення 26-ти кримінальних правопорушень з числа досліджуваних; пробаційний нагляд – за вчинення 3-х; позбавлення волі – 2-х; обмеження волі – 1-го. При цьому переважна більшість санкцій передбачають додаткове покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Виходимо з того, що санкція будь-якої кримінально-правової норми повинна містити такі види і розміри каральної та виправної дії, які б в максимальній мірі сприяли досягненню усіх цілей кримінального покарання і задовольняли вимоги принципів призначення покарання, у тому числі принципу гуманізму. Таким чином, межі покарання, в першу чергу, залежать від відмінностей в характері і ступеню суспільної небезпеки.

ст. КК	2023 рік		2022 рік		2021 рік	
	К-ть осіб, щодо яких винесено рішення/ засуджено	Кримінально-правові наслідки	К-ть осіб, щодо яких винесено рішення/ засуджено	Кримінально-правові наслідки	К-ть осіб, щодо яких винесено рішення/ засуджено	Кримінально-правові наслідки
200	6/4	штраф – 4	3/3	звільнено за ст. 45 КК – 3	10/7	штраф – 6
		спец. конфіскація – 1		штраф – 3		позбавлення права... – 1
				звільнено за ст. 75 КК – 9		конфіскація за ч. 2 – 1
223 ¹	8/2	звільнено за ст. 48 КК – 1 штраф – 2	---	---	---	---
232 ¹	---	---	---	---	---	---
232 ³	---	---	---	---	---	---

205 ¹	77/36	звільнено за ст. 45 КК – 1	36/13	штраф – 3	164/66	звільнено за ст. 45 КК – 14
		штраф – 3		позбавлення права... – 2		штраф – 30
		позбавленн я права... – 9		позбавлення волі – 1		позбавлення волі – 1
		позбавленн я волі – 6		звільнено за ст. 75 КК – 9		позбавлення права... – 9
		звільнено за ст. 75 КК – 26				звільнено за ст. 75 КК – 35
209 ¹	1/1	позбавленн я права... – 1	2/0	---	---	---
		позбавленн я волі – 1				
220 ¹	---	---	---	---	---	---
220 ²	---	---	---	---	---	---
222	8/2	звільнено за ст. 48 КК – 1	10/2	штраф – 1	56/6	звільнено за ст. 47 КК – 2
		штраф – 2		громадські роботи – 1		звільнено за ст. 45 КК – 9
						звільнено за ст. 46 КК – 1
						звільнено за ст. 48 КК – 3
						штраф – 3
						громадські роботи – 1
231	---	---	2/0	---	---	---
232	---	---	---	---	1/1	штраф – 1
						позбавлення права... – 1

Аналіз судової практики щодо засуджених осіб та призначених покарань за кримінальні правопорушення, пов'язані з обігом інформації, показав наступне:

1) за низкою кримінальних правопорушень відсутня будь-яка судова практика, а саме: кримінальних проваджень, порушених за ст.ст. 232¹, 232³, 220¹, 220² КК України до суду не надходило зовсім; за ст. 231 КК України – було спрямовано до суду 2 провадження, але обидва були закриті «з інших підстав»;

2) з 277 кримінальних проваджень, що надійшли до суду, у 42% від цієї кількості було винесено обвинувальні вироки. За вироками призначено покарання у виді штрафу у 31% проваджень, позбавлення волі до 5 років – 7%, звільнено від кримінальної відповідальності за ст. 45 КК України – 13%, звільнено від відбування покарання за ст. 75 КК України – 61%; додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю призначено у 14 %

від загальної кількості. Крім того, слід відмітити стрімке зростання кількості проваджень, що були направлені до суду з 2022 на 2023 рік (майже вдвічі);

3) ст. 222 КК України – з 74 кримінальних проваджень, що надійшли до суду, у 14% винесено обвинувальні вироки. За обвинувальними вироками 60% призначено покарання у виді штрафу, трапляються поодинокі випадки призначення громадських робіт (імовірно, в порядку переходу до більш м'якого покарання). В 22% випадків закриття провадження це було звільнення від кримінальної відповідальності за ст.ст. 45-48 КК України;

4) за ст. 200 КК України – з 19-ти спрямованих до суду проваджень винесено вироки у 14 справах, з них у 76% призначено штраф, мають місце одиничні випадки застосування позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, конфіскації (при засудженні за ч. 2 – втім, таке пояснюється виключно призначенням покарання за сукупністю кримінальних правопорушень), спеціальної конфіскації; 3 випадки звільнення від кримінальної відповідальності за ст. 45 КК України;

5) у єдиному провадженні, що було розглянуто з винесенням вироку за ст. 209¹ КК України, було призначено позбавлення волі з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; за ст. 223¹ КК України – за 2 вироками призначено штраф та 1 провадження закрито за ст. 48 КК України; за ст. 232 КК України – у 1 провадженні призначено штраф та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Видається доцільним дослідити сутність окремих видів покарань, що передбачені або застосовуються за вчинення досліджуваних кримінальних правопорушень, та їх виправний, каральний та попереджувальний вплив.

Відповідно до ч. 1 ст. 53 КК України, штраф – це грошове стягнення, що накладається судом у випадках і межах, встановлених в Особливій частині КК України. Штраф стягується з засудженого на користь держави у вигляді певної грошової суми, тобто фактично зводиться до фінансового обмеження майнових інтересів винної особи. Каральний і попереджувальний вплив штрафу

здійснюється шляхом обмеження матеріального становища засудженого, і при його виконанні безпосередній вплив здійснюється на фінансові інтереси засудженого.

Розмір штрафу визначається судом залежно від тяжкості вчиненого кримінального правопорушення та з урахуванням майнового стану винного в межах від 30 нмдг до 50 000 нмдг, якщо статтями Особливої частини КК України не передбачено вищого розміру штрафу. При визначенні санкцій за ч.ч. 1-4 ст. 232³ КК України законодавець вийшов за межі положення Загальної частини, та визначив їх в розмірі до 70 000 нмдг. Якщо виходити з того, що розмір штрафу встановлюється залежно від тяжкості вчиненого кримінального правопорушення та з урахуванням майнового стану особи, то сумнівними виглядають штрафи у 40 000 або 70 000 нмдг (за ст. 232³ КК України), тоді як загальний склад цього діяння (ст. 232¹ КК України) карається максимум 10 000 нмдг.

Слід враховувати, що штраф не повинен перетворюватися ані в засіб відкупу від покарання, ані в засіб повного матеріального спустошення засудженого, так само штраф – не форма відшкодування заподіяної шкоди, а вид покарання. Його розміри повинні бути досить відчутні для досягнення цілей спеціальної і загальної превенції, але, слід погодитися з думкою О.С. Пироженко [114], що досягнення мети штрафу як кримінального покарання можливе лише у випадку, коли призначене покарання буде виконано, тобто штраф сплачено повністю, а для здійснення зазначеного треба мати певні гарантії.

Розміри штрафів (від 40 000 до 70 000 нмдг), передбачених санкціями ч.ч. 1-4 ст. 232³ КК України, є вкрай завищеними, обтяжливими та такими, що в кінцевому підсумку або призведуть до матеріального спустошення засудженого, навіть за умов визначення розстрочки його сплати, або до розгляду питання про необхідність заміни призначеного штрафу на покарання у вигляді позбавлення волі, що нівелює доцільність існування такого покарання в санкції статті. Слід враховувати, що ця норма (всі частини) не знайшла свого практичного застосування (жодного випадку), тож дослідити практику застосування її санкції неможливо, але прогноз її можливого застосування очевидний.

Висловлений прогноз можна підкріпити судовою практикою призначення штрафу, але за іншими досліджуваними нормами, коли суди вимушені визначати розстрочку сплати штрафу на суми, які були призначені в набагато меншому розмірі, ніж санкція ч. 1 ст. 232³ КК України (3 000 – 9 000 нмдг):

1) так, на підставі угоди про визнання винуватості за ч. 1 ст. 200 КК України суд призначив узгоджене сторонами покарання у виді штрафу в розмірі 3 000 нмдг, що складає 51 000 грн., та визначив на підставі ч. 4 ст. 53 КК України розстрочку виплати штрафу десять місяців [21];

2) на підставі угоди про визнання винуватості особа була визнана винною у вчиненні злочинів, передбачених ч.ч. 1, 2 ст. 200 КК України, та їй призначено узгоджене покарання: за ч. 1 ст. 200 КК України – штраф в розмірі 5 000 нмдг; за ч. 2 ст. 200 КК України – штраф в розмірі 9 000 нмдг, шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим остаточно визначено покарання у виді штрафу в розмірі 9 000 нмдг, та визначено розстрочку на 10 місяців зі сплатою штрафу рівними частками [26].

Слушним є зауваження Головного науково-експертного управління ВР України, що штраф може слугувати для досягнення своїх цілей лише в тому разі, якщо кримінальне покарання у виді штрафу буде для засудженого важким, але у той же час реальним з точки зору його виконання на практиці (простіше кажучи, штраф має бути таким, щоб засуджений міг його сплатити). Тому розміри цього покарання мають встановлюватися не лише залежно від небезпечності вчиненого кримінального правопорушення, а й з урахуванням загального добробуту громадян та рівня їх доходів [30].

Крім того, в літературі зауважується на необхідності перегляду термінів розстрочки: «термін розстрочки сплати штрафу необхідно збільшити до реальних меж, для чого їх слід не обмежувати законодавчими межами, а визначати судом з урахуванням реальних можливостей винної особи для сплати штрафу. При цьому суд, зокрема, може бути наділений правом обмежити витрати особи на період до повної сплати нею штрафу, наприклад, встановивши граничні витрати на цю особу

та непрацездатних членів її сім'ї на рівні прожиткового мінімуму, встановленого законодавством для відповідної категорії громадян» [199, с. 314-325].

Один з винятків із загальних правил призначення покарання, закріплених у п. 1 ч. 1 ст. 65 КК України, стосується випадку, коли суд при призначенні основного покарання у виді штрафу, розмір якого визначений санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК України у сумі понад 3 000 нмдг, не може визначити його меншим за розмір майнової шкоди, завданої злочином, або отриманого внаслідок вчинення злочину доходу, незалежно від граничного розміру штрафу, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК України. Враховуючи той факт, що в досліджуваній групі кримінальних правопорушень всі санкції передбачають покарання у вигляді штрафу і, окрім двох, – більше 3 000 нмдг, то така практика може бути застосована в досліджуваних нами випадках. Вважаємо, що такий підхід є неприпустимим, оскільки суперечить принципу правової визначеності, який гарантує забезпечення легкості з'ясування змісту права і можливість скористатися цим правом у разі необхідності, який, своєю чергою, є невід'ємною, органічною складовою принципу верховенства права [159].

Судова практика показує, що положення КК України щодо встановлення надмірних розмірів штрафів нівелюється шляхом призначення покарання за ст. 70 КК та поглинання більш суворим покаранням штрафу в бідь-якому розмірі. Так, в одній зі справ суд призначив особі за ч. 5 ст. 27, ч. 2 ст. 200 КК України покарання у вигляді штрафу у мінімальному розмірі, передбаченому санкцією відповідної статті КК України – 5 000 нмдг (у сумі 85 000 грн). Але оскільки мала місце сукупність зі ст. 354 КК України, із застосуванням ч. 1 ст. 70 КК України суд шляхом поглинання менш суворого покарання більш суворим остаточно призначив покарання у вигляді 1 року позбавлення волі, і на підставі ст. 75 КК України звільнив від відбування покарання з випробуванням [29]. За іншим вироком особу визнано винною у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 200, ч. 3 ст. 362, ч. 1 ст. 366 КК України і за їх вчинення призначено: за ч. 2 ст. 200 КК України (ст. 69 КК України) штраф у розмірі 3 750 нмдг, за ч. 3 ст. 362 КК

України (ст. 69 КК України) 1 рік 6 місяців обмеження волі з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських обов'язків строком на 1 рік; за ч. 1 ст. 366 КК України 1 рік обмеження волі з позбавленням права обіймати посади пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських обов'язків строком на 1 рік. На підставі ч. 1 ст. 70 КК України за сукупністю кримінальних правопорушень, шляхом поглинання менш суворого покарання більш суворим, призначено покарання у виді 1 року 6 місяців обмеження волі з позбавленням права обіймати посади пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських обов'язків [28]. Аналогічна ситуація у вироку Калуського міськрайонного суду Івано-Франківської області від 15.07.2021 р. [24].

Н.О. Гуторова з цього приводу зауважує, що способом уникнення від реального призначення та виконання покарання у вигляді штрафу на суму більше 3 000 нмдг за кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності є призначення покарання за сукупністю, коли застосуванням ст. 70 КК України та принципу поглинання штраф поглинається більш суворим обмеженням волі... [44, с. 45-51].

Зазвичай в якості основного покарання в КК України штраф найчастіше передбачено в альтернативі з такими більш суворими видами покарання як громадські роботи, виправні роботи, пробаційний нагляд, позбавлення волі. Що стосується санкцій досліджуваної групи кримінальних правопорушень, то в них превалює штраф, в багатьох випадках – безальтернативно. Тобто, законодавець вважає, що саме штраф як вид покарання здатний в максимальній мірі досягти кари, виправлення, загальної та спеціальної превенції. З одного боку, можна припустити, що в процесі вчинення діяння, що відноситься до досліджуваної групи кримінальних правопорушень, як вчинюваних у сфері господарської діяльності, воно спричиняє або створює загрозу спричинення майнової шкоди, або їх вчинення призводить до матеріального збагачення винної особи. Тож має бути логічним в якості покарання обмежити майнові права винної особи. Але в більшості випадків

відповідальність може наставати і за умови створення загрози настання певної шкоди та без реального збагачення винної особи. Тут цікавим є визначення підходу законодавця до того, чому саме штраф він вбачає як ефективне покарання за вчинення кримінальних правопорушень в сфері господарської діяльності.

Втім логіка законодавця виходить не з питання його ефективності, а виключно з позиції, що штраф має сприяти відшкодуванню завданої шкоди (як відомо, штраф як вид покарання такої мети перед собою не ставить), і фактично зводить до ототожнення штрафу з компенсаційними заходами. Так, в доповідній записці до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності)» її автори визначають, що превалювання штрафу в санкціях норм, що передбачають відповідальність за кримінальні правопорушення в сфері господарської діяльності, вбачається ними обґрунтованим, оскільки: 1) ними вбачалося в попередній редакції КК України надмірне втручання правоохоронних органів у діяльність господарюючих суб'єктів, що створювало істотні перешкоди для реалізації конституційно закріпленого права громадян на зайняття підприємницькою діяльністю (але штраф в розмірі 70 000 нмдг ніяк не сприяє зменшенню такого втручання – *прим. авт.*); 2) попередня редакція КК України вбачалася такою, яка є з необґрунтовано завищеним рівнем криміналізації правопорушень у сфері господарської діяльності, що є перепорою для розвитку підприємництва, а також виступає причиною недоотримання Державним бюджетом України належного відшкодування шкоди, завданої протиправними діями у зазначеній сфері; 3) констатувалося невиправдано широке коло законодавчо встановлених підстав для застосування покарання у вигляді позбавлення волі за вчинення злочинів в економічній сфері, що не сприяє відшкодуванню засудженими заподіяної ними шкоди; 4) і основною ідеєю проекту була гуманізація існуючих у законодавстві України санкцій за скоєння кримінальних правопорушень у сфері економіки і господарської діяльності [121]. Можна констатувати, що штрафи в розмірах більше 50 000 нмдг навряд чи зменшують рівень втручання правоохоронних органів в заняття підприємницькою

діяльністю, навряд чи стимулюватиме розвиток підприємництва, і тим більше не сприятиме відшкодуванню завданої шкоди.

О. Шаповалова, досліджуючи ефективність штрафу як виду покарання, приходить до висновку, що майнові покарання за злочини у сфері господарської діяльності є досить ефективним засобом впливу на осіб, які вчинили ці злочини. Але забезпечення їх належної ефективності можливе лише за умови розумного і співмірного застосування обмежень майнових прав осіб, коли, з одного боку, ці обмеження є відчутними для засудженого і здатні здійснити попереджувальний вплив на його поведінку і поведінку інших нестійких осіб, а з іншого – не ставлять особу в ситуацію фізичної неможливості виконати призначене йому покарання [199, с. 314-325].

Тому слід виходити з того, що штраф в санкціях норм, що передбачають кримінальну відповідальність за інформаційні кримінальні правопорушення в сфері господарської діяльності, не може переслідувати мети відшкодування завданої шкоди, оскільки неприпустимо ототожнювати штраф як вид покарання з компенсаційними заходами; штраф не може розглядатися як засіб відкупу від вчиненого кримінального правопорушення; не припустиме застосування штрафу з розмірах, які є об'єктивно неможливими до виконання.

Пробаційний нагляд, як альтернатива штрафу, передбачений в санкціях статей ч. 1 ст. 205¹, ч. 1 ст. 209¹, ст. 232 КК України. Пробаційний нагляд – це основне кримінальне покарання, яке полягає в обмеженні прав і свобод засудженого, визначених законом і встановлених вироком суду, із застосуванням наглядових та соціально-виховних заходів без ізоляції від суспільства. На засудженого покладається низка обов'язків, за невиконання яких може бути застосовано більш суворе покарання.

Відповідно до Закону України «Про пробацію» нагляд – це заходи, що здійснюються органом пробації за місцем проживання, роботи та навчання засуджених з метою дотримання обов'язків, визначених законом та покладених на них судом [150]. Основною відмінністю пробаційного нагляду від інших видів покарань є те, що він полягає в обмеженні прав і свобод засудженого, визначених

законом і встановлених вироком суду, із застосуванням наглядових та соціально-виховних заходів без ізоляції від суспільства (ст. 59¹ КК України). При цьому засуджений зобов'язаний узгоджувати всі дії з уповноваженим органом з питань пробації: повідомляти про зміну свого місця проживання, роботи або навчання, не виїжджати за межі України без відповідного погодження та періодично з'являтися для реєстрації. Додатково судом можуть бути передбачені й інші обов'язки для засудженого: використання електронного засобу контролю і нагляду, проживання за вказаною у рішенні суду адресою, дотримання встановлених судом вимог щодо вчинення певних дій, обмеження спілкування, пересування та проведення дозвілля, працевлаштування, виконання заходів, передбачених пробаційною програмою, чи проходження курсу лікування від наркотичної, алкогольної залежності, розладів психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин або захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб.

Пробаційний нагляд охоплює певні правообмеження у сферах свободи вибору професії та навчання, місця знаходження, проживання та пересування, спілкування та проведення дозвілля [107].

Аргументом на користь заміни арешту на пробаційний нагляд було те, що обмеження волі так і не стало новим видом покарання, альтернативним позбавленню волі, як планували розробники КК України 2001 р., а розуміння обмеження прав і свобод людини та громадянина на рівні кримінального закону при застосуванні пробаційного нагляду відповідає рекомендаціям Комітету Міністрів РЄ СМ/Рес (2010) Про пробацію, СМ/Рес (2014) стосовно електронного моніторингу, СМ/Рест (2017) про Європейські правила щодо громадських санкцій та заходів.

Виникає питання, чи є цей вид покарання ефективним в протидії кримінальним правопорушенням, передбаченим ч. 1 ст. 205¹, ч. 1 ст. 209¹, ст. 232 КК України? По-перше, попередня редакція цих норм передбачала в альтернативі штрафу арешт, тож заміна арешту пробаційним нагляд є логічним відповідно до основної мети впровадження цього виду покарання (зменшення кількості осіб, які перебувають в ізоляторах тимчасового тримання). Крім того, при застосуванні

пробаційного нагляду особі надається можливість не розривати стосунки з родиною, продовжувати працювати та утримувати родину. Продовжувати працювати за місцем роботи, де особа працювала до вчинення цих діянь, навряд чи можливо, оскільки за ч. 1 ст. 209¹ та ст. 232 КК України позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років є обов'язковим додатковим видом покарання. Зрозуміло, що є і негативні моменти впровадження цього виду покарання, і, в першу чергу, недосконалість механізму реалізації пробаційних програм, що обумовлено його новизною. До цього пропонується додати недостатність засобів впливу для запобігання скоєнню нових кримінальних правопорушень, а також для ефективного впливу на поведінку правопорушника; в деяких випадках правопорушники можуть використовувати це як спосіб уникнути відповідальності за свої діяння [34]. Враховуючи той факт, що поки ще не сформована практика застосування пробаційного нагляду за вказані кримінальні правопорушення, говорити про його ефективність або неефективність можна лише з точки зору прогнозування.

Одним з найважливіших аргументів на користь пробаційного нагляду є додаткові можливості для виправлення правопорушників [107]. Пробаційний нагляд дозволяє забезпечити, що особа, яка порушила закон, буде відповідати за свої дії, одночасно не відчуючи дискомфорту від ізоляції від суспільства. Це дозволяє збільшити шанси на повернення правопорушників до суспільства зі зміцненим почуттям відповідальності та здатності до самоконтролю.

У п. 76–80 Рекомендації № СМ/(2010)1 КМРЄ про Правила РЄ про пробацію, які було прийнято Комітетом міністрів РЄ 20.01.2010 р., акцентовано на питаннях проведення виправної роботи. Зокрема, виправний вплив має бути спрямований на реабілітацію та припинення злочинної поведінки, тому він повинен бути конструктивним і пропорційним накладеним на злочинця санкціям. Правила також закріплюють за органами пробації таку функцію, як робота з потерпілими від злочинів. Органи пробації мають співпрацювати з особами, які надають послуги потерпілим і постійно інформують потерпілих про внесення рішень щодо злочинця. З іншого боку, органи пробації повинні «донести» до злочинця, яку

шкоду він спричинив своїми діями [112, с. 134-144]. В Україні на сьогодні цей аспект застосування пробації поки що залишається невідпрацьованим та перспективним для розвитку. Оскільки в такому випадку необхідно відпрацьовувати ефективні ресторативні, компенсаційні заходи (не підміняючи компенсаційні та ресторативні заходи штрафом як видом покарання), з переглядом існуючого підходу встановлення надмірних штрафних санкцій.

Щодо позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю ч. 1 ст. 55 КК України передбачає, що цей вид покарання може бути призначений як основне покарання на строк від 2 до 5 років або як додаткове покарання на строк від 1 до 3 років.

Сутність даного виду покарання полягає в позбавленні засудженого на визначений вироком суду строк прав, обумовлених його службовим становищем, професійною або іншою діяльністю, використовуючи які ця особа вчинила кримінальне правопорушення або які вона могла б використати надалі для їх вчинення. Зміст цього виду покарання полягає в цілому ряді позбавлень і обмежень. Сам по собі факт засудження винного, негативна морально-психологічна оцінка його поведінки у вирокі від імені держави, обмеження, часом на тривалий строк, його трудової правоздатності, можливості вільного вибору посади, професійної діяльності або роду занять, що тягнуть іноді необхідність переучуватися, втрату кваліфікації, певні матеріальні втрати, обмеження низки пільг і переваг, переривання спеціального трудового стажу, дискваліфікація, необхідність отримати нову спеціальність, нарешті, стан судимості – всі ці каральні елементи «позбавлення права» роблять його вагомим у каральному й виправному відношеннях. Засуджений на досить тривалий час позбавлений можливості займатися обраною ним справою, «випадає» зі значущого для нього середовища, втрачає придбаний авторитет, репутацію.

Позбавлення права обіймати певні посади спричиняє звільнення засудженого з посади, що він займав під час вчинення кримінального правопорушення, і позбавлення його на певний строк права займати аналогічні посади на інших підприємствах, в установах або організаціях. Це покарання може бути призначене

у випадках, коли за характером вчинених винним кримінальних правопорушень за посадою або при занятті певною діяльністю, суд визнає неможливим збереження за ним права займати певні посади або займатися певною діяльністю.

Під певними посадами розуміється коло посад, які мають певні нормативні або ідентифікаційні ознаки, які дозволяють точно визначити зміст судової заборони. Ухваливши рішення щодо позбавлення права обіймати певні посади, суд повинен сформулювати у вироку це так, щоб засуджений не мав права займати зазначені посади в будь-якій сфері господарювання, а також посади, однакові за характером з тими, використовуючи які він вчинив кримінальне правопорушення. Позбавлення права займатися певною діяльністю – це заборона засудженому протягом певного строку займатися тією діяльністю, у зв'язку з якої ним було вчинене кримінальне правопорушення. Заборона займатися певною професійною діяльністю поширюється на вид діяльності, щодо здійснення якої необхідна професійна підготовка або ця діяльність включає види робіт, які вимагають спеціального дозволу державних органів або дозволяють здійснювати певні дії, приймати рішення, характер яких встановлюється нормативно-правовими актами.

Враховуючи той факт, що майже всі кримінальні правопорушення, що є предметом дослідження, вчиняються саме у зв'язку з заняттям особою певним видом діяльності чи посади, покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю видається вкрай ефективним в аспекті спеціальної превенції таких правопорушень з боку цієї особи.

Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю не передбачено в санкціях норм ст. 200, ч.ч. 1, 3 ст. 205¹, ст. 231 КК України. Це можна пояснити тим, що вказані кримінальні правопорушення можуть вчинятися й загальним суб'єктом, який, не обіймаючи посад чи не займаючись певним видом діяльності, може вчинити такі кримінальні правопорушення. Однак щодо ст. 220¹ КК України таке пояснення навести неможливо, оскільки в диспозиції чітко зазначено, що вчиняється це кримінальне правопорушення спеціальним суб'єктом у зв'язку з посадою, яку він обіймає, а отже позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю має бути передбачене як обов'язкове

додаткове покарання. Зрозуміло, суд вправі застосувати цей вид покарання як додатковий за правилами ст. 55 КК України, однак «може» та «зобов'язаний» це різні речі, а у випадку вчинення цього кримінального правопорушення суд зобов'язаний його призначити. Тому пропонуємо доповнити санкції ч.ч. 1, 3 ст. 220¹ КК України додатковим покаранням *«позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю»*.

Стосовно санкції ст. 222 КК України, то в ній, навпаки, неправильним є визначення позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю в якості обов'язкового додаткового виду покарання. Це кримінальне правопорушення може вчинятися й загальним суб'єктом (наприклад, при отриманні кредиту), який вчиняє його не у зв'язку з певною посадою, яку він обіймає, і не у зв'язку з діяльністю, якою займається. Тож виходить ситуація, що суд, призначаючи такій особі покарання, не може не застосувати позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю без застосування ст. 69 КК України. У зв'язку з вищенаведеним пропонується внести відповідні зміни до санкції ст. 222 КК України.

Не зовсім доцільним виглядає з-поміж інших видів покарань, передбачених санкцією ст. 220² КК України, обмеження волі. Обмеження волі, за ч. 1 ст. 61 КК України, полягає у триманні особи в кримінально-виконавчих установах відкритого типу без ізоляції від суспільства в умовах здійснення за нею нагляду з обов'язковим залученням засудженого до праці. За своїм юридичним змістом це так зване покарання, пов'язане з виправно-трудовим впливом, тому воно не повинно застосовуватися до осіб непрацездатних.

Обмеження свободи є видом основного покарання, яке здійснює подвійний вплив на засудженого, який водночас обмежується у свободі пересування та виборі місця проживання та обов'язково залучається до праці. Особи, засуджені до обмеження волі, відбувають покарання у виправних центрах, як правило, в межах адміністративно-територіальної одиниці відповідно до їх постійного місця проживання на момент засудження [122].

Враховуючи, що ст. 220¹ КК України встановлює відповідальність за фальсифікацію фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи, а санкція передбачає в якості додаткового обов'язкового покарання позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, то при застосуванні такого виду покарання людині необхідно підшукувати іншу роботу, не за кваліфікацією, оскільки працювати за кваліфікацією вона не матиме права.

Позбавлення волі на певний строк, передбачене ст. 63 КК України, – це покарання виражається у примусовій ізоляції засудженого від суспільства з обов'язковим поміщенням його у спеціальну кримінально-виконавчу установу на вказаний у вирoku суду строк. Санкції ст. 205¹, ч. 4 ст. 220¹ КК України передбачають в якості альтернативного виду покарання позбавлення волі.

Позбавлення волі – це один з найсуворіших видів покарання і застосовується за вчинення злочинів, що становлять підвищену суспільну небезпеку, коли, враховуючи суспільну небезпечність злочину і особу винного, необхідна його ізоляція від суспільства, щоб досягти мети його виправлення та превенції. Цей вид покарання полягає у примусовій ізоляції засудженого на визначений строк у спеціально призначених для цього кримінально-виконавчих установах закритого типу (ч. 1 ст. 18 КВК України), і поєднаний з обмеженням прав та свободи пересування, вибору роботи та роду діяльності, спілкування з сім'єю, знайомими тощо, та з жорсткою регламентацією часу роботи та відпочинку.

3.2. Інші заходи кримінально-правового характеру, що можуть застосовуватися за кримінальні правопорушення, пов'язані з обігом інформації у сфері господарської діяльності

В межах дослідження інших заходів кримінально-правового характеру, що можуть застосовуватися за кримінальні правопорушення, пов'язані з обігом інформації у сфері господарської діяльності, доцільно розглянути такі інститути,

як спеціальна конфіскація, звільнення від кримінальної відповідальності та заходи кримінально-правового характеру, що підлягають застосуванню до юридичних осіб.

Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» від 18.04.2013 р. в КК України введено спеціальну конфіскацію [129].

Спеціальна конфіскація за своєю сутністю та механізмом впливу спрямована на усунення передумов криміногенної ситуації, попередження вчинення такою особою нових суспільно небезпечних діянь, її застосування має бути обумовлене встановленням обставин, що особа, у якої конфіскується таке майно, або інша особа може використати його для вчинення нового злочину або для незаконного збагачення особи [37, с. 131].

В літературі зазначається, що спеціальна конфіскація виконує попереджувальну функцію та має на меті: запобігти вчиненню нових кримінальних правопорушень та можливостям використання майна, одержаного кримінально протиправним способом, для вчинення інших кримінальних правопорушень, у подальшій злочинній діяльності; 2) усунути можливість використання корисних властивостей майна, одержаного злочинним шляхом, або самою особою, яка вчинила кримінальне правопорушення або суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України, або третіми особами, які знали або повинні були знати про кримінально протиправне походження майна, і таким чином мінімізувати корисливий мотив у механізмі детермінації кримінально протиправної поведінки (покликаний забезпечити «невигідність» вчинення кримінальних правопорушень як для самої особи, яка його вчиняє, так і для третіх осіб, які мають на меті потенційно користуватись майном, одержаним злочинним шляхом); 3) забезпечення конфіскації майна, вилученого з цивільного обігу [46, с. 266].

З наведеного слідує, що спеціальна конфіскація при її застосуванні здійснюватиме стримуючий вплив на особу: сам факт розуміння особою того, що

все майно, отримане злочинним шляхом, може бути конфісковано на користь держави, при чому незалежно від того, на кого це майно буде оформлено (право власності), може виступати стримуючим фактором від бажання набувати таке майно.

Відповідно до ч. 1 ст. 96¹ КК України спеціальна конфіскація застосовується за рішенням суду у власність держави:

1) грошей, цінностей та іншого майна у випадках, визначених ст. 96² КК України;

2) за умови вчинення умисного кримінального правопорушення або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України, за які передбачено основне покарання у виді позбавлення волі або штрафу понад 3 000 нмдг, або кримінального правопорушення, передбаченого в переліку, наведеному в ч. 1 ст. 96¹ КК України.

Аналізуючи окремий перелік кримінальних правопорушень, які передбачають можливість застосування спеціальної конфіскації, звертаємо увагу, що тільки ст. 222 КК України закріплена в цьому переліку. Але це не означає, що спеціальну конфіскацію не можна застосувати в інших випадках, а саме – вчинення умисного кримінального правопорушення, за яке передбачено основне покарання у виді позбавлення волі або штрафу понад 3 000 нмдг.

Практика показує, що суд застосовував спеціальну конфіскацію при засудженні особи за ст. 200 КК України. Так, на підставі угоди про визнання винуватості за ч. 1 ст. 200 КК України особі було призначено покарання у виді штрафу у розмірі 3 000 нмдг. І на підставі ст. 96¹ КК України застосовано спеціальну конфіскацію та конфісковано у власність держави засіб вчинення кримінального правопорушення – ноутбук марки «ASUS» з №H8N0CV03R643329 [25].

У іншій справі, за ч. 1 ст. 222 КК України призначено покарання у виді штрафу в розмірі 4 000 нмдг, з позбавленням права обіймати посади та займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій, на строк 1 рік. На підставі ст.ст. 96¹, 96²

КК України застосовано спеціальну конфіскацію і конфісковано у власність держави товари, які були ввезено засудженим на митну територію України під виглядом гуманітарної допомоги [23].

За формальними приписами не може бути застосована спеціальна конфіскація тільки у випадку вчинення проступків, передбачених ч. 1 ст. 209¹ та ст. 232 КК України. В усіх інших випадках формальні перепони для її застосування відсутні. Виникає питання такої доцільності та необхідності, оскільки слід виходити з випадків її застосування, визначених ст. 96² КК України.

Вказана вище норма КК України закріплює наступні випадки застосування спеціальної конфіскації – у разі, якщо гроші, цінності та інше майно: 1) одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна; 2) призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення або винагороди за його вчинення; 3) були предметом кримінального правопорушення, крім тих, що повертаються власнику (законному володільцю), а у разі, коли його не встановлено, – переходять у власність держави; 4) були підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення, крім тих, що повертаються власнику (законному володільцю), який не знав і не міг знати про їх незаконне використання.

Тепер, виходячи з сутності досліджуваних кримінальних правопорушень, механізму заподіяння шкоди, слід визначити, за які з них допустимо та доцільно застосувати спеціальну конфіскацію:

ст. 200 КК України – доцільним та ефективним є застосування конфіскації в цьому випадку, оскільки спеціальна конфіскація документів на переказ, платіжних карток чи інших засобів доступу до банківських рахунків, електронних грошей та підроблених документів на переказ, платіжних карток як предмету підробки, а також обладнання та засобів, які застосовуються для вчинення таких діянь, – як засобу вчинення кримінального правопорушення, сприятимуть спеціальній та

загальній превенції (іншими особами, які могли ними скористатися); на цьому наполягає і відповідна Директива 2019/713 [206];

ст. 205¹ КК України – за умови збереження в подальшому цього складу злочину в КК України спеціальна конфіскація також була б прийнятною щодо предметів його вчинення – документів, які відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи або фізичної особи – підприємця. Втім, оскільки майнової цінності такі предмети не мають, питання про їх долю на практиці буде вирішуватися за КПК України щодо речових доказів (ст. 100 КПК України) з їх подальшим знищенням. Аналогічно має вирішуватися ситуація щодо первинних документів у ст.ст. 220¹, 220², 223¹, 232² КК України;

ч. 2 ст. 209¹ КК України – як такі відсутні потенційно можливі об'єкти спеціальної конфіскації;

ст. 222 КК України – цей склад злочину передбачено в переліку ч. 1 ст. 96¹ КК України та видається абсолютно обґрунтованим застосування спеціальної конфіскації щодо майна та коштів, набутих винним від вчинення цього злочину;

ст. 231 КК України – за умови вчинення таких дій з корисливих мотивів та отримання винним від цього матеріальної вигоди застосування спеціальної конфіскації теж вбачається доцільним;

ст. 232¹ КК України – враховуючи особливості механізму посягання, обґрунтованим та необхідним вбачається застосування спеціальної конфіскації необґрунтованого прибутку, який отримала особа або треті особи, через порушення винним заборони використання інсайдерської інформації;

ст. 232³ КК України – за умови визнання доцільності збереження цього складу злочину, як і у випадку вчинення злочину, передбаченого ст. 232¹ КК України, обґрунтованим є застосування спеціальної конфіскації необґрунтованого прибутку, який отримала особа або треті особи, через порушення винним заборони використання інсайдерської інформації щодо оптових енергетичних продуктів.

Таким чином, у випадках засудження осіб за вчинення злочинів, передбачених ст.ст. 200, 222, 231, 232¹, 232³ КК України, застосування спеціальної конфіскації є виправданим та необхідним. І як слушно зазначає А.О. Винник,

застосування спеціальної конфіскації буде спрямоване на усунення «небажаного становища» особи, яка вчинила кримінальне правопорушення [20]. Застосування спеціальної конфіскації дозволить ефективніше протидіяти цим правопорушенням. Враховуючи той факт, що в судовій практиці непоодинокі випадки, коли суди не застосовують приписи закону, якщо чітко не прописано в законі як «обов'язок», а в питанні врегулювання застосування спеціальної конфіскації саме така ситуація, пропонується внести відповідні зміни до ст. 96¹ КК України в частині розширення переліку, до якого внести ст. 200 КК України (слід відмітити, що вносити до переліку ст.ст. 232¹, 232³ КК України не представляється доцільним, оскільки вчинення цих злочинів передбачає, що отримання прибутку є альтернативно можливим, а не завжди обов'язковим елементом). Отже, пропонується ч. 1 ст. 96¹ КК України після цифр «192» доповнити словами «статтею 200».

Звільнення від кримінальної відповідальності не є формою її реалізації, оскільки не можна говорити про реалізацію кримінальної відповідальності у такій формі, якщо особа взагалі до неї не притягувалась. Ю.В. Баулін зауважив з цього приводу, що особа звільняється саме від потенційної відповідальності, адже звільнення від такої відповідальності відбувається до початкового моменту реальної кримінальної відповідальності, а саме до моменту набрання законної сили обвинувальним вироком суду. Немає вироку – немає і реальної кримінальної відповідальності, а отже, особу звільняють від потенційної кримінальної відповідальності. Така відповідальність уже в потенції закріплена в санкції кримінально-правової норми, однак ця потенція не переходить у дійсність [12, с. 194].

Звільнення від кримінальної відповідальності – це передбачена законом відмова держави від застосування до особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, обмежень її прав і свобод, визначених КК України. Звільнення від кримінальної відповідальності не свідчить про виправдання особи, про визнання її невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення. У даному випадку КК виходить із встановлення факту вчинення особою кримінально

караного діяння, а тому передбачені КК підстави звільнення від кримінальної відповідальності визнаються nereабілітуючими [36, с. 23].

В науковій літературі висловлюються різноманітні думки щодо підстав застосування тієї чи іншої форми звільнення від кримінальної відповідальності. П.В. Хряпинський визначає в якості підстав звільнення від кримінальної відповідальності: вчинення злочину, є позитивні посткримінальні діяння особи, що містять склад правомірної поведінки; суспільна небезпечність особи, що була проявлена у злочині, повністю нейтралізується позитивною поведінкою особи, що робить безглуздом і недоречним реальне застосування кримінально-правового обтяження [197, с. 80-81].

Отже, виходимо з того, що підставою звільнення від кримінальної відповідальності завжди служить вся та сукупність передумов (обставин), які законом визначені для відповідної форми звільнення: можливість виправлення винного без застосування кримінального покарання; незначна суспільна небезпечність вчиненого діяння; незначна суспільна небезпечність винної особи.

На незначний ступінь суспільної небезпечності вчиненого кримінального правопорушення при звільненні від кримінальної відповідальності в кримінальному законодавстві є пряма вказівка. Це впливає зі змісту ст.ст. 45, 46, 47, 48 КК України. У цих же статтях вказуються фактори, що мають свідчити про зменшення або втрату винною особою суспільної небезпечності, позитивну спрямованість особистості – щире каяття, відшкодування завданих збитків або усунення завданої шкоди у добровільному порядку тощо.

Ст. 45 та ст. 46 КК України визначають ступінь суспільної небезпечності – «вперше вчинила кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин, крім корупційних кримінальних правопорушень або кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції»;

ст.ст. 47, 48 КК України – «кримінальний проступок або нетяжкий злочин, крім корупційних кримінальних правопорушень, кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції».

Тобто, першою формально визначеною підставою застосування ст.ст. 45-46 КК України є вчинення кримінального проступку або необережного нетяжкого злочину (імперативний вид звільнення); за ст. 47-48 КК України – кримінального проступку або нетяжкого злочину (диспозитивний вид звільнення).

Підставою звільнення від кримінальної відповідальності за ст. 45 КК України є дійове каяття особи. Таке каяття характеризується трьома ознаками: щиросердечністю; активним сприянням розкриттю кримінального правопорушення; повним відшкодуванням заподіяного збитку або усуненням заподіяної шкоди. Підставами застосування ст. 46 КК України виступають: примирення винного з потерпілим; відшкодування заподіяного збитку або усунення заподіяної шкоди. Підставою звільнення за ст. 47 КК України є щире розкаяння особи, яке свідчить про її бажання спокутувати провину перед колективом підприємства, установи чи організації та виправити свою поведінку. Стаття 48 КК України по суті передбачає дві різних підстави звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною обстановки: втрата діянням суспільної небезпеки; втрата особою, яка вчинила злочин, суспільної небезпеки.

Аналіз санкцій норм, що передбачають відповідальність за досліджувані кримінальні правопорушення, свідчить, що у випадку обвинувачення особи у діянні за ч. 1 ст. 209¹ та ст. 232 КК України, за умов дотримання інших підстав, особа може бути звільнена від кримінальної відповідальності за ст.ст. 45-48 та 49 КК України. У разі вчинення особою інших злочинів цієї групи, за виключенням передбаченого ст. 232³ КК України, звільнення від кримінальної відповідальності особи можливе за умов та підстав, визначених ст.ст. 47, 48, 49 КК України, як щодо категорії нетяжких злочинів. Відповідно до приписів ст. 45 та ст. 46 КК України не

може бути звільнена від кримінальної відповідальності за передбаченими ними підставами особа, яка вчинила нетяжкі умисні злочини, передбачені ст.ст. 200, 205¹, ч. 2 ст. 209¹, 220¹, 220², 222, 223¹, 231, 232, 232¹, 232² КК України.

В судовій практиці значно превалює практика (відносно обвинувальних вироків) звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з закінченням строків давності. Можна припустити, що викликана така ситуація складністю в доказуванні у цій категорії кримінальних правопорушень, що призводить до процесуальних зволікань, як наслідок, закриття справи на підставі ст. 49 КК України.

Як показує судова практика, суди звільняють від кримінальної відповідальності за ст.ст. 48, 47, 45 КК України. В чинній редакції суд не має права звільняти осіб ст.ст. 200, 205¹, 222 КК України за підставами, визначеними ст. 45 КК України, але має право (саме право, а не обов'язок) звільнити на підставі ст. 48 КК України. Чим же керуються суди, застосовуючи ст.ст. 45, 47, 48 КК України при звільненні від кримінальної відповідальності за вказані правопорушення?

Так, суд при звільненні особи від кримінальної відповідальності за ст. 48 КК України, за обвинуваченням за ч. 1 ст. 200 КК України, виходив з мотивів, що 01 квітня 2023 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо платіжних послуг)» №2888-IX, відповідно до положень закону: легалізовано електронні гроші, надано електронним гаманцям статусу банківських, можливість використання електронних грошей для сплати податків та комунальних послуг, легалізовано проведення розрахунків та товари/послуги електронним грошам між суб'єктами господарської діяльності; та прийшов до висновку, що внаслідок зміни обстановки діяння перестало бути суспільно небезпечним [189]. Враховуючи той факт, що попередня редакція ст. 200 КК України передбачала відповідальність за неправомірне використання електронних грошей, тож аргументація на користь застосування ст. 48 КК України є належною.

В іншій справі клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності особи, обвинуваченої у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1

ст. 222, ч. 4 ст. 358 КК України з підстав, визначених ст. 48 КК України, не знайшло підтримки в суді. Суд послався на правовий висновок, викладений у Постанові ККС Верховного Суду від 23 січня 2020 року у справі № 161/1390/19. Для визнання того, що на час розгляду справи в суді обстановка змінилася, суду необхідно встановити не тільки те, яка обстановка існувала під час вчинення злочину, а й те, в чому полягає її зміна на час розгляду справи, та навести в судовому рішенні конкретні дані, які свідчили б про зміну обстановки та втрату діянням чи особою суспільної небезпечності. Таким чином, для застосування положень ст. 48 КК України суду належить встановити, як факт вчинення особою злочину, так і обставини, які свідчать про можливість звільнення цієї особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною обстановки за конкретних відповідних підстав. Як наслідок, суд прийшов до висновку, що не надано переконливих підстав, які б вказували на те, що сама обвинувачена та обстановка навколо неї зазнали таких змін, що робить маловірогідним вчинення нею нових тотожного або однорідного злочину, а також те, що вчинене діяння вже не є суспільно небезпечним та сама особа перестала бути суспільно небезпечною особою [187].

Суд у справі за обвинуваченням особи у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 222 КК України, при звільненні від кримінальної відповідальності з підстав, визначених ст. 47 КК України, визнав за можливе звільнити від кримінальної відповідальності з передачею на поруки громадській організації, членом якою вона є, оскільки вона вперше притягується до кримінальної відповідальності за вчинення правопорушення, яке згідно ст. 12 КК України, відноситься до нетяжких злочинів, свою вину визнала в повному обсязі, щиро розкалася, активно сприяла розкриттю кримінального правопорушення, збитки завдані кримінальним правопорушенням відшкодовано в повному обсязі [188].

Що стосується випадків застосування ст. 45 КК України при звільненні від відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ст. 222 КК України, то тут слід зауважити, що наявна практика стосується кримінальних правопорушень за ст. 222 КК України, в редакції закону, коли це діяння визнавалося проступком. Суд

мав право застосувати ст.45 КК України при обвинуваченні особи за ч. 1 ст. 222 КК України, оскільки попередня редакція ч. 1 ст. 222 КК України (що діяла на час вчинення кримінального правопорушення), відповідно до ст. 12 КК України визнавалася кримінальним проступком (санкція ч. 1 ст. 222 КК України в редакції від 27.06.2019 р. передбачала основне покарання у виді штрафу від 1 000 до 3 000 нмдг [190]. Аналогічна ситуація мала місце і в іншій справі [191].

Підсумовуючи, слід зазначити, що суд має право звільнити особу від кримінальної відповідальності:

- у випадку обвинувачення особи у вчиненні діяння, передбаченого ч. 1 ст. 209¹ та ст. 232 КК України, та за умов дотримання інших підстав – за ст.ст. 45-48 та 49 КК України;

- за ст. 232³ КК – тільки за умов, визначених ст. 49 КК України;

- за вчинення діянь, передбачених ст.ст. 200, 205¹, ч. 2 ст. 209¹, 220¹, 220², 222, 223¹, 231, 232, 232¹, 232² КК України, може бути звільнена за наявності до того підстав за ст.ст. 47, 48, 49 КК України.

Загальну частину КК України ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України щодо відповідальності юридичних осіб» від 23.05.2013 р. [129] доповнено розділом XIV¹ «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб».

Введення заходів кримінально-правового характеру викликало серйозні теоретичні баталії з приводу доцільності/недоцільності введення кримінальної відповідальності юридичних осіб. Ці спори не вщухають і сьогодні, так вчені знову і знову піднімають питання, чи можуть підлягати кримінальній відповідальності юридичні особи (негативна відповідь: через неможливість визначення вини такої особи у вчиненні кримінального правопорушення, відсутності науково обґрунтованої системи кримінальних покарань юридичних осіб тощо); невідповідність кримінальної відповідальності юридичних осіб фундаментальним принципам кримінального права, зокрема принципу особистої винної відповідальності та принципу індивідуалізації кримінальної відповідальності і

покарання; крім того, вчені наполягають, що встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб лише із загально-превентивною метою є недоцільним, оскільки у законі і без цього є значна кількість норм, що мають попереджувальний характер [93, с. 202-205].

Разом з тим, зауважується, що на сьогодні кримінальна відповідальність юридичних осіб встановлена у Нідерландах, Португалії, Фінляндії, США, Канаді, Великобританії, Шотландії, Данії, Люксембургу. У таких країнах, як Німеччина, Швеція, Італія та Іспанія, встановлено так звану квазікримінальну (за суттю адміністративно-кримінальну) відповідальність юридичних осіб.

Не досліджуючи окремо питання доцільності/недоцільності встановлення в національному кримінальному праві відповідальності юридичних осіб (як суб'єктів кримінального правопорушення), оскільки це не є предметом даного дослідження та обсяги не дозволяють провести його, пропонується проаналізувати ефективність та доцільність, можливість застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб. Ми виходимо з того, що юридичні особи не є суб'єктом кримінального правопорушення, а застосування заходів кримінально-правового характеру не є формою реалізації кримінальної відповідальності. Ці заходи свідчать про зростання загроз з боку колективних суб'єктів, тому ці прояви повинні викликати адекватну державну реакцію [202, с. 131].

Попри це, дуже часто питання щодо можливості застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб судами не розглядаються, хоча, не виключено, що для цього існують об'єктивні підстави [42, с. 16-19].

Основною метою застосування цих заходів в літературі називають запобігання вчиненню повторних кримінальних правопорушень за участю юридичних осіб. Крім того, Т.І. Нікіфорова також висловлює слушну думку, що ці заходи переслідують і відновлювальну (компенсаційну) мету заходів кримінально-правового характеру, про що свідчить також редакція ч. 2 ст. 96⁶ КК України, згідно з якою під час їх застосування юридична особа зобов'язана відшкодувати завдані збитки та шкоду в повному обсязі, а також розмір неправомірної вигоди, яка отримана або могла бути отримана юридичною особою [105, с. 150]. При цьому

юридичні особи вважаються особливим суб'єктом кримінально-правових відносин [130, с. 36-47].

Відповідно до ст. 96³ КК України підставами для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру є один з альтернативних варіантів: 1) вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи певних кримінальних правопорушень, визначених п.п. 1, 4, 5, 6 ч. 1 ст. 96³ КК України; або 2) незабезпечення виконання покладених на її уповноважену особу законом або установчими документами юридичної особи обов'язків щодо вжиття заходів із запобігання корупції, що призвело до вчинення будь-якого із кримінальних правопорушень, перелік яких визначений п. 2 ч. 1 ст. 96³ КК України; або 3) вчинення її уповноваженою особою від імені юридичної особи будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 111¹, 258-258⁶ КК України.

Тобто підставою застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб є: 1) вчинення уповноваженою особою юридичної особи певного кримінального правопорушення; 2) перелік цих правопорушень є вичерпним, та визначається п.п. 1-6 ч. 1 ст. 96³ КК України; 3) вчинення кримінальних правопорушень від імені та в інтересах юридичної особи. Оскільки в переліку, визначеному п.п. 1-6 ч. 1 ст. 96³ КК України, не міститься жодного з досліджуваних кримінальних правопорушень, пропонується дослідити, чи є взагалі якісь підстави ставити питання про можливість їх застосування.

Поняття «в інтересах юридичної особи» роз'яснено в ч. 2 примітки до ст. 96³ КК України – якщо вони призвели до отримання нею неправомірної вигоди або створили умови для отримання такої вигоди, або були спрямовані на ухилення від передбаченої законом відповідальності. Виходячи з особливостей об'єктивної сторони та механізму заподіяння шкоди в процесі вчинення досліджуваних кримінальних правопорушень, такими, що вчиняються в інтересах юридичної особи в усіх випадках вчинення злочину – є діяння, передбачене ст. 220² КК України (одночасно і створює умови для отримання такої вигоди, і спрямоване на ухилення від передбаченої законом відповідальності); в випадках, коли діяння вчиняються саме задля юридичної особи (тобто на її користь): ст. 222 КК України

(наприклад, щодо пільг, субвенцій, дотацій, кредитів для заняття господарською діяльністю – такі, що призвели до отримання нею неправомірної вигоди), ст.ст. 220¹, 223¹, 231, 232¹, 232³ КК України (такі, що створили умови для отримання такої вигоди), ст.ст. 209¹, 220 КК України (були спрямовані на ухилення від передбаченої законом відповідальності).

Другою підставою застосування заходів кримінального-правового характеру до юридичних осіб є вчинення кримінального правопорушення уповноваженими особами юридичних осіб. Відповідно до п. 1 примітки до ст. 96³ КК України, під уповноваженими особами юридичної особи слід розуміти службових осіб юридичної особи, а також інших осіб, які відповідно до закону, установчих документів юридичної особи чи договору мають право діяти від імені юридичної особи.

Відповідно до примітки до ст. 364 КК України, службовими особами юридичних осіб можуть бути особи, які виконують адміністративно-господарські та організаційно-розпорядчі функції, та обіймають відповідні посади постійно чи тимчасово у відповідних юридичних особах. Іншими особами є особи, які не знаходяться в трудових відносинах з юридичною особою, не обіймають в них відповідні посади, але уповноважені діяти від імені та в інтересах юридичної особи на підставі установчих документів (уповноваження директора, бухгалтера або іншої особи на вчинення певних дій від імені юридичної особи); на підставі цивільно-правового договору (наприклад, послуги адвоката).

Характер дій, якими реалізується об'єктивна сторона кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 209¹, 220, 220¹, 220², 222, 223¹, 231, 232¹, 232³ КК України, свідчать про можливість їх вчинення саме такою категорією осіб, як визначено п. 1 примітки до ст. 96³ КК України.

Оскільки перелік кримінальних правопорушень, за які можуть застосовуватись заходи кримінально-правового характеру, є вичерпний, отже за будь-яке інше кримінальне правопорушення для юридичної особи санкцій не передбачено, як наслідок, пропонується розширити цей перелік, шляхом внесення відповідних змін. Оскільки було встановлено, що в усіх випадках вчинення саме

злочину, передбаченого ст. 220² КК України, уповноважена особа, вчиняє дії, які одночасно і створюють умови для отримання неправомірної вигоди для юридичної особи, і спрямовані на ухилення від передбаченої законом відповідальності, саме за його рахунок пропонується розширити перелік, визначений ч. 1 ст. 96³ КК України, та після цифр «306» вказати «статті 220²».

Внесення відповідних змін дозволить застосовувати до юридичних осіб заходи кримінально-правового характеру (штраф, конфіскація майна, ліквідація) у випадку вчинення ними фальсифікації фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи, або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи. Застосування наявних заходів кримінально-правового характеру матиме суттєвий додатковий попереджувальний вплив.

Висновки до розділу 3

1. Виходячи з санкцій досліджуваних статей до кримінальних проступків КК України відносить діяння, передбачені ч. 1 ст. 209¹ та ст. 232 КК України; до особливо тяжких злочинів – діяння, передбачені ст. 232³ КК України; до нетяжких злочинів – всі інші кримінальні правопорушення.

2. Незрозумілою є позиція законодавця щодо введення до КК України ст. 232³ саме в такій редакції, за якою інформація щодо оптових енергетичних продуктів збільшує ступінь суспільної небезпеки діяння з нетяжкого злочину (ч. 1 ст. 232¹ КК України) до особливо тяжкого злочину (ч. 1 ст. 232³ КК України). Розвиваючи аргументи, наведені в підрозділах 1.3 та 2.1 роботи, відсутність вітчизняної практики застосування цієї норми свідчать про відсутність належних підстав для встановлення окремої відповідальності за незаконні дії з інсайдерською інформацією на ринку оптових енергетичних продуктів та доцільність виключення відповідної норми з тексту КК України.

3. Штраф в санкціях норм, що передбачають кримінальну відповідальність за кримінальні правопорушення в сфері господарської діяльності, пов'язані з обігом

інформації, не може переслідувати мети відшкодування завданої шкоди, оскільки неприпустимо ототожнювати штраф як вид покарання з компенсаційними заходами; штраф не може розглядатися як засіб відкupu від вчиненого кримінального правопорушення; не припустиме застосування штрафу з розмірах, які є об'єктивно неможливими до виконання.

4. Пробаційний нагляд, як альтернатива штрафу, передбачений в санкціях статей ч. 1 ст. 205¹, ч. 1 ст. 209¹, ст. 232 КК України, але враховуючи той факт, що поки ще не сформована практика застосування пробаційного нагляду за вказані кримінальні правопорушення, говорити про його ефективність або неефективність можна лише з точки зору прогнозування.

5. Враховуючи той факт, що майже всі кримінальні правопорушення, що є предметом дослідження, вчиняються саме у зв'язку з заняттям особою певним видом діяльності чи посади, покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю видається вкрай ефективним в аспекті спеціальної превенції таких правопорушень з боку відповідних осіб.

Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю не передбачено в санкціях норм ст. 200, ч.ч. 1, 3 ст. 205¹, ст. 231 КК України. Це можна пояснити тим, що вказані кримінальні правопорушення можуть вчинятися й загальним суб'єктом, який, не обіймаючи посад чи не займаючись певним видом діяльності, може вчинити такі кримінальні правопорушення. Однак щодо ст. 220¹ КК України таке пояснення навести неможливо, оскільки в диспозиції чітко зазначено, що вчиняється це кримінальне правопорушення спеціальним суб'єктом у зв'язку з посадою, яку він обіймає, а отже позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю має бути передбачене як обов'язкове додаткове покарання. Тому пропонуємо доповнити санкції ч.ч. 1, 3 ст. 220¹ КК України відповідним додатковим покаранням.

Стосовно санкції ст. 222 КК України, навпаки, неправильним є визначення позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю в якості обов'язкового додаткового виду покарання, оскільки це кримінальне правопорушення може вчинятися й загальним суб'єктом. У зв'язку з

вищенаведеним пропонується внести відповідні зміни до санкції ст. 222 КК України, зазначивши додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю в якості обов'язкового.

6. У випадках засудження осіб за вчинення злочинів, передбачених ст.ст. 200, 222, 231, 232¹, 232³ КК України, застосування спеціальної конфіскації є виправданим та необхідним. Тому пропонуємо внести відповідні зміни до ст. 96¹ КК України в частині розширення переліку, до якого внести ст. 200 КК України (слід відмітити, що вносити до переліку ст.ст. 232¹, 232³ КК України не представляється доцільним, оскільки вчинення цих злочинів передбачає, що отримання прибутку є альтернативно можливим, а не завжди обов'язковим елементом).

7. Суд має право звільнити особу від кримінальної відповідальності:

- у випадку обвинувачення особи у вчиненні діяння, передбаченого ч. 1 ст. 209¹ та ст. 232 КК України, та за умов дотримання інших підстав – за ст.ст. 45-48 та 49 КК України;

- за ст. 232³ КК – тільки за умов, визначених ст. 49 КК України;

- за вчинення діянь, передбачених ст.ст. 200, 205¹, ч. 2 ст. 209¹, 220¹, 220², 222, 223¹, 231, 232, 232¹, 232² КК України, може бути звільнена за наявності до того підстав за ст.ст. 47, 48, 49 КК України.

8. Оскільки в усіх випадках вчинення злочину, передбаченого ст. 220² КК України, уповноважена особа, вчиняє дії, які одночасно і створюють умови для отримання неправомірної вигоди для юридичної особи, і спрямовані на ухилення від передбаченої законом відповідальності, саме за його рахунок пропонується розширити перелік підстав для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру, визначений п. 1 ч. 1 ст. 96³ КК України.

ВИСНОВКИ

1. Зміст інформаційної безпеки як об'єкта кримінально-правової охорони складають ті суспільні відносини, які охороняються законом про кримінальну відповідальність. Відповідно до чинного законодавства суспільні відносини в сфері інформаційної безпеки відносяться до значної кількості різних родових об'єктів. Це зумовлено тим, що інформація є необхідною передумовою будь-якої діяльності людини, тому наслідки посягання в інформаційній сфері можуть наставати в достатньо великій кількості інших різноманітних сфер. Не є виключенням й сфера господарської діяльності, в якій інформаційна складова відіграє неабияку роль.

Існування великої кількості окремих норм для різних видів інформації з обмеженим доступом є невиправданим і таким, що потребує оптимізації. Спосіб розв'язання даної проблеми вбачається в заміні наявних у КК спеціальних заборон однією загальною. Розмір покарання в такому випадку доцільно визначати не за видом інформації з обмеженим доступом, а за спричиненою шкодою.

2. Особливістю динаміки кримінального законодавства про відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності є «активна» правотворчість в частині змін відповідних норм КК України. Пояснюється це тим, що в Україні дотепер не сформована стратегія розвитку відповідного законодавства, що призвело до хаотичного внесення численних, непродуманих, неузгоджених змін, які часто протирічать вже чинним приписам КК України.

Не ставлячи під сумнів необхідність захисту як господарської діяльності, так і інформаційної безпеки, не можна погодитися, що всі аналізовані правопорушення містять той об'єм суспільної небезпечності, який є необхідним для їх криміналізації. Вагомим критерієм для визначення характеру та ступеня суспільної небезпечності діянь, який використовує законодавець в ході встановлення кримінальної відповідальності за дії, пов'язані з обігом інформації у сфері господарської діяльності, виступають суспільно небезпечні наслідки таких діянь. Розголошення/використання різного роду інформації, а також внесення

неправдивих відомостей, повинно заподіювати значну шкоду і тільки в таких випадках бути кримінально караним.

Наслідками недоліків в процесі кримінальної законотворчості щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з обігом інформації у сфері господарської діяльності, є криміналізаційна надмірність, яка проявляється у створенні значної кількості спеціальних норм.

3. Переважна більшість країн, законодавство яких було досліджено, встановлюють відповідальність за підробку електронних платіжних засобів, кримінально-правові механізми охорони інсайдерської інформації. При цьому вони узагальнюють основні механізми посягань, які можна визначити як надання неправдивої інформації або приховування інформації в процесі випуску цінних паперів, використання інсайдерської інформації у власних цілях або поширення такої інформації, та виходить з того, що кримінальна відповідальність за незаконні дії з інсайдерською інформацією має тягнути відповідальність лише у випадку заподіяння певних наслідків (Іспанія, Латвія, Литва, Молдова тощо).

Щодо таких кримінальних правопорушень, які в національному кримінальному праві визначаються як незаконне використання інсайдерської інформації щодо оптових енергетичних продуктів, підроблення документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів, то жодна інша країна, окрім Республіки Молдова, не передбачають кримінальної відповідальності за аналогічні дії, щонайменше у вигляді спеціальних норм. Кримінальне законодавство жодної з проаналізованих країн не встановлює кримінальну відповідальність за діяння, які були б аналогічні або подібні підробленню документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців, або аналогічні чи подібні порушенню порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності.

Законодавства зарубіжних країн в більшості випадків не виділяють самостійного складу, який би полягав у наданні завідомо неправдивої інформації або приховуванні інформації щодо законності походження майна, а розглядають його як складову легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.

Досвід криміналізації шахрайства з фінансовими ресурсами в зарубіжних країнах свідчить про наявність двох підходів: перший – це визначення такого кримінального правопорушення закінченим з моменту подання неправдивих відомостей, або утаювання відомостей, які мають значення для прийняття рішення про видачу кредиту, субсидії, пільги, гранту, або з моменту прийняття рішення про їх надання (ФРН, Іспанія, Болгарія), другий – з моменту настання наслідків кредиту (Литва, Латвія, Молдова). Слід відмітити, що окремі країни передбачають відповідальність не тільки за подання завідомо неправдивої інформації задля отримання фінансової допомоги або пільги, але й за неповідомлення про погіршення господарської ситуації (ФРН), або за нецільове їх використання (Іспанія, Литва).

4. Проведений аналіз видів інформації, яка може бути предметом або знаряддям чи засобом вчинення кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, дозволяє зробити висновок, що така інформація може бути поділена на дві групи:

1) інформація, яка подається чи іншим чином використовується для вчинення різного роду дій. Сюди належить інформація: а) на переказ грошових коштів (ст. 200 КК України); б) яка міститься в документах, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців (ст. 205¹ КК України); в) про фінансові операції, що відповідно до закону підлягають фінансовому моніторингу (ст. 209¹ КК України); г) яка вноситься до бази даних про вкладників або у звітність, яка подається до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ст. 220¹ КК України); д) яка вноситься до фінансових документів та звітності фінансової організації (ст. 220² КК України); е) яка подається органам державної влади, органам влади АРК чи органам місцевого самоврядування, банкам або іншим кредиторам (ст. 222 КК України); є) яка подається для реєстрації випуску цінних паперів (ст. 223¹ КК України); ж) про діяльність емітента (ст. 232² КК України);

2) інформація, яка становить певну таємницю: а) таємниця фінансового моніторингу (ст. 209¹ КК України); б) комерційна, банківська таємниця, професійна

таємниця на ринках капіталу та організованих товарних ринках (ст.ст. 231, 232 КК України); в) інсайдерська інформація, у тому числі щодо оптових енергетичних продуктів (ст.ст. 232¹, 232³ КК України).

Дослідження об'єктивних ознак складів кримінальних правопорушень, які пов'язані з підробленням (фальсифікуванням, наданням, внесенням неправдивих відомостей тощо) інформації, дозволило прийти до наступних висновків:

а) доцільно виключити склади кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 205¹, 220¹, 220² КК України, як приклади надмірної криміналізації;

б) складність встановлення причинного зв'язку між порушенням законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів та суспільно небезпечними наслідками у вигляді істотної шкоди правам та інтересам окремих суб'єктів, наявність адміністративної відповідальності (ст.ст. 166⁹, 188³⁴ КУпАП), яка за суворістю заходів правового впливу суттєво не відрізняється від кримінально-правових наслідків, а також аналіз законодавства зарубіжних країн дає підстави стверджувати про доцільність виключення ч. 1 ст. 209¹ КК України;

в) відповідальність за шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК України) має наставати з моменту отримання відповідних ресурсів, а не з моменту надання недостовірної інформації. Отже, склад кримінального правопорушення доцільно визначити як матеріальний та сформулювати диспозицію ст. 222 КК України наступним чином: *«Надання завідомо неправдивої інформації органам державної влади, органам влади Автономної Республіки Крим чи органам місцевого самоврядування, банкам або іншим кредиторам з метою одержання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків у разі відсутності ознак кримінального правопорушення проти власності, якщо це заподіяло значну матеріальну шкоду...»*

г) за умови залишення ст. 223¹ КК України, хоча вона також передбачає діяння, які повністю охоплюються спеціальним нормами КК України, доцільно збільшити розмір заподіяної шкоди, необхідної для настання кримінальної відповідальності, який на теперішній час є непропорційно низьким (20 нмдг);

д) відсутність узгодженості та системності при внесенні змін до кримінального законодавства призвело до ситуації, коли вказівка на значний розмір матеріальної шкоди, яка має бути заподіяна інвесторові в цінні папери, передбачена в двох нормах КК України: примітка до ст. 232², де вона становить 500 і більше нмдг, та примітка 1 до ст. 222², де вона становить 30 000 і більше нмдг. Застосуванню підлягає примітка до ст. 222² КК України, що вимагає змін у примітці до ст. 232² КК України.

Аналіз об'єктивних ознак складів кримінальних правопорушень, які пов'язані зі збиранням та використанням (розголошенням) інформації з обмеженим доступом, дозволив зробити висновок про доцільність уніфікації кримінальної відповідальності за незаконні діяння з інформацією з обмеженим доступом та запропонувати створити єдину норму – незаконні дії з таємницею у сфері господарської діяльності.

5. Всі склади кримінальних правопорушень, пов'язаних з обігом інформації у сфері господарської діяльності, за ознаками суб'єкта можна поділити на дві групи: 1) ті, які вчиняються загальним суб'єктом (ст.ст. 200, 205¹, 222, 231 КК України); 2) ті, які вчиняються спеціальним суб'єктом (ст.ст. 209¹, 220¹, 220², 223¹, 232, 232¹, 232², 232³ КК України). В другій групі кримінальних правопорушень наявні два види спеціальних суб'єктів: 1) службові особи (особи, на яких покладені обов'язки, уповноважені особи, відповідальні особи; 2) особи, які володіють певною інформацією (таємницею).

Суб'єктивна сторона складів кримінальних правопорушень, пов'язаних із обігом інформації у сфері господарської діяльності, характеризується виключно умисною формою вини. В одних статтях є пряма вказівка на форму вини (ст.ст. 209¹, 231, 232, 232³ КК України), в інших – відповідний висновок робиться з урахуванням наявності таких обов'язкових ознак суб'єктивної сторони складів кримінальних правопорушень, як мотив або мета (ст.ст. 200, 232¹ КК України), в третіх – шляхом вказівки на завідомо неправдивий характер відомостей (ст.ст. 205¹, 220¹, 220², 222, 223¹, 232² КК України).

6. Виходячи з санкцій досліджуваних статей до кримінальних проступків КК України відносить діяння, передбачені ч. 1 ст. 209¹ та ст. 232 КК України; до особливо тяжких злочинів – діяння, передбачені ст. 232³ КК України; до нетяжких злочинів – всі інші кримінальні правопорушення.

Штраф в санкціях норм, що передбачають кримінальну відповідальність за кримінальні правопорушення в сфері господарської діяльності, пов'язані з обігом інформації, не може переслідувати мети відшкодування завданої шкоди, оскільки неприпустимо ототожнювати штраф як вид покарання з компенсаційними заходами; штраф не може розглядатися як засіб відкупу від вчиненого кримінального правопорушення; не припустиме застосування штрафу з розмірах, які є об'єктивно неможливими до виконання.

Пробаційний нагляд, як альтернатива штрафу, передбачений в санкціях статей ч. 1 ст. 205¹, ч. 1 ст. 209¹, ст. 232 КК України, але враховуючи той факт, що поки ще не сформована практика застосування пробаційного нагляду за вказані кримінальні правопорушення, говорити про його ефективність або неефективність можна лише з точки зору прогнозування.

Враховуючи той факт, що майже всі кримінальні правопорушення, що є предметом дослідження, вчиняються саме у зв'язку з заняттям особою певним видом діяльності чи посади, покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю видається вкрай ефективним в аспекті спеціальної превенції таких правопорушень з боку відповідних осіб.

Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю не передбачено в санкції норми ст. 220¹ КК України, хоча в диспозиції чітко зазначено, що вчиняється це кримінальне правопорушення спеціальним суб'єктом у зв'язку з посадою, яку він обіймає, а отже позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю має бути передбачене як обов'язкове додаткове покарання.

В санкції ст. 222 КК України доцільно позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю визначити в якості необов'язкового додаткового покарання.

Слід внести зміни до ст. 96¹ КК України в частині розширення переліку кримінальних правопорушень, за вчинення яких є можливим застосування спеціальної конфіскації, до якого внести ст. 200 КК України.

Оскільки в усіх випадках вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 220² КК України, уповноважена особа, вчиняє дії, які одночасно і створюють умови для отримання неправомірної вигоди для юридичної особи, і спрямовані на ухилення від передбаченої законом відповідальності, саме за його рахунок пропонується розширити перелік підстав для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру, визначений п. 1 ч. 1 ст. 96³ КК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азаров Д.С. Злочини у сфері комп'ютерної інформації (кримінально-правове дослідження): монографія. Київ, 2007. 304 с.
2. Байда А., Склезь О. Особливості кваліфікації злочинів за статтею 222 Кримінального кодексу України «Шахрайство з фінансовими ресурсами». *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 221-226.
3. Балобанова Д.О. Динаміка кримінального права: доктринальні положення. Монографія. Одеса, 2020. 358 с.
4. Балобанова Д.О. Сучасні вимоги до законотворчості у сфері кримінального права. *Концептуальні основи кримінальної законотворчості*: матер. Міжн. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 жовтня 2017 р.) / відп. ред.: В.О. Туляков, Є.Л. Стрельцов. Одеса: НУ «ОЮА», 2017. С. 210-218.
5. Балобанова Д.О. Теорія криміналізації: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2007. 208 с.
6. Балобанова Д.О. Щодо деяких аспектів гуманізації відповідальності за господарські злочини. *Правове життя сучасної України*: матер. Міжн. наук. конф. проф.-викл. складу, (м. Одеса, 20–21 квітня 2012 р.) Т. 2. Одеса, НУ «ОЮА», 2012. С. 215–217.
7. Бартош І.І. Про наслідки злочинів, передбачених статтями 222² та 232³ Кримінального кодексу України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 3. 2022. с. 86-91.
8. Бартош І.І. Про суспільну небезпеку як критерій криміналізації зловживань на оптових енергетичних ринках. *Правничий часопис Донецького національного університету ім. В. Стуса*. Січень 2021 р. с. 3-13. URL: https://www.researchgate.net/publication/360546964_Pro_suspilnu_nebezpeku_ak_kriterij_kriminalizacii_zlovzivan_na_optovih_energeticnih_rinkah (дата звернення 25.11.2024).
9. Бартош І.І. Про суспільно небезпечні діяння, передбачені ст. 232³ Кримінального кодексу України. *Правова держава*. №47. 2022. с. 65-72.

10. Бартош І.І., Душевська О.В. Суб'єкт кримінальних правопорушень, передбачених статтями 222² та 232³ Кримінального кодексу України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. с. 526-528.

11. Баулін Ю.В. Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія. Київ, 2004. 296 с.

12. Баулін Ю.В. Звільнення від кримінальної відповідальності. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1. С. 185–207.

13. Батиргареева В.С. Кримінально-правова охорона інформаційного простору України: варіанти модернізації. *Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки*: матер. VI міжн. наук.-практ. конф. (м. Харків, 12 травня 2022 р.). Харків: НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В.В. Сташиса НАПрН України; НЮУ ім. Ярослава Мудрого; ГО «Всеукр. асоціація крим. права», 2022. С. 13-20.

14. Берзін П.С. Злочинні наслідки в механізмі кримінально-правового регулювання: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2010. 35 с.

15. Бегун А.В. Інформаційна безпека: навчальний посібник. Київ, 2008. 280 с.

16. Бойко А.М. Про поняття та систематизацію злочинів у сфері господарської діяльності. *Новий Кримінальний кодекс України: Питання застосування і вивчення*: матер. Міжн. наук.-практ. конф. (м. Харків, 25-26 жовтня 2001 р.). Київ-Харків, 2002. С. 131.

17. Бойченко О.В. Інформаційна безпека в органах внутрішніх справ (організаційно-правові засади): монографія. Сімферополь, 2009. 288 с.

18. Борисов В.І. Інформація в системі ознак кримінальних правопорушень, передбачених нормами Особливої частини КК України. *Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки*: матер. VI міжн. наук.-практ. конф. (м. Харків, 12 травня 2022 р.). Харків: НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В.В. Сташиса НАПрН України; НЮУ ім. Ярослава Мудрого; ГО «Всеукр. асоціація крим. права», 2022. С. 109-116.

19. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення 16.11.2024).

20. Винник А.О. Спеціальна конфіскація у кримінальному праві: монографія. Львів, 2021. 196 с.

21. Вирок Автозаводського районного суду м. Кременчука від 05.07.2023 р. у справі № 524/4198/23. URL: <https://revestr.court.gov.ua/Review/111994616> (дата звернення 21.11.2024).

22. Вирок Галицького районного суду м. Львова від 19.09.2024 р. у справі № 463/7288/24. URL: <https://revestr.court.gov.ua/Review/121863703> (дата звернення 27.11.2024).

23. Вирок Герцаївського районного суду Чернівецької області від 09.02.2024 р. у справі № 714/1285/23. URL: <https://revestr.court.gov.ua/Review/116883946> (дата звернення 27.11.2024).

24. Вирок Калуського міськрайонного суду Івано-Франківської області від 15.07.2021 р. у справі №345/2625/21. URL: <https://revestr.court.gov.ua/Review/98323933> (дата звернення 21.11.2024).

25. Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області від 28.04.2023 р. у справі № 161/5398/23. URL: <https://revestr.court.gov.ua/Review/110515606> (дата звернення 21.11.2024).

26. Вирок Октябрського районного суду м. Полтави від 28.06.2023 р. URL: <https://revestr.court.gov.ua/Review/111826999> (дата звернення 20.11.2024).

27. Вирок Червонозаводського районного суду м. Харкова від 29.04.2021 р. у справі № 646/2381/21. URL: <https://revestr.court.gov.ua/Review/96625298> (дата звернення 27.11.2024).

28. Вирок Чернівецького апеляційного суду від 18.04.2022 р. у справі № 592/12186/21. URL: <https://revestr.court.gov.ua/Review/103983387> (дата звернення 27.11.2024).

29. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 14.12.2023 р. у справі № 761/11924/22. URL: <https://revestr.court.gov.ua/Review/115767062> (дата звернення 21.11.2024).

30. Висновок Головного науково-експертного управління Верховної Ради України на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів

України (щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності)». URL:

http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511 (дата звернення 21.11.2024).

31. Вознюк А.А., Каменський Д.В. Маніпулювання на енергетичному ринку: актуальні питання кримінальної відповідальності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 392-396.

32. Волинець Р.А. Кримінальна відповідальність за деякі типові форми посягань на фондовий ринок за зарубіжним законодавством. *Вісник кримінального судочинства*. № 3. 2017. С. 99-108.

33. Волинець Р.А. Кримінально-правова охорона фондового ринку: дис. ... докт. юрид. наук. Київ, 2018. 461 с.

34. Врублевський Б. Позитиви і ризики заміни арешту на пробачійний нагляд. *Закон і бізнес*. 08.05.2023. URL: <https://zib.com.ua/ua/155950.html> (дата звернення 21.11.2024).

35. Газдайка-Василишин І.Б. Рема як ознака складу кримінального правопорушення. *Українська кримінальна юстиція у пост/воєнній парадигмі: матеріали Х (XXIII) Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 19-20 вересня 2024 р.)*. Львів: ЛьвДУВС, 2024. С. 25-30.

36. Гончар Т.О. Звільнення від кримінальної відповідальності та звільнення від покарання та його відбування: поняття та співвідношення інститутів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2014. Випуск 27. Том 22. С. 22-25.

37. Горбачова І.М. Спеціальна конфіскація в кримінальному праві України: пробіли та перспективи удосконалення. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. № 9. С. 129-136.

38. Горностай А.В. Принципи норм інформаційної безпеки в кримінальному праві України. *Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки: матеріал. VI міжн. наук.-практ. конф. (м. Харків, 12 травня 2022 р.)*. Харків: НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В.В. Сташиса НАПрН України; НЮУ ім. Ярослава Мудрого; ГО «Всеукр. асоціація крим. права», 2022. С. 77-80.

39. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 27.10.2024).

40. Гришук В.К. Кримінальне право України: Загальна частина: Навч. посіб. для студентів юрид. фак. вищ. навч. закл. Київ, 2006. 568 с.

41. Гришук В.К. Проблеми кодифікації кримінального законодавства України. Львів: Львівський ун-т, 1993. 138 с.

42. Гусаров С.М. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб: деякі міркування щодо перспектив застосування в контексті ухвалення закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень». *Кримінально-правові та кримінологічні засоби протидії злочинам проти громадської безпеки та публічного порядку*. Харків, 2019. С. 16-19. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/18_04_2019/pdf/5.pdf (дата звернення 27.10.2024).

43. Гуторова Н.О. Кримінально-правова охорона державних фінансів України: монографія. Харків, 2001. 384 с.

44. Гуторова Н.О. Пеналізація злочинів у сфері господарської та службової діяльності: пошук оптимальної моделі. *Право і суспільство*. 2016. № 4. С. 45–51.

45. Демидова Л.М. Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки: європейські стандарти. *Юридичний науковий електронний журнал*. №7/2023. С. 354-357. URL: http://www.lsej.org.ua/7_2023/82.pdf (дата звернення 16.12.2024).

46. Денькович О.І., Крикливець Д.Є. Спеціальна конфіскація як інший захід кримінально-правового характеру: до питання про конституційність статей 96-1, 96-2 Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. С. 263-270.

47. Джужа О.М. Курс кримінології. Особлива частина: підручник: у 2 кн. Київ, 2001. Кн. 2. 480 с.

48. Дзюба Ю.П. Інформаційна безпека в системі міжгалузевих зв'язків кримінального права. *Наука кримінального права в системі міждисциплінарних*

зв'язків: матер. Міжн. наук.-практ. конф. (м. Харків, 9-10 жовтня 2014 р.). Харків, 2014. С. 278-282.

49. Директива Європейського парламенту і Ради (ЄС) 2015/849 від 20 травня 2015 року про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму, про внесення змін до Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 648/2012 та про скасування Директиви Європейського Парламенту і Ради 2005/60/ЄС та Директиви Комісії 2006/70/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_037-15#Text (дата звернення 19.11.2024).

50. Директива Європейського парламенту та Ради (ЄС) 2017/1371 від 5 липня 2017 року про боротьбу з шахрайством, спрямованим проти фінансових інтересів Союзу, кримінально-правовими засобами. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-17#Text (дата звернення 19.11.2024)

51. Директива Європейського парламенту і Ради (ЄС) 2019/1153 від 20 червня 2019 року про встановлення правил, що сприяють використанню фінансової та іншої інформації для запобігання окремим кримінальним злочинам, їх виявлення, розслідування або кримінального переслідування, та про скасування Рішення Ради 2000/642/ЮВС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_029-19#Text (дата звернення 19.11.2024).

52. Дорохіна Ю.А., Іляшко А.О. Окремі проблеми розмежування шахрайства та шахрайства з фінансовими ресурсами. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2019. Том 30 (69). №3. С. 91-94.

53. Досягнення у сфері інформатизації і телекомунікацій в контексті міжнародної безпеки: Резолюція ООН від 1 грудня 1999 р. URL: <https://www.un.org> (дата звернення 16.11.2024).

54. Дубчинський В.В. Сучасний тлумачний словник української мови: 65000 слів. Харків, 2006. 1008 с.

55. Дудоров О.О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: Монографія. Київ, 2003. 924 с.

56. Дудоров О.О., Мовчан Р.О. Законодавство України про кримінальну відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності – час визначитися зі стратегією розвитку. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2015. № 2 (5). С. 215-263.

57. Дудоров О.О., Мовчан Р.О. Про перспективи удосконалення назви розділу VII Особливої частини Кримінального кодексу України. *Аналітичне-порівняльне правознавство*. 2023. № 1. С. 460-467.

58. Дудоров О.О., Мовчан Р.О. Розвиток законодавства України про кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності: проблеми і тенденції. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2020. №4. С. 120-140.

59. Дудоров О.О., Омеляненко М.І., Сабадаш В.П. Кримінальна відповідальність за незаконні дії щодо майна, на яке накладено арешт, заставленого майна або майна, яке описано чи підлягає конфіскації: монографія. Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2014. 360 с.

60. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: навч. посібник / За заг. ред. М.І. Хавронюка. Київ, 2014. 944 с.

61. Європейська конвенція з прав людини. Конвенцію ратифіковано Законом України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 23.11.2024).

62. Ждиняк Н.П. Ефективність забороняючих кримінально-правових норм: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2021. 20 с.

63. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення 23.11.2024).

64. Звіти судів першої інстанції про розгляд справ у порядку кримінального судочинства за 2018–2023 рр. / Сайт «Судова влада України». URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/ (дата звернення 21.11.2024).

65. Зелінський А.Ф. Кримінологія: навч. посіб. Харків, 2000. 240 с.

66. Золотар О.О. Правова охорона як складова інформаційної безпеки цивільної авіації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.07. Київ, 2010. 20 с.

67. Каменський Д.В. Відповідальність за економічні злочини у Сполучених Штатах Америки та Україні: порівняльно-правове дослідження: монографія. Київ, 2020. 1128 с.

68. Карчевський М.В. Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки України: монографія. Луганськ, 2012. 528 с.

69. Карчевський М. Основні проблеми кримінально-правової охорони інформаційної безпеки в Україні. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. №1 (47). 2024. С. 120-129.

70. Кашкаров О.О. Кримінально-правова характеристика злочинів у сфері випуску та обігу цінних паперів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2007. 19 с.

71. Кодекс України з процедури банкрутства від 18.10.2018 р. № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text> (дата звернення 27.11.2024).

72. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#n1490> (дата звернення: 28.12.2024 р.).

73. Колодій І.М. Інформаційна безпека: деякі проблеми визначення поняття. *Держава і право*. 2008. Вип. 40. С. 300 – 305.

74. Колодюк А.В. Інформаційне суспільство: сучасний стан та перспективи розвитку в Україні: дис. ... канд. політ. наук, 23.00.03. Київ: Київський нац. університет ім. Тараса Шевченка, Інститут журналістики, 2004. 234 с.

75. Конвенція про кіберзлочинність від 23.11.2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text (дата звернення 19.11.2024).

76. Кондра О. Суспільно небезпечні наслідки злочину у ст. 232¹ КК «Незаконне використання інсайдерської інформації». *Вісник Львівського ун-ту. Серія юрид.* 2010. Вип. 51. С. 345-353.

77. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text (дата звернення 23.11.2024).

78. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254#Text> (дата звернення 23.11.2024).

79. Коржанський М. Й. Кримінальне право і законодавство України: Частина Загальна: підручник. К.: Атіка, 2001. 81 с.

80. Кормич Б.А. Інформаційна безпека: організаційно-правові основи: навч. посібник. Київ, 2004. 384 с.

81. Кормич Б.А. Організаційно-правові основи політики інформаційної безпеки України: дис. ... д-ра юрид. наук, 12.00.07. Одеса: Одеська національна юридична академія, 2004. 427 с.

82. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / за ред. В.Я. Тація, В.І. Тютюгіна, В.І. Борисова. 6-те вид., переробл. і допов. Харків, 2020. 584 с.

83. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / за заг. ред. проф. В.М. Бесчастного та О.М. Джужи. Київ, 2018. 339 с.

84. Кримінальне право України. Загальна частина: текст лекцій: Закон. Злочин. Відповідальність / В.О. Туляков, Н.А. Мирошніченко, Д.О. Балобанова. Одеса, 2014. 128 с.

85. Кримінальне право (Особлива частина): підручник / за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. Т. 1. Луганськ, 2012. 780 с.

86. Кримінальне право України (Особлива частина): підручник / за заг. ред. О.М. Литвинова. Харків, 2011. 572 с.

87. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / за заг. ред. Є.Л. Стрельцова. Харків, 2009. 496 с.

88. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Харків, 2010. 608 с.

89. Кримінальний кодекс Нідерландів від 03.03.1881 р. станом на 28.02.2024 р. URL: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0001854/2024-01-01> (дата звернення 19.11.2024).

90. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 03.02.2025).

91. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В.Я. Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків, 2013. Т. 2: Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. 2013. 1040 с.

92. Кузнецов В.В. Кримінально-правова охорона: проблеми визначення поняття. *Науковий вісник Ужгородського національного університету, Серія ПРАВО*. 2015. Випуск 30. Том 2. С. 107-110.

93. Маланчук П. Проблеми кримінальної відповідальності юридичних осіб. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. №21. С. 202-205.

94. Мартинюк О.В. Історичні передумови встановлення кримінальної відповідальності за зловживання на оптових енергетичних ринках. *Юридичний науковий електронний журнал*. №8/2022. С. 435-439.

95. Марущак А.І. Інформаційне право: доступ до інформації : навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ, 2007. 531 с.

96. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19.10.1973 р. № 2148-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення 23.11.2024).

97. Микитенко Д.О. Захист інформації та кібербезпека як складова частина національної безпеки України. *Юридичний науковий електронний журнал*. №8. 2020. С. 381-385.

98. Мовчан Р.О., Бартош І.І. Про кримінально-правову адекватність криміналізації зловживань на оптових енергетичних ринках. *Правова держава*. 2022. № 45. С. 49-57.

99. Мовчан Р.О., Парфенюк І.І. Доповнення Кримінального кодексу України статтями 222² та 232³: критичний аналіз законодавчого рішення. *Науковий вісник*

Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2021. № 53. С. 86-90.

100. Мойсик В.Р. Проблеми кримінальної відповідальності за шахрайство з фінансовими ресурсами. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2002. 20 с.

101. Музика А.А., Лащук Є.В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: Монографія. Київ, 2011. 192 с.

102. Навроцький В.О. Наскрізні кримінально-правові поняття: навч. посіб. Київ, 2023. 376 с.

103. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 8-е вид., перероб. і доп. Харків, 2011. 1280 с.

104. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ, 2018. 1360 с.

105. Нікіфорова Т.І. Теорія і практика застосування заходів кримінально-правового характеру: навч. посібник. Хмельницький, 2020. 175 с.

106. Олейніков Д. Зміст та складові інформаційного суверенітету як об'єкта кримінально-правової охорони. *Геополітичні пріоритети України. Збірник наукових праць. Випуск 1 (26), 2021. С. 60-69.*

107. Оробець К.М. Пробаційний нагляд – новий вид покарання в Україні: аналіз законодавчої реформи як напрямку кримінально-правової політики з точки зору аксіологічного підходу. *Актуальні питання у сучасній науці. 2023. №1 (17).*

108. Оцяця А.С. Охоронна функція кримінального права України: основні доктринальні підходи. *Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані:* кол. монографія / за ред. проф. О.В. Козаченка, проф. Є.Л. Стрельцова. Миколаїв, 2016. 768 с.

109. Пащенко О.О. Соціальна обумовленість кримінально-правових норм: проблеми міждисциплінарних зв'язків. *Наука кримінального права в системі міждисциплінарних зв'язків:* матер. міжн. наук.-практ. конф. (м. Харків, 9-10 жовтня 2014 р.). Харків, 2014. С. 150–154.

110. Пенітенціарний кодекс Естонії. Law No. VIII-1968 of September 26, 2000, on Approval of the Criminal Code (as amended on July 02, 2010). URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/2888> (дата звернення 19.11.2024).

111. Перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 09.08.1993 р. № 611. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/611-93-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.11.2024).

112. Перепичка Н.Г. Інститут пробації в Україні: відповідність нормам міжнародного законодавства. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 4 (113) С. 134 -144.

113. Петров Є.В. Інформація як об'єкт цивільно-правових відносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.03. Харків, 2003. 19 с.

114. Пироженко О.С. Покарання, що обмежують майнові права засуджених за кримінальним правом України: монографія. Харків, 2012. 294 с.

115. Питання Комісії з питань правової реформи: указ Президента України від 07.08.2019 р. № 584/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/584/2019#Text> (дата звернення: 26.11.2024).

116. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення 16.11.2024).

117. Політанський В.С. Інформаційне суспільство в Україні: від зародження до сьогодення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія «Право»*. Вип. 42. 2017. С. 16-22.

118. Положення про розкриття інформації емітентами цінних паперів, а також особами, які надають забезпечення за такими цінними паперами: затверджене рішенням НКЦПФР від 6.06.2023 р. № 608; зареєстровано в Міністерстві юстиції України 02.08.2023 р. за № 1307/40363. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1307-23#n8> (дата звернення 23.11.2024).

119. Пономаренко Ю.А. Форми реалізації кримінальної відповідальності за кримінальним законодавством України. Зб. наук. праць Харківського національного

педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди. Серія «Право». 2013. Вип. 20. С. 65–72.

120. Попова Т.В., Ліпкан В.А. Стратегічні комунікації (словник) / за ред. В.А. Ліпкана. Київ, 2016. 416 с.

121. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності)» від 27.09.2011 р. № 9221. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/GF74500A?an=3> (дата звернення 21.11.2024).

122. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: наказ Державного департаменту України з питань виконання покарань від 25.12.2003 р. № 275. URL: <http://www.kvs.gov.ua/punish/control/uk/> (дата звернення 21.11.2024).

123. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: закон України від 21.12.2017 р. № 2258-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text> (дата звернення: 06.12.2024).

124. Про банки і банківську діяльність: закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення 10.11.2024).

125. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності в сфері господарської діяльності: Закон України від 15.11.2011 р. № 4025-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 25. Ст.263.

126. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання відносин між кредиторами та споживачами фінансових послуг: закон України від 22.09.2011 р. № 3795-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3795-17#Text> (дата звернення: 06.12.2024).

127. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів: закон України від 19.06.2020 р. № 738-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-20#n3284> (дата звернення 04.11.2024).

128. Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності: закон України

від 15.04.2008 р. № 270-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270-17#Text> (дата звернення: 06.12.2024).

129. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України: закон України від 18.04.2013 р. № 222-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-18#n9> (дата звернення 21.11.2024).

130. Провоторов О.П. Правова природа заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб за законодавством України. *Судова апеляція*. 2017. № 3. С. 36–47.

131. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань: закон України від 15 травня 2003 р. № 755-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#n467> (дата звернення 18.11.2024).

132. Про деякі питання застосування законодавства про відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів: постанова Пленуму Верховного Суду України від 08.10.2004 р. № 15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-04#Text> (дата звернення 16.11.2024 р.).

133. Про електронні документи та електронний документообіг: закон України від 22.05.2003 р. №851-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення 10.11.2024).

134. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#n6> (дата звернення 12.11.2024).

135. Про затвердження Правил зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці: постанова Правління НБУ від 14.07.2006 р. № 267. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0935-06#Text> (дата звернення: 10.11.2024).

136. Про затвердження Правил ринку «на добу наперед» та внутрішньодобового ринку: постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, від 14.03.2018 р. № 308.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0308874-18#Text> (дата звернення 13.10.2024).

137. Про затвердження Правил формування та ведення баз даних про вкладників: рішення Виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 09 липня 2012 р. № 3, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 23.08.2012 р. за № 1430/21742. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1430-12#Text> (дата звернення 01.11.2024).

138. Про захист від недобросовісної конкуренції: закон України від 7.06.1996 р. № 236/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 27.10.2024).

139. Про захист економічної конкуренції: закон України від 11.01.2001 р. № 2210-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text> (дата звернення: 16.10.2024).

140. Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні: указ Президента України від 31.07.2000 р. № 928/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/928/2000#Text> (дата звернення: 16.10.2024 р.).

141. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів № 2284 від 17.10.2019. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=2284&skl=10 (дата звернення 09.11.2024).

142. Проект Кримінального кодексу України (контрольний текст станом на 17.02.2025 р.). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2025/02/17/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-17-02-2025-dlya-opublikuvannya.pdf> (дата звернення: 20.02.2025).

143. Про інформацію: закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 16.10.2024 р.).

144. Про кредитні спілки: закон України від 14.07.2023 р. № 3254-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3254-20#n1363> (дата звернення 27.12.2024).

145. Про національну безпеку України: закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n355> (дата звернення: 16.10.2024 р.).

146. Про нотаріат: закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> (дата звернення: 06.10.2024).

147. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки: закон України від 09.01.2007 р. № 537-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text> (дата звернення: 16.10.2024 р.).

148. Про платіжні послуги: закон України від 30.06.2021 р. № 1591-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text> (дата звернення 10.11.2024).

149. Про платіжні системи та переказ грошей в Україні: закон України від 05.04.2001 р. № 2346-III (втратив чинність 01.08.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14#Text> (дата звернення 10.11.2024).

150. Про пробацію: закон України від 5.02.2015 р. № 160-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text> (дата звернення 21.11.2024).

151. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України»: указ Президента України від 25.02.2017 р. № 47/2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017#Text> (дата звернення: 16.10.2024 р.).

152. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV (в редакції Закону України від 19.06.2020 р. № 738-IX). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text> (дата звернення 04.11.2024).

153. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: закон України від 23.02.2012 р. № 4452-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17#n40> (дата звернення 01.11.2024).

154. Про страхування: закон України від 18.11.2021 р. № 1909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#n2320> (дата звернення 27.10.2024).

155. Про судову практику у справах про злочини проти власності: постанова Пленуму ВСУ від 06.11.2009 р. №10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09#Text> (дата звернення 06.11.2024).

156. Про товарні біржи: закон України від 10.12.1991 р. № 1956-XII (в редакції Закону України від 19.06.2020 р. № 738-IX). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1956-12#Text> (дата звернення 04.11.2024).

157. Про фінансові послуги та фінансові компанії: закон України від 14.12.2021 р. № 1953-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#n125> (дата звернення 01.11.2024).

158. Радутний О.Е. Кримінальна відповідальність за незаконне збирання, використання та розголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю (аналіз складів злочинів): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2002. 204 с.

159. Рішення Великої палати Конституційного Суду України у справі про виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку політичної партії від 21.12.2017 р. № 3-п/2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-17#Text> (дата звернення 21.11.2024).

160. Рішення Європейського суду з прав людини від 22.06.2004 р. у справі «Броньовський проти Польщі» (Заява №31443/96). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22fulltext%22:\[%22\%22CASE%20OF%20BRONIOWSKI%20v.%20POLAND%20-%20\[Ukrainian%20Translation\]%20summary%20by%20the%20Lviv%20Laboratory%20of%20Human%20Rights\%22%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-125506%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22fulltext%22:[%22\%22CASE%20OF%20BRONIOWSKI%20v.%20POLAND%20-%20[Ukrainian%20Translation]%20summary%20by%20the%20Lviv%20Laboratory%20of%20Human%20Rights\%22%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-125506%22]}) (дата звернення 21.11.2024).

161. Рішення Європейського суду з прав людини від 18.12.2008 р. у справі «Новік проти України». URL: [https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22fulltext%22:\[%22\%22CASE%20OF%20NOVIK%20v.%20UKRAINE\%22%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-126004%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22fulltext%22:[%22\%22CASE%20OF%20NOVIK%20v.%20UKRAINE\%22%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-126004%22]}) (дата звернення 21.11.2024).

162. Рішення Конституційного суду України від 27 жовтня 1999 року, справа N 1-15/99, N 9-рп/99 (справа про депутатську недоторканність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-99#Text> (дата звернення 09.11.2024).

163. Савінова Н.А. Кримінально-правова політика та убезпечення інформаційного суспільства в Україні: монографія. Київ-Харків, 2013. 292 с.
164. Саєнко В.В. Правове регулювання використання інсайдерської інформації на ринку цінних паперів: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2002. 250 с.
165. Саєнко В. Правове регулювання інсайдерських операцій з цінними паперами у державах Європейського Союзу. *Право України*. 2001. №11. С. 140-143.
166. Саско О.І., Крикунов О.В. Погроза насильства як спосіб вчинення «протидії законній господарській діяльності». *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2024. Т. 3. Вип. 83. С. 134-139.
167. Саско О.І. Незаконне використання інсайдерської інформації як посягання на фінансову безпеку підприємства. *Нове українське право*. 2024. № 6.
168. Синєокий О.В. Інформаційне право України та електронне право високих технологій: електронний курс лекцій. Запоріжжя: ЗНУ, 2010. 215 с.
169. Сийпловіч М.В., Нитка Я.М. Санкції в системі кримінально-правових засобів захисту охоронної діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету, Серія ПРАВО*. 2022. Випуск 69. С. 412-417.
170. Словник фінансово-правових термінів / за ред. д.ю.н., проф. Л.К. Воронової. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ, 2011. 558 с.
171. Солоджук В. Інформація та інформаційна безпека в світлі кримінально-правової охорони. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. Збірник наукових статей. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». 2023. Вип. 61. С. 1.60-1.71.
172. Солоджук В. Класифікація кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, пов'язаних з обігом інформації. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. Збірник наукових статей. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». 2023. Вип. 63. С. 1.116-1.124.
173. Солоджук В. Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності, пов'язані з обігом інформації, за Проектом КК України. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. Збірник наукових статей.

Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». 2024. Вип. 65. С. 1.73-1.81.

174. Солоджук В.В. Кримінально-правова охорона інформації у сфері господарської діяльності: до постановки проблеми. *Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи*: матер. Круглого столу (м. Львів, 23 вересня 2022 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2022. С. 79-81.

175. Солоджук В.В., Балобанова Д.О. Динаміка кримінального законодавства в частині охорони господарської діяльності в умовах воєнного стану. *Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні уроки*: зб. тез міжн. круглого столу (м. Львів, 22-23 лютого 2024 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2024. с.856-860.

176. Соснін О.В. Державна політика в галузі управління інформаційним ресурсом України: автореф. дис. ... д-ра політ. наук: 23.00.02. Одеса: Одеська національна юридична академія, 2005. 36 с.

177. Старовойтова Ю.Г. Форми незаконного використання інсайдерської інформації відповідно до ст. 232¹ КК: аналіз законодавчих новел. *Теоретичні та прикладні проблеми сучасного кримінального права*: матер. II міжн. наук.-практ. конф. (м. Луганськ, 19-20 квітня 2014 р.). Луганськ: ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2012. С. 479-484.

178. Сташис В. Основні новели нового Кримінального кодексу України. *Вісник Академії правових наук України*. 2003. № 2-3 (33-34). С. 612-626.

179. Стратегія інформаційної безпеки, затверджена указом Президента України від 28.12.2021 р. № 685/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text> (дата звернення: 16.10.2024 р.).

180. Стратегія національної безпеки України: безпека людини – безпека країни, затверджена указом Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n12> (дата звернення: 16.10.2024 р.).

181. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року (припинена у 2023 році). URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/develop-strategy/develop-strategy2023> (дата звернення 10.11.2024).

182. Ткачук Т.Ю. Забезпечення інформаційної безпеки в країнах Центральної Європи. *Електронний юридичний журнал* № 5. 2017. С. 104-110.

183. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 р., ратифікована Верховною Радою України та Європейським парламентом 16 вересня 2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення 19.11.2024).

184. Угода про співробітництво в галузі інформації від 09.10.1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_165#Text (дата звернення 05.11.2024).

185. Уголовный кодекс Республики Молдова от 18 апреля 2002 года № 985-XV(с изменениями и дополнениями по состоянию на 06.06.2024 г.). URL: https://continent-online.com/Document/?doc_id=30394923 (дата звернення 19.11.2024).

186. Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник / за ред. В.О. Навроцького. Київ, 2013. 712 с.

187. Ухвала Приморського районного суду м. Одеси від 30.04.2021 р. у справі №522/14365/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96670453> (дата звернення 21.11.2024).

188. Ухвала Трускавецького міського суду Львівської області від 06.05.2021 р. у справі № 457/538/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96922397> (дата звернення 21.11.2024).

189. Ухвала Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 14.04.2023 р. у справі № 686/16097/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110463734> (дата звернення 21.11.2024).

190. Ухвала Червоноградського міського суду Львівської області від 09.03.2021 р. у справі № 459/576/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95524971> (дата звернення 21.11.2024).

191. Ухвала Червоноградського міського суду Львівської області від 23.03.2021 р. у справі № 459/563/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95728184> (дата звернення 21.11.2024).

192. Фріс П.Л. Криміналізація і декриміналізація у кримінально-правовій політиці. *Вісник Асоціації кримінального права України*, 2014. № 1(2). С. 19-28.
193. Фріс П.Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми. К.: Атіка, 2005. 332 с.
194. Хавронюк М.І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації. Монографія. Київ, 2006. 1048 с.
195. Хавронюк М. Підприємницьке шпигунство і розголошення комерційної таємниці: юридичний аналіз складів злочинів, питання удосконалення відповідальності. *Підприємництво, господарство і право*. 1999. №9. С. 14-21.
196. Харламова С.О. Кримінальна відповідальність за незаконні дії з відомостями, що становлять комерційну або банківську таємницю: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2007. 221 с.
197. Хряпінський П.В. Підстави звільнення від кримінальної відповідальності за діючим законодавством. *Міжнародний юридичний вісник*: зб. наук. праць Національного університету державної податкової служби України. 2014. Вип. 1. С. 76-83.
198. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n2626> (дата звернення: 07.11.2024).
199. Шаповалова О. Майнові покарання за злочини у сфері господарської діяльності: проблеми застосування. *Право України*. 2012. № 11–12. с. 314 -325.
200. Юдін О.К. Інформаційна безпека держави: навчальний посібник / О.К. Юдін, В.М. Богуш. Харків, 2005. 576 с.
201. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: Укр. енцикл., 1998. Т. 5: П–С. 2003. 736 с.
202. Ященко А.М. Застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб як напрям сучасної кримінально-правової політики України. *Право і суспільство*. С. 131. <file:///D:/Downloads/igorkozych,+yashchenko-1.pdf>.
203. CODE PENAL 8 JUIN 1867. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/ru/legislation/details/11657> (дата звернення 19.11.2024).

204. Code pénal suisse du 21 décembre 1937 (Etat le 1er juillet 2020). URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/20007> (дата звернення 19.11.2024).

205. Criminal Code (SG No. 26/1968, as amended up to July 8, 2022) Болгарія. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/ru/legislation/details/21816> (дата звернення 19.11.2024).

206. Directive (EU) 2019/713 of the European parliament and of the council of 17 April 2019 on combating fraud and counterfeiting of non-cash means of payment and replacing Council Framework Decision 2001/413/JHA. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/713/oj> (дата звернення 19.11.2024).

207. Kodeks karny 6 czerwca 1997 r. Nr 88 poz. 553. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf> (дата звернення 19.11.2024).

208. Latvian Krimināllikums 17.06.1998. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/20918> (дата звернення 19.11.2024).

209. Law No. VIII-1968 of September 26, 2000, on Approval of the Criminal Code Lithuania (as amended on July 02, 2010), Lithuania. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/2888> (дата звернення 19.11.2024).

210. Penal Code (Organic Law No. 10/1995 of November 23, 1995, as amended up to Organic Law No. 2/2019 of March 1, 2019). URL: <https://www.wipo.int/wipolex/ru/legislation/details/18760> (дата звернення 19.11.2024).

211. Regulation (EU) No 1227/2011 of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on wholesale energy market integrity and transparency. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32011R1227> (дата звернення 24.12.2024).

212. Strafgesetzbuch (StGB) Ausfertigungsdatum: 15.05.1871. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/ru/legislation/details/21692> (дата звернення 19.11.2024).

213. Swedish Criminal Code (SFS 1962:700 Brottsbalken). URL: [https://www.lotin.se/Fallor/Pdf/Brottsbalken_\(1962_700\).pdf](https://www.lotin.se/Fallor/Pdf/Brottsbalken_(1962_700).pdf) (дата звернення 19.11.2024).

Пропозиції щодо змін до Кримінального кодексу України

1. В назві та тексті ст. 200 КК України замість слів «документи на переказ, платіжні картки та інші засоби доступу до банківських рахунків» використовувати словосполучення «платіжні інструменти», та виключити примітку до відповідної статті:

*Стаття 200. Незаконні дії з **платіжними інструментами**, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення*

*1. Підrobка **платіжних інструментів**, електронних грошей, а так само придбання, зберігання, перевезення, пересилання з метою збуту підrobлених платіжних інструментів або їх використання чи збут, а також неправомірний випуск або використання електронних грошей...*

2. Виключити склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 205¹ КК України «Підrobлення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців».

3. Виключити склад кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 209¹ КК України «Умисне неподання, несвоєчасне подання або подання недостовірної інформації про фінансові операції, що відповідно до закону підлягають фінансовому моніторингу, центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, якщо такі діяння заподіяли істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам чи інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб, -

караються штрафом від однієї тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або пробаційним наглядом на строк до трьох років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років».

3а. У випадку створення загальної норми щодо відповідальності про розкриття таємниці – виключити ст. 209¹ КК України «Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення».

4. Виключити ст. 220¹ КК України «Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності».

4а. В іншому випадку викласти в наступній редакції:

Стаття 220¹. Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності

1. Внесення службовою особою банку до бази даних про вкладників завідомо неправдивих відомостей -

карається штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю...

...3. Внесення службовою особою банку у звітність, яка подається до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, завідомо неправдивих відомостей -

карається штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю...

5. Виключити ст. 220² КК України «Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи».

5а. В іншому випадку в назві ст. 220² КК України замість словосполучення «фінансової організації» використовувати словосполучення «фінансової установи», виключити вказівку на «приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи»:

Стаття 220². Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової установи.

6. Викласти текст ст. 222 КК України «Шахрайство з фінансовими ресурсами» наступним чином:

1. Надання завідомо неправдивої інформації органам державної влади, органам влади Автономної Республіки Крим чи органам місцевого самоврядування, банкам або іншим кредиторам з метою одержання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків у разі відсутності ознак кримінального правопорушення проти власності, якщо це заподіяло значну матеріальну шкоду,
-

карається штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

*2. Ті самі дії, якщо вони вчинені повторно, -
караються штрафом від трьох тисяч до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.*

7. Виключити ст. 223¹ КК України «Підроблення документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів».

7а. В іншому випадку в назві та тексті ст. 223¹ КК України словосполучення «для реєстрації випуску цінних паперів» замінити словосполученням «в процесі емісії цінних паперів», примітку викласти в наступній редакції:

Стаття 223¹. Підроблення документів, які подаються в процесі емісії цінних паперів

1. Внесення уповноваженою особою в документи, які подаються в процесі емісії цінних паперів, завідомо неправдивих відомостей, якщо це заподіяло значну матеріальну шкоду інвесторові в фінансові інструменти, який набув права власності на цінні папери...

...

*Примітка. Шкода, передбачена цією статтею, вважається значною, якщо вона в **п'ятсот** і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.*

8. Внести зміни до примітки до ст. 232¹ КК України «Незаконне використання інсайдерської інформації» та викласти її наступним чином:

*... Примітка: 1. Значним розміром (значним збитком, значною шкодою) у цій статті вважається розмір (збиток, шкода), який в **тридцять тисяч** і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.*

9. Викласти ч. 1 ст. 96¹ КК України «Спеціальна конфіскація» в такій редакції:

1. Спеціальна конфіскація полягає у примусовому безоплатному вилученні за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна у випадках, визначених цим Кодексом, за умови вчинення умисного кримінального правопорушення або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною цього Кодексу, за які передбачено основне покарання у виді позбавлення волі або штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а так само передбаченого частиною першою статті 150, статтею 154, частинами другою і третьою статті 159-1, частиною першою статті 190, статтею 192, статтею 200, частиною першою статей 204, 209-1, 210, частинами першою і другою статей 212, 212-1, частиною першою статей 222, 229, 239-1, 239-2, частиною другою статті 244,

частиною першою статей [248](#), [249](#), частинами першою і другою [статті 300](#), частиною першою статей [301](#), [302](#), [310](#), [311](#), [313](#), [318](#), [319](#), [362](#), [статтею 363](#), частиною першою статей [363-1](#), [364-1](#), [365-2](#) цього Кодексу.

10. Викласти ч. 1 ст. 96³ КК України «Підстави для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру» в наступній редакції:

1. Підставами для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру є:

1) вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених у статтях 209 і 306, статті 220-2, частинах першій і другій статті 368-3, частинах першій і другій статті 368-4, статтях 369 і 369-2 цього Кодексу ...

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор

Львівського державного

університету внутрішніх справ

кандидат юридичних наук, доцент

Руслан СТРОЦЬКИЙ

2025

АКТ05.03. 2025

м. Львів

№ 17

Про впровадження результатів дисертації Солоджук Віталія Васильовича на тему «Кримінально-правова охорона інформації у сфері господарської діяльності» в освітній процес ЛьвДУВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

- т. в. о. начальника відділу забезпечення якості освіти Ірини ГРИВНАК;
- начальника відділу організації наукової діяльності, кандидата юридичних наук майора поліції Людмили ПАВЛИК;
- декана факультету №1 ЛьвДУВС кандидата юридичних наук, професора підполковника поліції Руслана ШЕХАВЦОВА;
- завідувача кафедри кримінального права та кримінології факультету №1 кандидата юридичних наук, професора Ірини ГАЗДАЙКИ-ВАСИЛИШИН;
- завідувача загальної бібліотеки Ірини КРАВЕЦЬ.

Комісія відповідно до Положення про порядок впровадження результатів наукових робіт в освітній процес, наукову, практичну, законотворчу діяльність та їх облікування у ЛьвДУВС, затвердженого наказом ЛьвДУВС від 16.08.2023 року № 270, розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», та наукові праці аспіранта кафедри кримінального права та кримінології факультету №1 Львівського державного університету внутрішніх справ Солоджук Віталія Васильовича на тему «Кримінально-правова охорона інформації у сфері господарської діяльності».

Проаналізовано основні результати дисертації Солоджук В.В., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Солоджук В.В. Кримінально-правова охорона інформації у сфері господарської діяльності: до постановки проблеми. *Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи*: матеріали Круглого столу (м. Львів, 23 вересня 2022 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2022. С. 79-81;

2. Солоджук В. Інформація та інформаційна безпека в світлі кримінально-правової охорони. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. Збірник наукових статей. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». 2023. Випуск 61. С. 1.60-1.71. DOI <https://doi.org/10.15330/apiclu.61.1.60-1.71>;

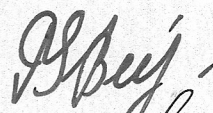
3. Солоджук В. Класифікація кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, пов'язаних з обігом інформації. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. Збірник наукових статей. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». 2023. Випуск 63. С. 1.116-1.124. DOI <https://doi.org/10.15330/apiclu.63.1.116-1.124>;

4. Солоджук В.В., Балобанова Д.О. Динаміка кримінального законодавства в частині охорони господарської діяльності в умовах воєнного стану. *Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні уроки*: збірник тез Міжн. круглого столу (м. Львів, 22-23 лютого 2024 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2024. с.856-860;

5. Солоджук В. Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності, пов'язані з обігом інформації, за Проектом КК України. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. Збірник наукових статей. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». 2024. Випуск 65. С. 1.73-1.81. DOI <https://doi.org/10.15330/apiclu.65.1.73-1.81>.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок, що наукові праці Солоджука В.В. містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, що дає підстави запровадити їх для використання в освітньому процесі Львівського державного університету внутрішніх справ, зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальне право», «Кримінально-правова кваліфікація» та «Актуальні проблеми застосування кримінального законодавства», під час підготовки навчально-методичних і дидактичних матеріалів, а також рекомендувати їх до вивчення під час самостійної роботи здобувачів ступенів вищої освіти «бакалавр» та «магістр».

Члени комісії:

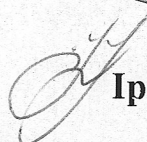
Ірина ГРИВНАК

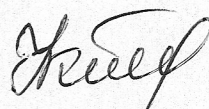
Людмила ПАВЛИК

Руслан ШЕХАВЦОВ

Ірина ГАЗДАЙКА-ВАСИЛИШИН

Ірина КРАВЕЦЬ